

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

DR. GERGELY ISTVÁN

MOSONMAGYARÓVÁR

2005.

**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁG- ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI KAR
MOSONMAGYARÓVÁR
AGRÁRGAZDASÁGTANI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
INTÉZET**

*Az állati termék előállítás biológiai, technológiai, ökológiai,
takarmányozási és ökonómiai kérdései
doktori iskola*

Doktori Iskola vezető:

Dr. Schmidt János

egyetemi tanár, az MTA doktora, akadémikus

**Az állati termék előállítás, feldolgozás és forgalmazás ökonómiai
kérdései alprogram**

Alprogramvezető:

Dr. Tenk Antal

egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

Témavezető:

Dr. Tenk Antal

egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

**AZ EU CSATLAKOZÁS VÁRHATÓ HATÁSA
A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ ÁLLATTENYÉSZTÉSÉRE**

Írta:

Dr. Gergely István

Mosonmagyaróvár

2005.

**AZ EU CSATLAKOZÁS VÁRHATÓ HATÁSA
A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ ÁLLATTENYÉSZTÉSÉRE**

Írta:

Dr. Gergely István

**Készült a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi
Kar „Az állati termék előállítás biológiai, technológiai, ökológiai, takarmányozási
és ökonómiai kérdései” Doktori Iskola**

**Az állati termék előállítás, feldolgozás és forgalmazás ökonómiai kérdései
alprogramja keretében**

Témavezető: Dr. Tenk Antal

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

(alíírás)

A jelölt a doktori szigorlaton 93 %-ot ért el.

Mosonmagyaróvár, 2005. április 27.

.....
a Szigorlati Bizottság Elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom:

Első bíráló (Dr. Dr. hc. Romány Pál DSc) igen/nem

(alíírás)

Második bíráló (Dr. Szűcs István DSc) igen/nem

(alíírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján%-ot ért el.

Mosonmagyaróvár,

A Bírálóbizottság elnöke

Doktori (PhD) oklevél minősítése.....

Az EDT elnöke

A PhD ÉRTEKEZÉS TARTALMI KIVONATA

A disszertáció a Nyugat-Dunántúli Régió állattenyésztését elemzi. Ennek során bemutatja az állatlétszám alakulását a különböző fajoknál az EU csatlakozást megelőző 4 évben. Elemzésre kerül az időszakra jellemző régiós állattenyésztési struktúra a gazdasági formák szerint. Részletesen ismertetésre kerül a megváltozott támogatási rendszer és annak hatása a jövedelmezőségre. A régióban tevékenykedő 6 állattenyésztő üzem gazdasági elemzése alapján előrejelzések készülnek a jövőbeni versenyképességre és a szükséges teendőkre.

A különböző gabonafélék tartós túltermelése miatt a takarmányozási költségek alacsonyabb szinten várhatók, mint az EU-s versenytársaknál, aminek következtében a régióban előállított állati termékek 2-5 % árelőnyt élvezhetnek.

A régió állattenyésztési modelljét a nagyméretű, koncentrált, társasági formában üzemeltetett tehenészetek, az egyéni kisgazdaságok extenzív hízómarha tartása, a sertésstartás további koncentrációja és a kialakult intenzív baromfínevelés jellemzi majd a csatlakozást követően.

ABSTRACT OF DOCTORAL (PhD) DISSERTATION

The animal husbandry of West-Transdanubian Region is examined in the dissertation. It demonstrates the changes of livestock population of various species in 4 years time before Hungary joined to the EU. The characteristic structure of the animal husbandry of the Region is to be examined in this period according to economical forms. The changed subvention frame and its effect on profitability is fully reviewed. On the basis of the economical analysis of 6 stock-farming undertakings working in the Region prognosis will be created for competitiveness and necessary roles in the future.

Because of the permanent overproduction of cereals the costs of nutrition are going to be in a lower level. Therefore the regional animal products will have 2-5 % prize-advantage related to the EU-competitors.

The model of the regional husbandry is going to be characterized with intensive poultry-farming, large-sized, concentrated dairies working in company form and extensiv beef breeding operated by smallholders. In pig farming further concentration is expected after joining to the EU.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	1
1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	6
1.1. A magyar mezőgazdaság az EU csatlakozás előtt.....	7
1.2. A hazai állattenyésztés az EU csatlakozás előtt.....	12
1.3. Az Európai Unió csatlakozás várható hatása a hazai állattenyésztésre.....	19
1.4. A Nyugat-Dunántúli Régió és annak állattenyésztése.....	22
2. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	28
3. SAJÁT VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE..	31
3.1. A Nyugat-Dunántúli Régió mezőgazdasága az ezredfordulón.....	31
3.2. Az állatállomány alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között	35
3.2.1. Az állatállomány létszámának alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében.....	40
3.2.2. Az állatállomány létszámának alakulása Vas Megyében.....	46
3.2.3. Az állatállomány létszámának alakulása Zala Megyében.....	49
3.2.4. A pulykatenyésztés alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között.....	52
3.3. A vizsgált állatfajok főbb termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között.....	56
3.3.1. A szarvasmarha-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban.....	56
3.3.2. A sertés-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban.	62
3.3.3. A baromfi-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban.....	63

4.	A RÉGIÓ NÉHÁNY ÁLLATTENYÉSZTŐ ÜZEMÉNEK RÉSZLETES VIZSGÁLATA.....	66
4.1.	Az 1. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	66
4.2.	A 2. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	76
4.3.	A 3. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	85
4.4.	A 4. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	88
4.5.	Az 5. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	91
4.6.	A 6. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata.....	93
5.	A RÉGIÓ ÁLLATTENYÉSZTÉSE AZ UNIÓBAN.....	97
5.1.	Az állattenyésztés támogatása az EU-ban.....	97
5.2.	A fontosabb állattenyésztési ágazatok helyzete az Európai Unió csatlakozás után.....	102
5.3.	A takarmánygabona-termelés és az állattartás kapcsolata.....	118
5.4.	A Nyugat-Dunántúli Régió állati-termék termelésének Régiós és üzemi modellje.....	122
6.	KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	129
7.	ÖSSZEFOGLALÁS.....	138
8.	A KUTATÁS ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI	141
9.	SUMMARY.....	143
10.	IRODALOMJEGYZÉK.....	144
11.	TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	156
	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	

BEVEZETÉS

Magyarország EU csatlakozása a negyedik nagy, korszakos változás volt a magyar mezőgazdaság elmúlt hatvan évének történetében. Egyetlen emberöltőnyi idő alatt negyedszer következett be alapvető változás a gazdálkodás feltételrendszerében. Nem túlzás ha azt mondjuk, hogy a következő években a 45-ös földosztáshoz, a II. világháborús hadigazdálkodáshoz, illetve a mezőgazdaság 1959-62-es kollektivizálásához hasonló hatások várhatóak hazánk agrárgazdaságában. A hatások az egész mezőgazdaságunkat érintik, de jelen ismereteink szerint az állattenyésztésben még a növénytermelésnél is mélyrehatóbb strukturális átalakulást indukálhatnak.

E disszertáció témájaként a Nyugat-Dunántúli Régió választását az indokolja, hogy ez a térség hagyományosan állattenyésztő terület, amely ráadásul közvetlenül határos az „EU-tizenötök” alkotta nagyrégióval. Emellett olyan speciális adottságokkal és lehetőségekkel rendelkezik, amelyek alapos ismerete nélkül egyáltalán nem, vagy csak hosszú tévelygések árán lehet(ne) a térség versenyképes állattenyésztési termékstruktúráját kialakítani.

Magyarországon a mezőgazdaság mindig kiemelt szerepet játszott, aminek elsődleges oka, hogy hazánkban a jó minőségű termőföld lényegesen nagyobb arányban áll rendelkezésre, mint az EU országok átlaga. Ennek köszönhetően nem kényszerülünk a termelés intenzitását környezetterhelő szintre növelni. Ezért, ha a körülmények úgy alakulnak, a jövőben fokozatosan fölhagyhatunk a legrosszabb területek művelésével, a leggazdaságatlanabb termékek termelésével, s fokozatosan kialakulhatnak az alternatív mezőgazdaság feltételei. A

kedvező természeti feltételekhez adott hazánkban a mezőgazdasági termeléssel hosszabb távon is aktívan foglalkozni kész népesség, akik hivatásszerűen továbbra is ebből a tevékenységből kívánnak megélni. Ugyanakkor korlátozottan áll rendelkezésünkre a harmadik erőforrás, a tőke. Ez a jövőben még nagyobb veszélyt jelent, mivel az EU- tagságunk következtében a hazai gazdaságba szabadon áramló tőke (vállalkozások és termékek formájában) a hazai mezőgazdaság résztvevőit az eddiginél is élesebb versenyre kényszeríti.

Nemcsak a jelen, hanem a jövő szempontjából is fontos körülmény, hogy a magyar mezőgazdaság - szemben az EU-ba újonnan csatlakozott tizek agráriumával - jelentős, több mint két milliárd dolláros export aktívummal rendelkezik. Megalapozott prognózisok szerint, a jó adottságoknak köszönhetően, a hazai agrárium kiviteli többlete hosszútávon megmarad. Az ipari és szolgáltatási szektor erőteljesebb fejlődése miatt ugyanakkor a mezőgazdaság részaránya a nemzetgazdaságon belül csökkenni fog. Továbbra is meghatározó lesz az ágazat a vidéki lakosság foglalkoztatásában, a környezet védelmében és a tájfenntartásban. Összességében az agrárgazdaság nélkülözhetetlen szerepet játszik a társadalmi, politikai és gazdasági rendszerváltozásban, a szociális-, illetve az ökoszociális piacgazdaság működtetésében.

Az előzőekben vázolt körülményeket figyelembe véve vizsgálat tárgyává teszem az EU csatlakozás hatására bekövetkező (várható) ágazati változásokat. E vizsgálatok központi témája az állattenyésztés általában, a Nyugat-Dunántúli Régió állattenyésztése pedig részletesen. Vizsgálni kívánom a főbb állatfajok (szarvasmarha, sertés, baromfi) termelési viszonyait (szerkezet, volumen, technológia, hatékonyság, jövedelem) országos és nemzetközi összehasonlításban. Üzemi adatok

felhasználásával, konkrét vállalkozások példáján igyekszem bemutatni a különféle állati termékek piaci pozícióit, jövőbeni kilátásait, várható versenyhelyzetét.

Az előzőekben vázolt vizsgálatok eredményei alapján fejlődési (növekedési) termékpálya-prognózist kívánok készíteni a Nyugat-Dunántúli Régió főbb állattenyésztési ágazatai részére.

Ahhoz, hogy a jövő fejlődésének irányait (trendjeit) felvázolhassuk, első lépésként meg kell ismerni a kiindulási helyzetet. Ehhez a vizsgálat tárgyát képező Régió állattenyésztési eredményeit nemcsak önmagukban, hanem az országos értékek viszonylatában is bemutatom. Végezetül az egészet be kell ágyazni az EU viszonyaiba annak érdekében, hogy lehetőségeinket (adottságainkat) a jövő szempontjából reálisan meg tudjuk ítélni.

A jelenlegi viszonyok feltárásához és bemutatásához ad lehetőséget a régióban gazdálkodók közül kiválasztott három tehenészet, négy sertéshizlaló vállalkozás, valamint egy brojler-hizlaló telep üzemgazdasági vizsgálata. E vizsgálatok eredményei megmutatják, hogy az egyes állattenyésztési tevékenységek jelenleg milyen eredményt produkálnak, és hogy milyen a versenyhelyzetük itthon és külföldön. Ezeknek az értékeknek a birtokában rá kívánok mutatni néhány fontos, egyéb tényező szerepére, mint a szakmai színvonal, a termelés-technológia állapota, az integráció és a szövetkezés szükségessége, melyek javíthatják a jövedelmezőséget, erősíthetik az ágazatok pozícióját, végső soron a termékek piaci versenyképességét.

A munka nem lenne teljes, sem pedig megalapozott, ha figyelmen kívül hagyná azokat a lehetőségeket, konkrét pénzügyi forrásokat (támogatásokat), melyekkel az EU befolyásolni, sőt irányítani kívánja a

tagországi állati-termék előállításának jövőbeni alakulását. Ezért a vizsgálatok kiterjednek az állattenyésztés EU-s forrásaira, támogatásaira is, valamint az ágazat alapját jelentő gazdasági abrak-előállítás megváltozott körülményeire, annak hatásaira az állati termékek jövedelmében.

Az eddig leírtakból is következik, hogy az EU csatlakozás hatásai alól sem a tagországok, sem azok régiói, sem az egyes termelők nem vonhatják ki magukat. Ebből kiindulva - és az eddig elvégzett vizsgálatokra, elemzésekre alapozva - meg kell keresni a hazai (ezen belül a vizsgált Régió) állattenyésztésének helyét, összetételét, termelési színvonalát, vállalkozási (üzemi) szerkezetét, termékminőséget és piacait ahhoz, hogy e vonatkozásban is erősíteni lehessen az érintettek versenyhelyzetét és jövedelempozícióját. Ezt alapozhatja meg az EU csatlakozás várható hatásának vizsgálata az üzemi (vállalkozási) viszonyokra, az egyes termékek pályájára, a hazai és nemzetközi piacokra, a fejlesztés szükséges irányaira, a termékek versenyképességére és jövedelmére.

Az elvégzett saját vizsgálatok, valamint a témával foglalkozó szakirodalom alapján készült helyzetkép birtokában prognózist kívánok készíteni a Régió állattenyésztése számára, amely lehetővé tenné egy regionális állattenyésztési struktúra-modell felvázolását. A modell – egyebek mellett – az ágazati termelés volumenéről, a termékek minőségéről, az állatjóléti-higiéniai-, a környezetvédelmi viszonyokról, az üzemtípusról és -méretről, a termékpiacról és piaci versenyhelyzetről, valamint a gazdálkodás jövedelméről adhat átfogó tájékoztatást.

Az előzőekben vázolt jelenlegi körülmények és a jövőre vonatkozó perspektivikus fejlődési (fejlesztési) lehetőségek figyelembe

vételével a disszertáció az alábbi célkitűzések megvalósítására vállalkozik:

- a Nyugat-Dunántúli Régió állattenyésztésének részletes helyzetelemzése a 21. szárad első éveiben (2000-2003.);
- a 2004-ben bekövetkezett EU csatlakozás várható hatásai (következményei) a Régió állattenyésztésére;
- a Régió állattenyésztésének lehetséges (célszerű) alkalmazkodási stratégiái rövid- és középtávon;
- a folyamatosan változó piaci viszonyokhoz alkalmazkodó regionális állattenyésztési struktúra-modell kidolgozása.

1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az 1989-ben kezdődő társadalmi-gazdasági rendszerváltozást követően alapvetően megváltozott a hazai mezőgazdaság helyzete. Meghatározóvá vált a magántulajdon, a régi nagyüzemek felbomlottak vagy átalakultak. A lakosság igen nagy száma jutott a kárpótlás során termőföldre, a megszűnt munkahelyük, illetve jövedelmük pótlása céljából sokan mezőgazdasági „kényszervállalkozásba” fogtak. Az Általános Mezőgazdasági Összeírás (2000.) adatai alapján Magyarországon 968 ezer gazdaság alakult, közülük 960 ezer egyéni gazdaság, 8400 társas vállalkozás volt. Ugyanezen felmérés szerint az átlagos birtok-méret 7 ha, ami elmarad az uniós átlagtól (18,1 ha). Ha azonban csak a tíz hektár feletti földhasználókat tekintjük gazdaságoknak, akkor az egyéni gazdaságok átlagterülete 34,5 ha, a gazdasági szervezeteké 523,6 ha, a két gazdaságcsoporté együtt pedig 57 ha. **(Dorgai et al., 2003)**

Az új agrárpolitika nem az evolúcióra, hanem a revolúcióra épített. Ennek jele, hogy rövid idő alatt akart gyökeres változást elérni a tulajdonviszonyokban, a magyar mezőgazdaság vállalati, vállalkozási struktúrájában, ami például abban öltött testet, hogy egyetlen termelőszövetkezetet sem tűrt meg, csupán néhány átalakított állami gazdaságot. Túlnyomóan „full time” családi gazdaságokat akart létrehozni, jóllehet számos jel azt mutatta, hogy erre tömegméretekben nincs igény. **(Benet, 2001)** Tették ezt annak ellenére, hogy a mezőgazdaságilag fejlett országokban a gazdaságok családi jellege egyre inkább visszaszorul a vállalkozói szektorral szemben. **(Szűcs et al., 2003)**

A történelmileg igen rövid idő alatt lezajló birtok- és üzemstruktúra változással párhuzamosan nem alakultak ki a megfelelő gazdasági, piaci, és érdekvédelmi szövetségek, szervezetek. Mindezek (és még sok más gazdasági, politikai hatás) következtében visszaesett az ágazat teljesítménye, csökkent a jövedelme, fejlődési üteme lezakadt más nemzet-gazdasági ágazatokhoz viszonyítva. Történt mindez annak ellenére, hogy a magyar mezőgazdaság több területen komparatív előnyökkel rendelkezik, amely megfelelő vezetés mellett az életképesség feltétele **(Lin – Guofu, 1999)**.

1.1. A magyar mezőgazdaság az EU csatlakozás előtt

A politikai, gazdasági rendszerváltás következtében kialakult a magántulajdonon alapuló mezőgazdaság lehetősége. Míg a rendszerváltás előtt mintegy 1300 termelészövetkezet és 124 állami gazdaság, a rájuk épülő háztáji gazdaságokkal együtt a mezőgazdasági termelés döntő hányadát adta, addig napjainkban kistermelők, társas vállalkozások, egyéni vállalkozók nagy száma végzi ezt a tevékenységet. Felmérések szerint 38 112 vállalkozás működött 2002-ben, míg a kistermelők és egyéni gazdálkodók létszáma meghaladta a 950 ezret. **(KSH, 2003)**

Statisztikai adatok szerint 1990-ben a mezőgazdasági termelés adta a hazai GDP 12,5 %-át. Ez az érték 2002-re 3,5 %-ra csökkent. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakon belül az 1990-es 17 %-ról 2002-re 6,2 %-ra esett vissza. Érdeemes megemlíteni, hogy az 1960-as évek végén még a nemzeti jövedelem 20 %-a származott a mezőgazdaságból és az összes export több, mint 20 %-

át tette ki a mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitel. Egyedül a vágómarha kivitel értéke több volt, mint az akkor nagyjelentőségű televízió, motorkerékpár és timföld együttes exportbevétele. **(Romány, 1969)**

A mezőgazdaságot ért kedvezőtlen hatásokat még tovább erősítette az árrendszer alapvető átalakulása. Amíg Magyarországon a fogyasztói árak átlagos szintje 1989-től nyolcszorosára emelkedett, addig a mezőgazdasági termelői árak mindössze négyszeresükre, a mezőgazdasági input árak pedig ötszörösükre nőttek. Az ágazati foglalkoztatás folyamatosan mérséklődött, ami nemzetközi mércével mérve még nem tekinthető kritikusnak, sőt még pozitív is lehetne, ha párosulna a mezőgazdasági technika, technológia szükséges fejlődésével. A tényleges helyzet azonban az, hogy nemzetgazdasági szinten a bruttó állóeszköz felhalmozás 11 év alatt harmadával nőtt, a mezőgazdaságban viszont mintegy 40 %-kal csökkent. A megújítás és pótlás elmaradt az ágazat GDP-hez való hozzájárulásának mértékétől is **(Szűcs – Farkasné, 2004)**. **Kapronczai (2003)** szerint a mezőgazdaságból mintegy 600-700 milliárd forint fejlesztés hiányzik, az elmúlt években ennyi beruházás nem valósult meg. A mezőgazdasági vállalkozások eladósodottsága folyamatosan növekedett. Nagyszámú, hosszú ideje lejárt kintlévőségek keletkeztek, elsősorban az integrációs tevékenységet folytatóknál **(Nagy, 2004)**. Az 1980-as évek végéhez képest a mezőgazdasági termelésünk mintegy kétharmadára esett vissza. Ezt a visszaesést nem követte az agrárexport csökkenése, amit a belső fogyasztás csökkenése miatti exportkényszerre vezethetünk vissza. A mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitel értéke 2002-ben 2,34 milliárd USD, a behozatal pedig 1,13 milliárd USD volt **(Kartali, 2002)**. Az export:import arány a legutóbbi időkben kedvezőtlen tendenciákat mutat. 2000-2001-ben ugyanis az

élelmiszerexport értéke 2,2-2,3 - szeresét tette ki az importénak, 2002-2003-ban a kétszerese volt, 2004 januárjában és augusztusában viszont a 1,5 szeresét sem érte el. **(KSH, 2004a)** A mezőgazdaság bruttó termelésének indexe 2000-ben a rendszerváltás évének 69,2 %-át érte el, ez idő alatt az agrárrolló jelentősen (150 %-ra) nőtt, az ágazatnak nyújtott támogatás pedig kevesebb, mint a felére csökkent. **(Kovács, 2003)** Ennek egyik oka, hogy hazánk elvesztette az addig hagyományosnak vélt exportpiacait. Elsősorban a volt Szovjetunió utódállamaiba történő agrárkivitel csökkent, amit részben az USA szállítói vettek át. **(Ablayeva et al., 2002)** A munkanélküliek száma 1993 februárjában elérte a 705 ezer főt, ekkor 13,6 %-os munkanélküliségi rátát jegyeztek. A munkanélküliek településtípusonkénti elhelyezkedése nem volt lakosság-arányos. E tekintetben legkedvezőbb helyzetbe Budapest, a leginkább kedvezőtlenbe pedig a falvak kerültek. Amíg az ország népességének csupán egyharmada (37,2 %-a), az aktív keresőknek pedig 33 %-a él a falvakban, addig a munkanélküliek 43,6 %-a falusi lakos. A községekben élők munkanélküliségi rátája 2,6 - szerese a főváros hasonló értékének. **(Tóth, 1998)** 1998-ban a munkanélküli nőknek 42,6 %-a, a munkanélküli férfiaknak pedig 45,9 %-a élt a falvakban. **(G. Fekete, 2002)** Szélsőséges esetekben olyan települések is vannak, ahol a munkanélküliségi ráta a 70-80 %-ot is eléri. Megjelent a tartós szegénység, amely a falvakban majdnem kilencszer olyan gyakori, mint a fővárosban. A hátrányok megnövekedésének hatására a falusi társadalom „lelkiállapota” is romlott. Empirikus felmérés alapján állítható, hogy a mindennapi életben való eligazodásra és az életsors alakítására való képtelenség, továbbá az elhatározások véghezvitelére való képesség hiánya, a jövőt illető pesszimizmus, sőt még a magányosság érzése tekintetében is falun a

legváltásosabb a helyzet. **(Andorka, 1996)** A leghátrányosabb helyzetű területeken a pozitív irányú változások elindítását már nem annyira a gazdasági-, sokkal inkább a szociális és morális eredetű hátrányok fékezik. **(Kovács, 2000)**

A mezőgazdaság korábban a nemzetgazdaság egyik meghatározó ágazata volt. Nem lesz ez másképp a jövőben sem, csupán feladatai és lehetőségei módosulnak. A Nyugat-európai politikai elit már felismerte, hogy az agrárium nem csak élelemtermelő, hanem egyre inkább, környezetgazdálkodási funkciót is ellátó ágazattá válik. Tudomásul vették azt is, hogy az élelmiszerek különleges jellegű áruk. Mögöttük nem csak értéktöbblet-termelés, és foglalkoztatás áll, hanem környezet-megőrző tevékenység is. A hazai mezőgazdálkodás gazdasági szerepe csökkent, a fentiekben vázolt szociális és környezeti funkciója pedig egyre erősebb lett. Mindezek együttes hatásának köszönhetően a mezőgazdaság stratégiai szerepe ma is jelentős. **(Glatz, 2004)**

Egybehangzó szakértői vélemények szerint napjainkban (és a jövőben is) a mezőgazdaság szerepe rendkívül fontos lesz a vidéki lakosság jövedelemszerzésében és a szociális feszültségek oldásában. Minél kisebb egy falu, az ott élők léte annál jobban függ a mezőgazdaságtól. **(Tóth et al., 2002)** Emiatt az agrobusiness gazdasági jelentőségéhez, valamint a mezőgazdaság stratégiai szerepének növekedéséhez (egészséges élelmiszer-előállítás, tájfenntartás, agrár-környezetvédelem) sem fér kétség. **(Csáki, 1998; Csete – Láng, 1999)**

A hagyományos formában, főállásban foglalkoztatott mezőgazdasági munkaerő folyamatosan csökken, ma már csak mintegy 230 000 fő dolgozik az ágazatban. A rendszerváltozást követően az átalakuló birtokviszonyok okozta bizonytalanság hatására romlottak a

talajművelés feltételei, csökkentek a korszerű erőforrás-ráfordítások, estek a hozamok. A mezőgazdaság termelése extenzív irányba változott. **(Szücs et al., 2003)** A kedvezőtlen folyamatok hatására a mezőgazdasági szervezetek erősen differenciálódtak. A 2000-ben mérleget készítő és vizsgált 1513 mezőgazdasági szövetkezet 25 %-a kevésbé, 36 %-a közepesen, 39 %-a pedig erősen el volt adósodva. Az eladósodott szövetkezeteknél az adósságállomány meghaladta eszközállományuk értékének 50 %-át, így adósságukat saját erőből felszámolni nem tudták. Az ugyanezen évben a vizsgált 4 593 gazdasági társaság 19,5 %-a kevésbé, 24,5 %-a közepesen, 56 %-a pedig nagyon eladósodott volt. Az eladósodott szervezetek működtetik a szektor kapacitásának 44 %-át. A gazdasági szervezetek több mint fele gyenge adottságokkal rendelkezik, de nagyon szívósan termelnek, mert sok esetben nincs más megélhetésük. A vállalkozási kényszer miatt számuk növekedhet, hiszen a tönkrement vállalkozók helyét új vállalkozók foglalják el. **(Sipos, 2002)**

Az agrárágazatból a gyenge jövedelmezőség miatt nagyarányú tőkekivonás történt. Megfigyelhető, hogy szétvált a földtulajdon és a földhasználat, valamint fokozódott az ágazat eladósodottsága. **(Kaproncai, 2003)** Magyarországon a földhasználók 53 %-a bérelt területen gazdálkodik. Ugyanez az érték Dániában 25 %, Spanyolországban 33 %, Olaszországban 38 % Németországban 69 %. **(Halmai, 2004)**

Az elmúlt időszakot vizsgálva szinte minden termék jövedelemhelyzete romlott és jelentős azon termékek köre, ahol az árak nem nyújtottak fedezetet a termelés költségeire. **(Szücs et al., 2003)**

Tesztüzemi adatokból az érzékelhető, hogy tendenciájában a jövedelmek mind a növénytermesztési, mind az állattenyésztési ágazatokban csökkentek, sok esetben veszteség képződött. **(AKII, 2003)**

1.2. A hazai állattenyésztés az EU csatlakozás előtt

Az 1990-es éveket követően - a jövedelemcsökkenés, valamint a piacvesztés hatására - az állattenyésztési ágazatokra általánosan jellemző az állatlétszám csökkenése, a kibocsátás esetenként drasztikus visszaesése. A hazai szarvasmarha állomány az 1990. évi 1 571 000 darabról 2004. augusztusára 728 000 darabra, ezen belül a tehénlétszám 630 ezerről 342 ezerre, a sertésállomány 8 millióról 4 millió 382 ezerre esett vissza. **(KSH, 2004b)** Ez közel 50 %-os állománycsökkenést jelent. Kisebb mértékű volt a létszámcsökkenés a tyúkfélék esetében, ahol ez az érték csupán 4 % körüli. A termeléshez hasonló csökkenést mutatnak az értékesítési adatok is. 2004. első félévében 13 %-kal kevesebb mezőgazdasági terméket értékesítettek, mint 2003. azonos időszakában, ezen belül az átlagosnál kisebb ütemben (5,7 %-kal) mérséklődött az élőállatok értékesítése, míg az állati termékeké jóval nagyobb mértékben (13 %-kal) esett vissza. 2004. január-júniusban a felvásárolt vágósertés mennyiségének csökkenése 35 ezer tonna (12,6 %) volt. Az értékesített vágóbaromfi volumene 5,3 %-kal, a marháé 3,7 %-kal nőtt az előző év hasonló időszakához viszonyítva.

A 2004. júniusi tejértékesítés Magyarországon 7 %-kal kevesebb volt a 2003. júniusinál, a csökkenés mértéke az EUROSTAT adatai szerint az EU-15 átlagának ötszöröse. **(KSH, 2004b)**

A privatizáció következtében megszűnt az ágazatok egymás közötti kapcsolata, felbomlott az integrációs rendszer, atomizálódott a termelés. Az 1980-as években nagyméretű premix-, koncentrátum- és keveréktakarmány gyártó kapacitások alakultak ki. Általánossá vált, hogy az üzemek a maguk által megtermelt gazdasági szemesterményeket

keveréktakarmányokká dolgozták fel. Az állatállomány csökkenésének hatására a keveréktakarmány ágazat válságba került, mivel a takarmányfogyasztás legnagyobb részét a sertéságazat tette ki. A sertésállomány ingadozása következtében bizonytalanná vált a takarmányipar helyzete is. **(Pachinger, 1998)**

Az utolsó öt esztendőben a hazai szarvasmarha tenyésztésben hasonló folyamatok zajlottak le, mint az Európai Unióban. Magyarországon a tejelő tehénállomány az EU tagállamaihoz, valamint a többi csatlakozó országhoz hasonlóan csökkenő tendenciát mutat. A magyarországi egyedszám 1999-2003. között 11,5 %-kal esett vissza. Ugyanebben az időszakban az EU-ban átlagosan 7 %-kal, a csatlakozó országokban pedig 9-18%-kal csökkent az állomány. A hazai tehénállomány fogyatkozásának elsődleges oka, hogy a gazdasági szervezetek évről-évre kevesebb tehenet tartanak, mivel a termelés hatékonyságának növekedése az egy tehén által megtermelt tej mennyiségének növekedését eredményezi. Az egyéni gazdálkodók tejelő-tehénállománya pedig a piaci viszonyoktól függően erősen ingadozik. **(Mile, 2004)**

A hazai tejtermelő egyéni gazdaságok alapvetően három tényező alapján: koncentrálttság, alkalmazott technológia és (részben) a termelési cél tekintetében is eltérő csoportokba sorolhatók. A több, mint 10 tehenet tartó gazdaságok többnyire közvetlenül tejipari feldolgozásra termelnek (egyéni gazdaságok esetében méretüknél fogva képesek megélhetést nyújtani egy családnak). A 3-10 tehenet tartó gazdaságok száma viszonylag magas, ezek a tejet elsősorban tejgyűjtő csarnokokon keresztül értékesítik, de számottevő arányt képvisel a saját fogyasztás, illetve esetenként a háztól történő értékesítés is. Nagyszámú gazda tart 1-

2 tehenet, ők főként saját fogyasztásra termelnek vagy közvetlenül a fogyasztóknak értékesítenek. A gazdasági szervezetek esetében leggyakoribbak a 300-600 egyedes telepek. A feldolgozók által felvásárolt tej 80 %-át a 100 tehénél többel rendelkező gazdaságokban állatják elő. **(Stefler, 2004)**

A hazai tehenállomány átlagos tejhozama 2002-ben 97 %-a volt az EU, és 81 %-a a közösség legmagasabb színvonalú tejtermelő tagországa, Dánia átlaghozamának. A Magyarországon megtermelt tej mennyisége kismértékben, 3 %-kal nőtt 1999-2002 közötti időszakban és 2002-ben 2 163 000 tonnát (2,1 milliárd liter) tett ki. A termelés növekvő tendenciája 2003-ban megtört és a kibocsátás megközelítőleg a 2 milliárd literes szintre esett vissza. Magyarországon az értékesített tej 85-90 %-a extra minőségű, vagyis megfelel az EU humánélelmezési előírásainak. **(Nyárs et al., 2004)**

A tesztüzemi adatok szerint a hazai társas gazdaságokban a tej önköltsége elérte a 68 Ft/kg szintet. Ez azt jelenti, hogy az EU tagállamokkal szembeni, az alacsony munkabérekéből és földárakból, földbérleti díjakból fakadó komparatív költségelőnyünk mára gyakorlatilag eltűnt. A költségek lefaragása a menedzsment tevékenységén, a termelékenység beruházásokkal történő javításán, valamint logisztikai fejlesztésén (tárolási veszteségek csökkentése, megfelelő méretű adagok, stb.) keresztül érhető el. Figyelembe kell venni azt is, hogy a csatlakozás hatására a bérleti díjak és a munkabérek további emelkedése várható. **(AKII, 2002)**

A tej termelői ára tekintetében elmondható, hogy a hazai árszint 2003. elejére elérte a világpiaci árszintet messze meghaladó közösségi szintet (70-72 Ft/l) és lényegesen magasabb volt, mint a környező kelet-

és közép-európai országokban (50-62 Ft/l). Ugyanakkor 2003. közepe óta jelentősen csökkent Magyarország és a környező országok nyerstej árai közötti korábbi „szakadék”. **(Nyárs et al., 2004.)**

A sertéságazat esetében súlyos gond az állománykoncentráció alacsony foka, a szervezetlen, elaprózódott üzemi struktúra, valamint a technológiai hiányosságokra, a termelésből jelentős hányadot képviselő kistermelői sertésállomány minőségére visszavezethető gyenge hatékonyság. Az összes vágósertés 40 %-át kisüzemi (családi) gazdaságok termelik. **(Popp – Udovecz, 2003)**

Az elmúlt évtizedben a sertéstartásban a hagyományos mezőgazdasági szövetkezetek szerepe folyamatosan csökkent, ugyanakkor az egyéb gazdálkodási formában működő társaságok és egyéni gazdaságok jelentősége nőtt. Az utóbbi években növekedett a családi gazdaságokban tartott sertésállomány koncentrációja, azonban még jelenleg is magas a csupán néhány sertést tartó gazdaságok száma. Az élelmiszeriparban a sertéságazat a legnagyobb alapanyag termelők közé tartozik, a maga 400 milliárd forintos árbevételével. Ám egyrészt a feketegazdaságnak, másrészt a forint felértékelődésének és a normatív exporttámogatás megszűnésének következtében visszaesett sertésexport negatív hatással van az ágazatra. **(Pászthy, 2003)**

Az egyéni gazdaságokban alacsony a sertésállomány koncentrációja: az állományának 84 %-a tartozik az 50 sertésnél kevesebbet tartó gazdaságokhoz. A gazdasági szervezeteknél ugyanakkor a sertésállomány több, mint 99 %-a a 200 sertésnél többet tartó gazdaságokban található. **Fejes és Széles (2003)** szerint a dekoncentrált „szórvány állományokban” csak néhány sertést tartanak úgy, hogy

tavasszal a piacon felvásárolt malacokat év végén, a házilag elvégzett vágásokkal saját fogyasztásra dolgozzák fel.

Magyarországon 2000-ben a sertéslelészám 46 %-a a 200 darabnál kevesebb állatot tartó gazdaságokban volt megtalálható, a 400 darabot meghaladó állatlétszámmal rendelkező gazdaságok tartották az összes sertések 52 %-át. **(Nyárs – Papp, 2002)**

Hajduné és Lakner (1999) szerint a mezőgazdasági árak jelentős ingadozásában különösen nagy szerepe van a kereslet és kínálat megbomlott egyensúlyának. A nagyobb méretű üzemek – adottságaikból következően – lassabban és kisebb mértékben alkalmazkodnak a piaci viszonyokhoz, mint a kisüzemek. A kisebb méretű üzemek arányának emelkedésével együtt nő a sertéshús piacának kiegyensúlyozatlansága is.

Az ételmeiszerfogyasztás szerkezetének egyik legnagyobb változását a hús és húskészítmények egy főre jutó fogyasztásának drasztikus csökkenése jelentette az elmúlt másfél évtizedben. Magyarországon 1985-ben az egy főre jutó húsvásárlás 77,4 kg volt, ez 1998-ig 61,8 kg-ra csökkent, ami több mint 20 %-os visszaesést jelent. Ebben a csökkenésben a sertéshúsnak döntő szerepe volt, hiszen ebből a vizsgált időszakban 37 %-kal volt kisebb az egy főre jutó évi fogyasztás. **(Zajkás, 2000)**

Egy 2001-ben végzett felmérés szerint a sertéslelepeket általánosságban az előregedés jellemzi. A férőhelyek 38 %-a 1970 előtt, 46 %-a az 1970-es években, 13 %-a 1981-90 között, míg 3 %-a az 1990-es években épült. **(Ráki, 2003)**

Az előzőekben vázolt tényezők és a hagyományos keleti piacok elvesztése vezettek a termelés méreteinek 50 %-ot meghaladó csökkenéséhez.

A rendkívül gyenge gabonatermés és a mind alacsonyabb felvásárlási árak miatt a hazai sertéshizlalás a 2003. év utolsó harmadában veszteségessé vált. Ez a sertéslétszám további csökkenéséhez vezetett. **(Potori – Udovecz, 2004)**

Az ágazatot igen érzékenyen érinti a közvetlen (haszonállattartási) támogatás megszűnése. Miközben a termelési költségek folyamatos emelkedése prognosztizálható, az éves felvásárlási átlagár előreláthatóan nem haladja meg a 290 Ft/kg (élő testtömeg) szintet az elkövetkező két esztendőben. A jövőbeni kilátások az EU piacán sem kifejezetten biztatóak. **(Hingyi et al., 2004)**

A hazai baromfiágazat üzemi szerkezete lényegesen kedvezőbb képet mutat, mint a sertéságazaté. A hazai baromfihús-termelésben az egyéni gazdaságok állományának 50 %-a az 5-50 ezer nagyságú üzemekben található. A gazdasági szervezetek brojler-állományának közel 80 %-a koncentráلódik az 50 ezer állatnál többet tartó gazdaságokban. A termék-előállításban az évi 10 ezer hizócsirkét kibocsátó üzemek részesedése 2000-ben 83 % volt, ami közelíti az EU-ban élenjáró Egyesült Királyság brojlercsirke-tartásának szerkezetét. A magyar baromfiállomány az 1995-2003. közötti időszakban „dinamikusan” növekedett. A libaállomány a vizsgált időszakban 140 %-kal, a kacsállomány 109 %-kal, míg a pulykaállomány 169 %-kal nőtt. Az 1995-2003. közötti időszakban a liba-, kacs-, és pulykaállomány részesedése növekedett, a tyúkfélék aránya pedig csökkent. **(Nyárs et al., 2004)**

Zoltán (2003) szerint a baromfifajok termelési aránya megfelel a magyar baromfiipar adottságainak és piaci lehetőségeinek. A brojlercsirke előállítás csak korlátozottan versenyképes, ezért szerepe

elsősorban a hazai ellátásra és a friss termékek EU-ba irányuló exportjára korlátozódhat. A pulykahús-termelés az elmúlt években a legdinamikusabban fejlődő ágazat volt.

Horn et al. (2002) megállapítják, hogy a nagyrégióban (Csehország, Magyarország, Szlovákia) a pecsenyecsirke-termelés döntően az erre a tevékenységre szakosodott üzemekben történik. A hizlalás ideje átlagosan 38-40 nap, a vágás előtti élőtömeg 2 kg körüli, a takarmány-felhasználás 1,8-2,1 kg/kg. A pecsenyecsirke-termelés mindenhol a jól ismert húshibridekre alapozódik. A vágócsirke termelői áráról megállapítható, hogy a hazai árszint az utóbbi években (2000-2004.) megközelítette, egyes években meg is haladta az EU szintjét.

A hazai baromfihús-fogyasztás az elmúlt évtizedben folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott. A baromfihús, a sertéshúst megelőzve ma a legkedveltebb húsféle Magyarországon. Baromfihús termelésünk évek óta nő, annak ellenére, hogy a vágóbaromfi-ágazat 2003-ban nehéz helyzetbe került. A vágócsirke termelői ára a 2003. év második harmadában közel 16 %-kal volt alacsonyabb az elmúlt fél évtized viszonylatában kiugróan magas, 2001. évi átlagáránál. A hizlalás néhány forintos kilónkénti jövedelme egy csapásra veszteséggé változott. A vágóbaromfi-termelésben legnagyobb hányadot képviselő csirkehízlalást – a sertéshízlaláshoz hasonlóan – érzékenyen érinti a közvetlen (haszon-állat-tartási) támogatás megszűnése. Prognózisaink szerint a vágócsirke-termelés a csatlakozás előtti hónapokban még igényelhető nemzeti támogatásnak köszönhetően ugyan jövedelmező lesz, az elkövetkező években azonban veszteséggé válik. **(Potori – Udovecz, 2004)**

1.3. Az Európai Unió csatlakozás várható hatása a hazai állattenyésztésre

Az Európai Unió csatlakozás a figyelem központjába helyezett olyan, a kilencvenes évekig nem elsődleges fontosságú kérdéseket, mint a fenntarthatóság és a versenyképesség szélesebb körű meghatározása. E két fő fogalom értelmezése kapcsán, olyan témákkal kell foglalkozni, mint a környezetvédelem és tájfenntartás, a biodiverzitás megőrzése, minőség-biztosítás, élelmiszerbiztonság, eredetvédelem, állatjólét, stb.

Az emberiség létszámnövekedése, a fogyasztás gyorsuló emelkedése, ennek következtében az ökológiai környezet sérülése, a természeti erőforrások fogyása, azok véges voltának felismerése, egyre inkább megváltoztatta a civilizált világ magatartását. Előtérbe került a fenntartható fejlődés eszméje, ami a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteinek kielégítési lehetőségétől. A fenntartható fejlődés a globális környezeti válság megállításának módja, esetleg a válságból kivezető út egyikeként definiálható. **(Fodor, 2001)**

A fenntartható fejlődést vizsgáló szakértői elemzések főbb témakörei három csoportba sorolhatók: gazdasági, ökológiai, és szociokulturális. **(Enyedi, 1994; Erdősi, 2000 ; Láng, 2003)**

A XX. század végére a globalizációs jelenségek és hatásaik felerősödtek, a multinacionális vállalatok szerepe gyorsan nőtt. Sok fejlett országban újrafogalmazták az agártermelés céljait, a hatékonyság lett a legfontosabb paraméter. A legfejlettebb országokban már az 1970-es években megindult az a mozgalom, amely tapasztalva a mezőgazdasági tömegtermelés, az iparszerű, koncentrált és intenzív termelési módszerek miatti káros mellékhatásokat, a természeti

környezetre, a természetes erőforrásokra, az állatok jólétére, a hosszútávon is fenntartható agrártermelési modellek kialakításának szükségességére helyezte a hangsúlyt. **(Horn, 2001)**

A mai álláspont szerint a fenntartható állati termék-előállítási rendszereknek döntően két alapfeltételnek kell megfelelniük:

- elegendő helyi erőforrással rendelkezzenek,
- működési biztonságuk hosszú távon legyen fenntartható.

Az erőforrások elégségsége az állati termékek előállításához szükséges elegendő mennyiségű és minőségű takarmánytermő kapacitást és a szükséges vízkészletet foglalja magában. A működőképesség biztonsága a termék-előállítás rövid és hosszú távú gazdaságosságát, a versenyképes termelés fenntarthatóságát, a vertikum egészében a környezet jó minőségének megőrzését jelenti. **(Thomson – Nordone, 1999)**

A versenyképesség a versenyben való helytállást jelenti. A magyar állattenyésztés versenyképességét komplex módon kell megítélni, hiszen azt igen sok tényező befolyásolja. A leginkább használatos mutató az egymással összehasonlítható vagy azonos termékekre a termelői ár, amiből az ár-versenyképességre következtethetünk. A magyar termelői árak általában alacsonyabbak, mint az EU-15 átlaga. Így a tehéntej hazai ára 2002-ben az EU országok átlagának 94 %-a, a vágómarha 80 %-a, a vágócsirke 96 %-a volt, a vágósertés és a vágóbárány súlyozott árai pedig azonosak voltak az EU országok átlagával. **(Orbánné, 2003)**

Nagy mértékben javul a szántóföldi növénytermesztés, ezen belül a gabona-, az olajos-, a fehérje- és rostnövények versenyképessége, mivel az Unió csatlakozást követően jelentősen megnövekszik az ezen

növényekre igényelhető EU-s, illetve nemzeti támogatások mértéke, amely évente növekvő. **(Gergely et al., 2004)**

A versenyben egyre fontosabb a minőség és az élelmiszerbiztonság, mivel a piacon egyre inkább csak a jó minőségű, biztonságos fogyasztható termékek adhatók el, amelyeknek eredete és a fogyasztóhoz kerülésének útja teljes egészében ismert. Ennek kielégítése fokozott erőfeszítésre készíti a magyar agrár-élelmiszeripari vállalkozásokat. A minőségi termékek iránti igényeknek a hazai gazdasági és termelési viszonyok jelenleg még nem tudnak eleget tenni. Ezért is kulcskérdés a minőségi agrárfordulatban, hogy a minőségi fejlődést meghatározó dimenziók között egyirányúság, összehangoltság és arányos fejlesztés valósuljon meg. A mezőgazdasági üzemek ipari mintára kidolgozhatják saját minőségellenőrzési- és minőségbiztosítási rendszerüket. Ennek a „GMP” (jó gyártási gyakorlat) és a „GAP” (jó mezőgazdasági gyakorlat) analóg módon megfelelő volna. **(Csete – Láng, 1999)**

A minőségi állati termék-termelés feltételeinek megteremtése, a versenyképesség megtartása és fokozása jól szervezett minőségbiztosítási tevékenységet követel az egész ágazatban. A minőségszemlélet érvényesülése ugyanis a teljes vertikumban azt eredményezi, hogy a minőségbiztosítás az alapanyag-termelők és a takarmány-előállítók minőségbiztosító képességére is kiterjed. **(Pércsi, 2000)**

Az állategészségügy az EU-hoz történő csatlakozásunk szempontjából is igen lényeges kérdés. Az állattartó telepeknek az előírt fertőző betegségektől mentesnek kell lenniük, csak így forgalmazhatják termékeiket a csatlakozás után. **(Németh, 2000)** A megtermelt hús piaci elhelyezése, a fogyasztóvédelmi szempontok legtökéletesebb kielégítése a tartós profittermelő állattartás alapja. **(Kovács, 1999)**

Kiemelt jelentőségű kérdéssé válik az állatjólét. A megfelelő csoportlétszám és egyedsűrűség, a higiénia, a padozat és a kutricák könnyű takaríthatósága, a belső klímaviszonyok állatok igényeihez való igazítása, mint az állati termékek előállításának minőségbiztosításának egyik meghatározó eleme elsősorban a betegségek megelőzését szolgálják. **(Molnárné – Molnár, 1998)** Az állatok vágás előtti szállítása a termelés olyan utolsó szakasza, amikor a minőséget rontó tényezők (kényszervágás, elhullás, baktériumos fertőzés, szívgyengeség, stb.) még meglehetősen gyakoriak. A veszteségek oktanában a fajra jellemző biológiai tulajdonságok mellett a szállítás és vágóhídi fogadás dominál. **(Horn et al., 2000)**

1.4. A Nyugat-Dunántúli Régió és annak állattenyésztése

A magyar közigazgatás hagyományosan a megyékre épült. Nem voltak ismertek az ettől nagyobb, regionális vagy tartományi közigazgatási egységek. Az EU csatlakozásunkkor ezen a téren is harmonizációra volt szükség, azaz mesterségesen ki kellett alakítani a többi tagországban általános terület-besorolási rendszert: a régiókat. **(Bakos - Nagy, 2002; Sarudi, 2003)**

Magyarország területbeosztását a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény szabályozza, amely kialakította a területfejlesztés intézményrendszerét. A területfejlesztési törvény – a NUTS 2 szintjének megfelelő, több megyéből álló – hét tervezési-statisztikai régiót alakított ki, melyek a következők: Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld.

A Nyugat-Dunántúli Régió Magyarország egyik legfejlettebb gazdasággal, ezen belül az átlagtól magasabb színvonalú és súlyú agrárgazdasággal rendelkező területi egysége. Három megyét (Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala) foglal magába. Mind gazdasági súlyát, mind az emberi erőforrásokat tekintve kiemelkedő jelentőséggel bír. Területénél lényegesen nagyobb részarányban járul hozzá a bruttó hazai termék előállításához, jelentős nagysággal bír a külföldi tőke jelenléte. A legfontosabb gazdasági mutatók alapján összeállított rangsorban csupán a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarországi Régió előzi meg. A nyugati megyék fel tudták lendíteni a Nyugat-Európával, elsősorban Ausztriával, Németországgal és Olaszországgal kiépített külkereskedelmi kapcsolataikat. Részben ennek következménye, hogy alacsony a munkanélküliségi ráta, a régió gazdasági tevékenységét megalapozó feltételrendszer fejlettebb és korszerűbb az országos átlagnál. A nyugati térség, főként annak északi és középső megyéi előnyükre fordították hagyományos nyugat-európai kapcsolataikat, illetve a központi régió közelségét és a jó infrastruktúrát. A két dunántúli régió (Nyugat- és Közép-Dunántúl) vonzotta Budapest után a legtöbb külföldi tőkét és a GDP növekedése ugyancsak jelentős volt. **(Sarudi, 2003)**

A rendszerváltozás utáni átmeneti időszakban világosan körvonalazódott a területi különbségek egyik legjellemzőbb vonása, ami a kelet és nyugat gazdaságföldrajzi különbségeiből fakad. Ezek a térségek a KGST felbomlásakor nemcsak a kiterjedt keleti piacokat veszítették el, hanem a termelőszövetkezetek összeomlása, a bizonytalan tulajdonviszonyok, valamint a beruházások hiánya egyaránt hozzájárult a térségek súlyos mezőgazdasági válságához. **(Budai – Sánta, 2001)**. A Nyugat-Dunántúli Régióban az egy főre jutó GDP 1 703 000 Ft, ami a

Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarországi Régió után a második legmagasabb. A munkanélküliségi, a foglalkoztatási és az egy főre jutó jövedelmi adatok elemzésekor megállapíthatjuk, hogy a Régió messze kedvezőbb jellemzőket tudhat magáénak, mint az országos átlag. További, ugyancsak a régiók fejlettségét reprezentáló 7 mutatóból (1 főre jutó GDP, belföldi vándorlási különbözet, csatornázott lakások aránya, 1000 lakosra jutó személygépkocsi száma, 1000 lakosra jutó telefonok száma, 1 főre jutó nettó jövedelem, 1 főre jutó beruházás) képzett komplex rangsor alapján a Régió szintén a második. **(Szűcs – Farkasné, 2004)** A munkanélküliségi ráta 4,4 %, szemben az országos 5,8 %-kal, a foglalkoztatottság eléri az 57,4 %-ot (az országos átlag: 53,6 %). **(KSH, 2004c)** Az itt élő népesség kisebb arányban végez mezőgazdasági tevékenységet, mint az országos átlag, és az ipari és szolgáltatási foglalkoztatási szint nem éri el a Közép-Magyarországi, illetve a Közép-Dunántúli régiókéét. A Nyugat-Dunántúli Régióban él az összlakosság 9,8 %-a, melynek 11,2 %-a folytat mezőgazdasági tevékenységet. A Régióban található az ország mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodó szervezeteinek 12,8 %-a, az egyéni gazdaságok 10,5 %-a. **(KSH, 2001)**

A gazdálkodási formák és a termelési szerkezet egymásra hatását vizsgálva megállapították, hogy a Nyugat-Dunántúli Régió szarvasmarhatartó gazdaságai, szervezeti formáik és a tartott állomány nagysága alapján a következő megoszlást mutatják **(Salamon, 2004)**:

Gazdasági szerkezet:

Részvénytársaság:	28,6 %
Korlátolt felelősségű társaság:	13,2 %
Szövetkezet:	30,9 %

Betéti társaság:	0,6 %
Egyéb:	0,8 %
Egyéni gazdálkodók:	
Főfoglalkozású egyéni vállalkozó:	2,0 %
Nem főfoglalkozású egyéni vállalkozó:	0,1 %
Családi gazdálkodó:	8,4 %
Főfoglalkozású őstermelő:	3,4 %
<u>Nem főfoglalkozású őstermelő:</u>	<u>12,0 %</u>
Összesen:	100,0 %

Győr-Moson-Sopron Megye állattenyésztésében a rendszerváltást követően jelentős változások következtek be. A vizsgált időszakban (1990-1993) a szarvasmarha- állomány 29,0 %-kal, a sertésállomány 42,9 %-kal, a kocalétszám 37,7 %-kal, a juhállomány 50,4 %-kal és a tyúkállomány 48,8 %-kal csökkent. Ez a drasztikus csökkenés, amely a termelő alapokat érintette legérzékenyebben, a további termelést és ellátást veszélyezteti. Hasonló tendencia érvényesül az állati termékek termelésénél is. A marhahústermelés növekedése a tehénkivágások következménye. A többi állatfajnál a létszámcsökkenés tükröződik a vágóállat és állati termék-előállításban is. (Salamon et al., 1994) Az elmúlt évtizedekben a szarvasmarha-tenyésztés területén jelentős változásokat tapasztalhattunk a Régióban. Ennek következtében csökkent az állománylétszám és az előállított tej mennyisége. Ezzel párhuzamosan a lakosság tejfogyasztása is negatív irányba változott, így a bel-és külpiaci értékesítési lehetőségek tovább rontották az ágazat pozícióját. A feldolgozóipar jelentős hányada a privatizációval külföldi tulajdonba került. Nagyfokú koncentráció jött létre a feldolgozóipar területén, addig a termelésben dekoncentráció következett be. Jelentős nagyságú és

magas színvonalon termelő tehenészetek kerültek felszámolásra, a korábban kialakult integrációs kapcsolatok döntő részben felbomlottak. A létrejött néhány tehénnel rendelkező kisüzemek nem felelnek meg a korszerű tenyésztésnek és a minőségi tej előállításának. A tejtermelés az összes állattenyésztési ágazatok közül mind az anyagi, mind a szellemi erőforrások magasabb koncentrációját igényli. **(Salamon et al., 2001)** a baromfi termék-előállítás növekedésében stratégiai jelentőséggel bír a vertikális integráció. A jelentős gazdasági súllyal rendelkező feldolgozó üzemek szervezhetik és irányíthatják a termék-előállítás valamennyi lépcsőjét, ezáltal növekszik a termelők biztonsága, kalkulálható a jövedelem, csökkenthető a piaci kockázat **(Szentirmay – Gergely, 2003)**. A gazdaságos állati termék-előállítás lehetséges módját **Szalka és Salamon (2001)** a Nyugat-Dunántúlon 14 gazdaságban vizsgálta. Megállapították, hogy a termelés területén előrehaladni csak a befolyásoló tényezők komplex fejlesztésével lehet. Ezek közül megkülönböztetett figyelmet igényel a takarmányozás. Kiemelkedő szerepét elsősorban a termelés színvonalára és gazdaságosságára gyakorolt jelentős hatása váltja ki. A racionális takarmánygazdálkodás, a takarékoság, a takarmányozásban az egyik legnagyobb lehetőségét adja a nyereséges állati termék előállításnak. A régióban végzett másik vizsgálat során 12 tejtermelő gazdaság került elemzésre. A felhasznált vásárolt és saját termelésű takarmányok aránya alapján a gazdaságok három csoportra sorolhatók. A csoportosítás alapján a tej önköltségének alakulását faktoranalízissel elemezték, illetve ezzel a módszerrel került meghatározásra az egyes költségnemek súlya a tej önköltségén belül. **(Szalka, 2003)**

A régió belül az egyes megyék állattenyésztése eltérő sajátosságokat mutat. Legnagyobb arányú Győr-Moson-Sopron Megye állatállománya. Az összehasonlítás érdekében számosállatra átszámítva az állományt a szarvasmarha aránya Vas megyében a legnagyobb (80 %), ennél valamivel kisebb Zala megyében (75 %), míg Győr-Moson-Sopron Megyében a legkisebb (65 %). A szarvasmarha állomány több mint 20 %-át kistermelők tartják a Nyugat-Dunántúli Régióban. A legtöbb sertést Győr-Moson-Sopron Megyében tartják, az állomány nagysága Zala Megyében a legkisebb. A sertéstenyésztés erősebben kötődik a kistermelőkhöz, ők tartják az állomány több, mint 60 %-át. A baromfiállomány nagysága évente erősen ingadozó, mivel a piaci igényekhez, a jövedelmezőséghez ennek az állományát tudják a termelők legrugalmasabban igazítani a rövid tenyésztési idő miatt. **(Csatai et al., 1994)** A Nyugat-Dunántúli Régióban a tejtermelésnek régi hagyományai vannak, és ehhez párosul a fejlett feldolgozóipar is. Ezért az ágazat fejlesztése különösen a minőség javítása szempontjából javasolható. A gyepekkal rendelkező tájkörzetekben a legelőre alapozott tartás a kívánatos. A sertéstenyésztés alakulására a Régióban rányomja bélyegét az állandóan emelkedő takarmányárak és a szinte naponta ingadozó értékesítési árak, az integráció hiánya. A baromfi ágazatban a nagyarányú termeléseszkökenés után némi keresletnövekedés prognosztizálható, ezért elsősorban a meglévő kapacitások kihasználása indokolt. **(Salamon – Hingyi, 1998)**

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A disszertáció alapját képező kutatómunka a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Agrárgazdaságtan és Marketing Tanszékén, Mosonmagyaróváron folyt, 2000-2004. években. A vizsgálatok első része a régiós tagoltság kialakulásával, az egyes régiók közötti gazdasági különbségek bemutatásával, ezen belül a Nyugat-Dunántúli Régió részletes elemzésével foglalkozik. Irodalmi- és statisztikai adatok összegyűjtését és rendezését követően összehasonlító elemzések készültek országos, illetve regionális vonatkozásban. A Nyugat-Dunántúli Régió állattenyésztésének helyzetvizsgálatára a KSH kiadványainak, valamint a Régióhoz tartozó megyei KSH igazgatóságokon egyénileg gyűjtött adatok felhasználásával került sor. Az összegyűjtött adatok elsősorban a főbb állatfajok (szarvasmarha, sertés, baromfi) állománylétszáma, az állattenyésztést folytatók szektoronkénti megoszlására vonatkoznak és a termelés méretét jellemzik. A termelés színvonalát jellemző mutatókat, a ráfordítás-jövedelem viszonyokra és a piaci versenyképességre vonatkozó információk az egyes terméktanácsok központi és megyei képviseleteitől származnak. A fontosabb adatok és összefüggések a Régiót alkotó megyék szintjére is lebontásra kerülnek.

A különböző forrásokból rendelkezésre álló adatok feldolgozásának (összehasonlító vizsgálatának) első fázisában a Régió állattenyésztési mutatóinak az országos átlagokkal, a többi régió hasonló értékeivel, valamint az Európai Unió legfejlettebb állattenyésztéssel rendelkező országai mutatóinak összehasonlítására kerül sor. Ezeknek az összehasonlításoknak bázisát a KSH, az AKII, a Terméktanácsok és az

EUROSTAT vonatkozó adatai képezik. A vizsgálat módszereit részben hazai, részben pedig külföldi kutatók által e témakörben kipróbált eljárások felhasználásával alakítottam ki. A középtávú prognózisok bemutatásához felhasználtam az European Commision Directorate – General for Agriculture, valamint a FAPRI témámmal kapcsolatos anyagait.

Az elemzés második fázisában a Nyugat-Dunántúli Régióban gazdálkodó állattenyésztő vállalkozás 2000-2004. évekből származó adatainak részletes vizsgálatára került sor. Az adatbázis kialakítása személyes interjúk és helyszíni adatgyűjtés módszerével történt. Az adatok elsődleges forrása a vállalkozások mérlegbeszámolói, üzemgazdasági elemzései, tenyésztési alapbizonylatai. Az üzemi-szintű elemzések mindenek előtt arra irányultak, hogy a vizsgált időszakban hogyan alakult a három fő állatfaj ár- és jövedelemhelyzete a Régióban.

Az előző két fázisban bemutatott, a termelés színvonalát jellemző hazai mutatóknak néhány EU ország hasonló értékével történő összehasonlítása lehetőséget ad az országos-, és regionális állati termék-termelés várható jövőbeni helyzetére vonatkozó néhány következtetés levonására. Ezek a következtetések (prognosztizált változások) szolgálhatnak alapul a célszerű (szükségszerű) változtatásokhoz, a fejlesztési irányok kijelöléséhez. Mivel ezek a változások egyáltalán nem függetlenek az EU állattenyésztési termelést befolyásoló szabályozásával (tejkvóta, húsmarha-, juh és kecske tartási támogatások, gyepgazdálkodás stb.), ezért kalkulációk készültek e szabályozások regionális hatásaival kapcsolatban. Az állattenyésztési termelés eredményességét döntően befolyásoló takarmányozási költségek jövőbeni alakulásának megismerése céljából vizsgáltam a Budapesti Árutőzsde (BÁT) határidős

gabona jegyzéseit. Az itt gyűjtött adatokból számításokat végeztem annak bemutatására, hogy a gazdasági szemestermények áralakulása hogyan befolyásolja a különböző állati termékek termelésének fajlagos költségét. A jövőben elengedhetetlen együttműködések „modellezése” céljából mutatom be a Régióban jól működő pulykahús-termelő integrációt (SÁGA-FOOD Rt.), mint egy követendő lehetőséget a többi termékpálya szereplőinek.

A kapott eredmények figyelembe vételével általános tendenciák határozhatók meg, amiből a következő időszak állati termék termelés regionális modellje felrajzolható. Az előzőekben vázolt elemzések során kapott eredmények alapján a kritikus pontok és területek feltárhatók és a lehetséges kitörési, fejlődési pályák meghatározása is megtörténhet.

Az eredmények statisztikai értékelésének feldolgozásához, valamint a diagramok elkészítéséhez Microsoft® Office Excel 2003 programot használtam.

3. SAJÁT VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

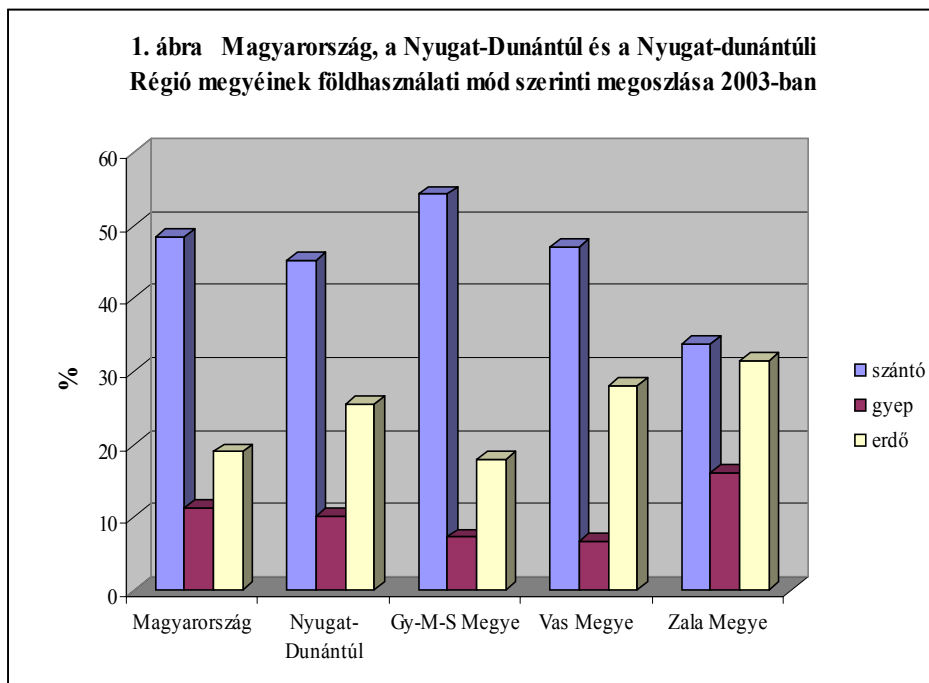
3.1. A Nyugat-Dunántúli Régió mezőgazdasága az ezredfordulón

A Nyugat-Dunántúli Régiót mezőgazdasági szempontból eltérő adottságú megyék alkotják. Győr-Moson-Sopron megyében az országos átlagot meghaladó részarányú a szántóterület, Vas- és Zala megyében pedig mintegy 30 %-os az erdőborítottság. Zala megyében a gyepterület részaránya is magas (1. táblázat és 1. ábra).

1. táblázat A mezőgazdaság területi alakulása Magyarországon (2003.)

	szántó		gyep		erdő		összes
	ha	%	ha	%	ha	%	ha
Magyarország	4515,5	48,5	1061,6	11,4	1775,1	19,0	9303,4
Nyugat-Dunántúl	508,6	45,3	113,8	10,1	287,7	25,6	1121,2
Gy-M-S megye	228,7	54,3	31,0	7,3	76,1	18,0	420,9
Vas megye	153,6	47,0	22,5	6,8	91,7	28,0	326,4
Zala megye	126,3	33,7	60,4	16,1	118,0	31,5	374,0

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2003. (saját számítás)

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2003. (saját számítás)

Az egész térségre jellemző az országos átlagnál magasabb évi csapadékmennyiség és a kissé hűvösebb, kiegyenlítettebb klíma, amely jól szolgálja a biztonságos takarmánytermelést és a rét-legelő gazdálkodást.

A Nyugat-Dunántúli Régió mezőgazdasági tevékenységén belül meghatározó az állattenyésztés súlya. Ennek okai, hogy Vas- és Zala megye területe tagoltabb, domborzati viszonyait tekintve dombvidéknek számít, így kevésbé alkalmas szántóföldi növénytermesztésre. Az itt élő lakosság körében nagy hagyományokkal bír a szarvasmarha- és a baromfitartás, mint ez a 100 ha mezőgazdasági területre jutó állatlétszám alakulásából is jól látható (2. táblázat).

2. táblázat 100 ha mezőgazdasági területre jutó állatállomány Magyarországon és a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között (ME: 1000 db)

	Nyugat-Dunántúl				Magyarország			
	2000.	2001.	2002.	2003.	2000.	2001.	2002.	2003.
szarvasmarha	19	18	17	17	14	13	13	13
juh	4	5	4	4	19	19	19	22
sertés	64	64	61	61	83	82	87	84
tyúkféle	598	821	515	661	525	586	551	641

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2003. (saját számítás)

A szarvasmarha és a pulyka tekintetében a legnagyobb állatsűrűséggel a Nyugat-Dunántúli Régió rendelkezik, a tyúkfélék esetében második a régiók rangsorában. A többi állatfajt tekintve az országos átlag alatt szerepel. A különböző állatfajokat összegző számosállat mutató 40 db, amely 4-gyel meghaladja az országos átlagot. A számosállat 49 %-a szarvasmarha, 24 %-a sertés, 23 %-a baromfi, a fennmaradó 4 % egyéb állatfajokhoz (juh, ló) tartozik. A szarvasmarhatartás hagyományosan Győr-Moson-Sopron megyében koncentrálódik.

A Nyugat-Dunántúli Régió az erőforrás-ellátottsági mutatók tekintetében jelentős mértékben meghaladja az országos átlagot. Az erőgépek és kombájnok esetében legmagasabb értéket képviseli a régiók között. Ez azt jelenti, hogy a Régió gépellátottsága lényegesen magasabb, mint az országos átlag. Átlagot meghaladó a szarvasmarha- és átlaghoz közeli a sertés férőhelyek száma. Az 1000 ha-ra jutó mezőgazdasági foglalkoztatottak száma a régiók közül a harmadik legkisebb érték (3. táblázat).

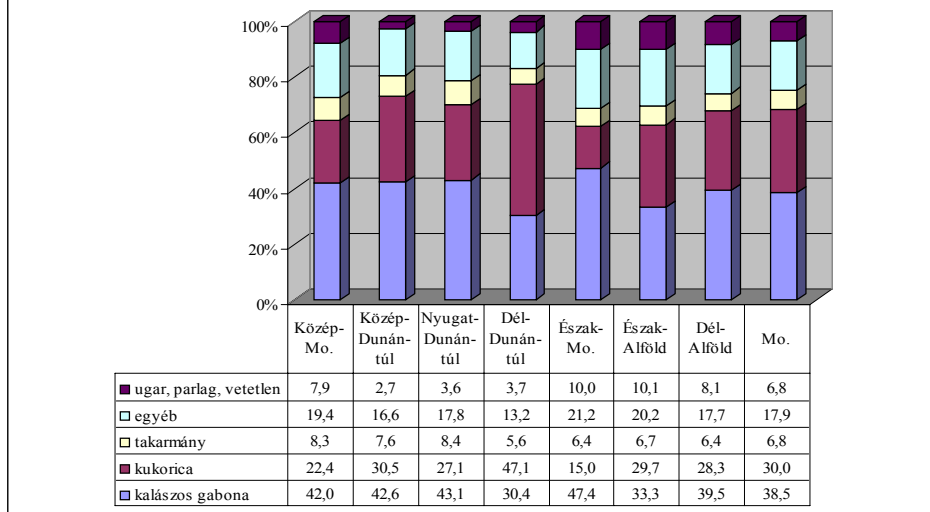
3. táblázat A magyarországi régiók erőforrás-ellátottsági mutatói (2001.)

Régió	gépellátottság (1000 ha mg-i területre)			egy gazdaságra jutó férőhely (m ²)		1000 ha-ra jutó mg-i foglalk. száma
	traktor (db)	kombájn (db)	tgk (tonna)	szmarha	sertés	
Közép-Mo.	24,2	2,2	22,5	19,8	8,4	5,7
Közép-Dunántúl	24,0	2,8	17,9	36,5	20,3	17,2
Nyugat-Dunántúl	35,9	3,7	16,2	25,7	13,3	23,0
Dél-Dunántúl	24,5	2,3	16,4	25,5	19,6	27,1
Észak-Mo.	22,9	2,8	33,5	15,9	6,1	23,8
Észak-Alföld	25,1	2,3	17,2	14,0	12,2	30,6
Dél-Alföld	28,0	2,3	22,6	14,3	17,2	31,6
Ország összesen	26,1	2,6	20,4	18,6	14,0	20,3

Forrás: KSH, 2001. (saját számítás)

A szántóföldi növények vetésszerkezetében nincs jelentős eltérés az országos átlaghoz viszonyítva, bár az eltérő klimatikus adottságok, a hűvösebb, csapadékosabb időjárás ezt indokoltta tenné. A 2. ábra adataiból megállapítható, hogy a takarmánynövények részaránya az összes régió közül a legmagasabb, értéke jelentősen meghaladja az országos átlagot. Ezt elsősorban a magas szarvasmarha-létszám indokolja. Az egyes arányokat országos viszonylatban a 2. ábra tartalmazza. Az ábra alapján jól látható, hogy a szántóterület jelentős részét (70,2 %) a gabonafélék és a kukorica foglalja el.

2. ábra A vetésszerkezet alakulása régióinként 2002-ben

Forrás: KSH, 2003. (saját számítás)

3.2. Az állatállomány alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között

A 2000-2003. közötti időszak állattenyésztési helyzetének vizsgálata azért fontos, mert a XXI. század elejére létrejött és részben konszolidálódott az új vállalkozói szerkezet, végbementek a nagy tulajdonváltások, kialakult a mezőgazdasággal tartósan foglalkozni szándékozó társadalmi réteg, amely kellő termelési és gazdálkodási tapasztalatot is gyűjtött a piacgazdasági viszonyok között.

Ahogy arról korábban is szó volt már, az utóbbi évtizedekben a magyar mezőgazdaság több változáson ment keresztül, a termelés méretei jelentősen megváltoztak. Általánosságban megállapítható, hogy a mezőgazdaság (s benne az állattenyésztés) teljesítményében hatalmas törést hozott a rendszerváltozás, visszaesett a termelés, az egész gazdaság más alapokon szerveződött újjá (4. táblázat).

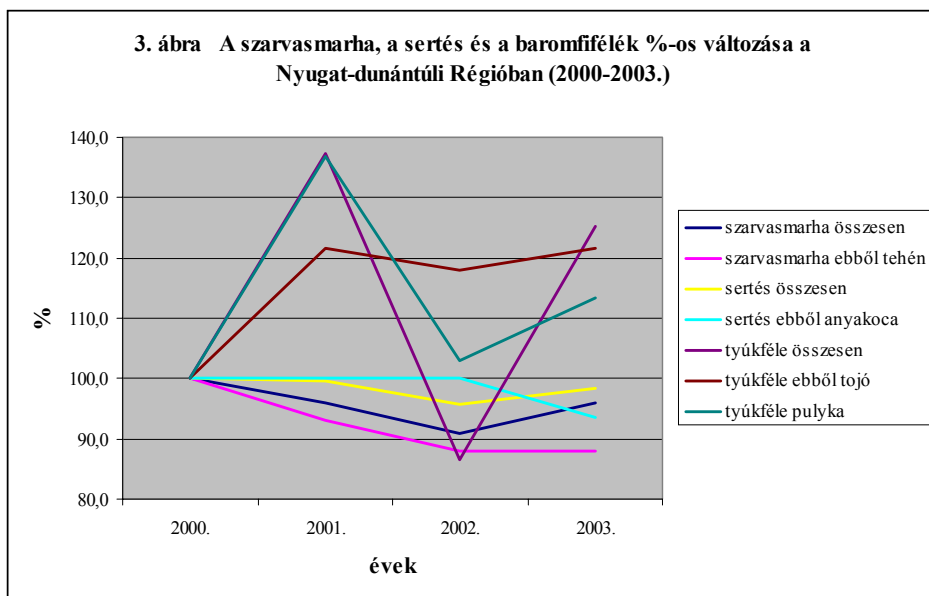
4. táblázat Az állatállomány változása Magyarországon és a Nyugat-Dunántúli Régióban 1985-től (ME: 1000 db)

Évek	szarvasmarha		sertés		baromfi	
	Nyugat-Dunántúl	Magyarország	Nyugat-Dunántúl	Magyarország	Nyugat-Dunántúl	Magyarország
1985.	292	1 760	785	8 280	6 659	56 686
1990.	255	1 420	739	5 993	6 168	43 309
1995.	157	928	454	5 032	4 319	31 458
2000.	122	805	412	4 834	3 840	30 716
1985/2000 (%)	41,8	45,7	52,5	58,4	57,7	54,2

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2003. (saját számítás)

A Régió állatállományának változását vizsgálva megállapítható, hogy a csökkenés tovább tart. A csökkenés mértékét tekintve azonban különbség van az egyes állatfajok között.

A szarvasmarha és a sertés esetében a létszámviasszaesés lassúbb, sőt a 2004-es évben mindkét állatfajnál enyhe létszámemelkedés látszik. A baromfiágazatban az egyes évekre erős létszámingadozás jellemző, összességében azonban stagnálás, vagy enyhe emelkedés mutatkozik. Az utóbbi években a tojótyúk és a pulyka esetében határozott létszámnövekedés tapasztalható. A teljes állománylétszám visszaesésének üteme csökkent a 90-es évek elején tapasztalathoz képest. Amíg ugyanis 1990-1993. között az évi 7-10 %-ot is meghaladta az éves szintű visszaesés, addig a most vizsgált időszak 4 éves periódusában sem éri el az 5 %-ot. (3. ábra)

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, Az állatállomány alakulása 2000-2003. (saját számítás)

Az egyes éveket és az állatfajokat elemezve további határozott különbségeket tapasztalhatók a Régió 3 megyéje között (5. táblázat).

5. táblázat A Nyugat-Dunántúli Régió megyéinek állatállomány változása 2000-2003. között (ME: 1000 db)

	szarvasmarha				sertés				tyúkféle			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Gy-M-S	60	63	59	57	210	213	208	217	1044	1677	1388	1373
Vas	37	33	31	30	85	86	84	75	1432	1979	943	1458
Zala	25	21	22	23	117	111	102	103	1364	1619	995	1469
Régió	122	117	111	110	412	410	394	396	3840	5275	3326	4301

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv, 2003. (saját számítás)

A táblázat adataiból érzékelhető, hogy általános az egyes állatfajok létszámának csökkenése, de az egyes megyékben ennek mértéke eltérő. Az

általános tendenciától a baromfinál látható eltérés (itt összességében létszámnövekedésről beszélhetünk). Kivétel ez alól a 2002. év, amikor a Régióban működő feldolgozók piaci problémája miatt átmenetileg visszaesett a termelés volumene.

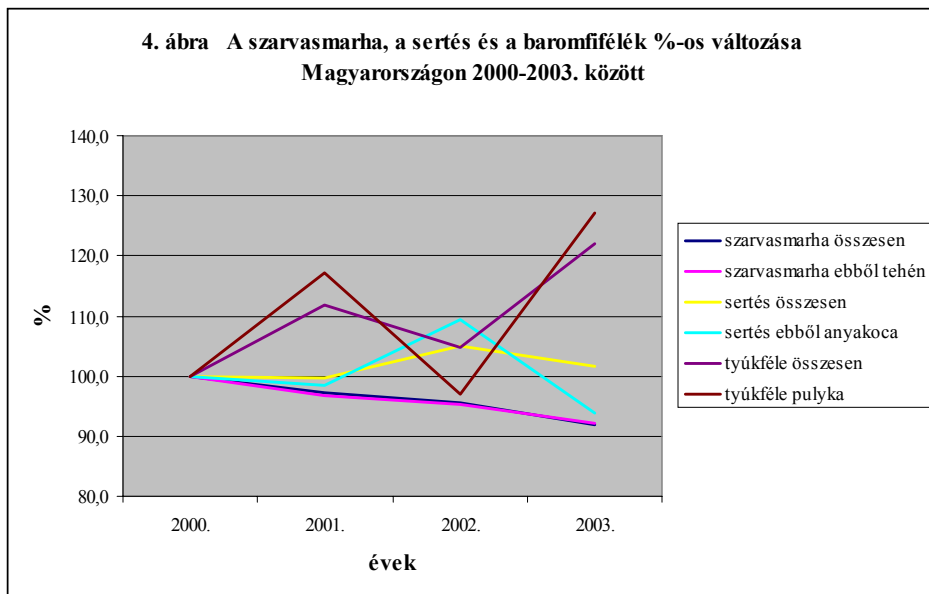
Mint az 5. táblázatból kitűnik, Győr-Moson-Sopron megyében a szarvasmarha létszám annyi (esetenként több), mint a térség másik két megyéjében együttesen. Sertésből még szembetűnőbb ennek a megyének a dominanciája, miután a Régió sertésállományának több, mint fele itt található. A baromfiállomány megoszlása sokkal változatosabb képet mutat, miután évente megyénként is változóak a létszámok. A négy év átlagában azonban nagyjából kiegyenlítődnek az állományviszonyok. A legkisebb szarvasmarhalétszám tartósan Zala-, míg a legalacsonyabb sertéslétszám Vas megyére jellemző. Az állatállomány változásának országos tendenciáját a vizsgált időszakra vonatkozóan a 6. táblázat adatai szemléltetik.

6. táblázat A szarvasmarha, a sertés és a baromfifélék állományának változása Magyarországon 2000-2003. között (ME: 1000 db)

év	szarvasmarha		sertés		tyúkféle összesen	pulyka
	összesen	ebből tehén	összesen	ebből anyakoca		
2000.	805	380	4 834	348	30 716	3 350
2001.	783	368	4 822	343	34 343	3 924
2002.	770	362	5 082	381	32 206	3 251
2003.	739	350	4 913	327	37 502	4 256

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, Az állatállomány alakulása 2000-2003. (saját számítás)

A 6. táblázatban szereplő adatok változásait %-os formában a 2000-es bázisévhez viszonyítva a 4. ábra szemlélteti.

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, Az állatállomány alakulása 2000-2003. (saját számítás)

Az országos és a régiós adatok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a Nyugat-Dunántúli Régió szarvasmarha létszáma az országoshoz hasonló mértékben csökkent. Ezen belül viszont a Régióban kedvezőtlenebb az utánpótlást, a hasznosítás fő célját képező tejtermelés alapjait biztosító tehénlétszám alakulása. A Régió %-ban kifejezett tehénállomány gyérülése több, mint másfélszerese az országosnak. Míg az összes sertéslétszám országosan néhány %-os emelkedést mutat a bázisévhez képest, addig a térségben, azonos mértékű, de ezzel ellentétes irányú változást láthatunk. Az utánpótlás szempontjából alapvető kocalétszám alakulása mind országos, mind pedig régiós szinten azonos mértékű, negatív változást mutat. A tyúkfélék állományának változásában regionálisan és országosan is hasonlóan határozott, 20 %-ot meghaladó mértékű növekedés tapasztalható. Ezen belül a pulykaállomány létszáma kisebb arányban nőtt a Régióban, mint országosan.

3.2.1. Az állatállomány létszámának alakulása Győr-Moson-Sopron megyében

Általánosságban megállapítható, hogy a vizsgált időszakban – a sertésállományt kivéve – a gazdasági szervezetek tartották a Régió állatállományának nagyobb hányadát. Gyökeres átrendeződés nem következett be, az állatlétszám fogyása valamennyi szektorra jellemző, de nem egyforma mértékben.

Első lépésben Győr-Moson-Sopron megye állatállomány-változásának vizsgálatára térek ki, mivel a térség állattenyésztése szempontjából ez a megye meghatározó, itt található ugyanis a Régió teljes állatállományának közel 60 %-a (7. táblázat).

7. táblázat A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből (db)		egyéni gazdálkodók		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
szarvasmarha állomány összesen							
2000.	42 083	67,0	16 482	25 601	20 722	33,0	62 805
2001.	40 139	65,9	20 882	19 257	20 808	34,1	60 947
2002.	38 341	64,8	22 047	16 294	20 870	35,2	59 211
2003.	40 836	68,3	25 625	15 211	18 978	31,7	59 814
ebből tehén							
2000.	20 413	70,6	8 326	12 087	8 513	29,4	28 926
2001.	19 398	70,1	10 283	9 115	8 267	29,9	27 665
2002.	18 608	72,0	10 709	7 899	7 236	28,0	25 844
2003.	20 207	77,9	12 824	7 383	5 721	22,1	25 928

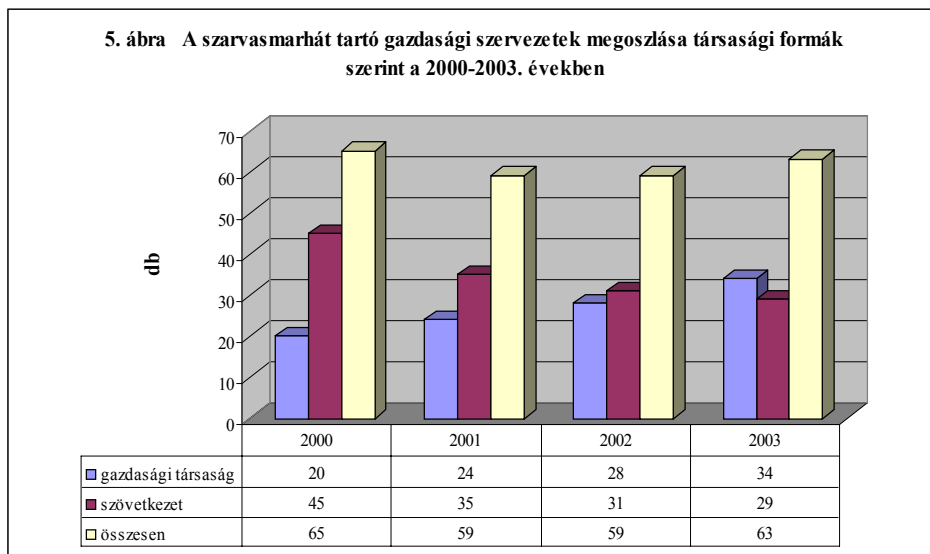
Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, Az állatállomány alakulása 2000-2003. (saját számítás)

A szarvasmarha ágazatban a létszámcsökkenés erőteljesebb (8,5 %) az egyéni vállalkozók körében, mint a gazdasági társaságoknál, ahol ez az érték csupán 3 %. Még szembetűnőbb a csökkenés különbsége a tehénlétszám esetében. 2003. augusztusában a gazdasági társaságoknál a 2000-es évhez képest csupán 216 darabbal (kevesebb, mint 1 %-kal) csökkent az állomány, az egyéni vállalkozók viszont 2 792 darabbal, majdnem 33 %-kal tartottak kevesebb nőivarú egyedet. Ha a 2003. esztendő végére kialakult helyzetet elemezzük, megállapíthatjuk, hogy az egyéni vállalkozásokban decemberre a tehénlétszám az előző év azonos időszakához képest 25,9 %-kal (1 891 darab) csökkent, míg a társas vállalkozásoknál ugyanezen időszak alatt 8,4 %-kal (1 529 darab) növekedett.

A vizsgált 4 év átlagában az összes szarvasmarha 66,5 %-át, a teheneknek pedig 72,7 %-át a társas vállalkozások tartották. Ez a folyamat egyértelműen az állomány koncentrációjának irányába mutat, ami a hatékonyság és a versenyképesség fokozásának alapvető tényezője. Az adatokból arra is következtethetünk, hogy a hímivarú szaporulat egy jelentős részét az egyéni gazdaságokban (volt háztáji) hizlalták.

A társas és az egyéni gazdaságok között nagyságrendnyi a különbség az egy gazdaságra jutó átlagos szarvasmarhalétszámban, mivel a gazdasági szervezetek átlagosan 656 db állatot neveltek, ami a vizsgált 4 év során alig változott. Ezzel szemben az egyéni gazdálkodók átlagban 10 darab szarvasmarhát tartottak, ami dinamikájában egy jól érzékelhető koncentrálódást mutat, hiszen 2003-ra 38 %-kal nőtt az egy gazdaságban tartott állatok száma az induló évhez viszonyítva. (8. táblázat.) A táblázat adataiból az is megállapítható, hogy a gazdasági szervezeteken belül a szövetkezetek által tartott szarvasmarha állomány folyamatosan

csökkent, miközben a gazdasági társaságok állománylétszáma szinte ugyanilyen mértékben növekedett. Ebből arra következtethetünk, hogy a szövetkezetek nagy része gazdasági társaságokká alakult át és ebben a formában gazdálkodik tovább. Egy részük azonban teljesen felhagyott állattartási tevékenységével (5. ábra).

Forrás: KSH, 2003. december (saját számítás)

8. táblázat A szarvasmarhát és tehenet tartó gazdaságok számának alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2000-2003. között (ME: db)

év	szarvasmarhát tartó		tehenet és/vagy előhasi üszőt tartó		egy gazdaságra jutó szarvasmarhák száma	
	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó
2000.	65	2 568	..	1 765	647,4	8,1
2001.	59	2 178	55	1 372	680,3	9,6
2002.	59	1 910	54	1 200	649,8	10,9
2003.	63	1 700	59	1 089	648,2	11,2

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

A sertésállomány gazdálkodási formák szerinti megoszlását Győr-Moson-Sopron megyében a 9. táblázat szemlélteti. A táblázatban az egyes évek augusztusi értékei találhatók.

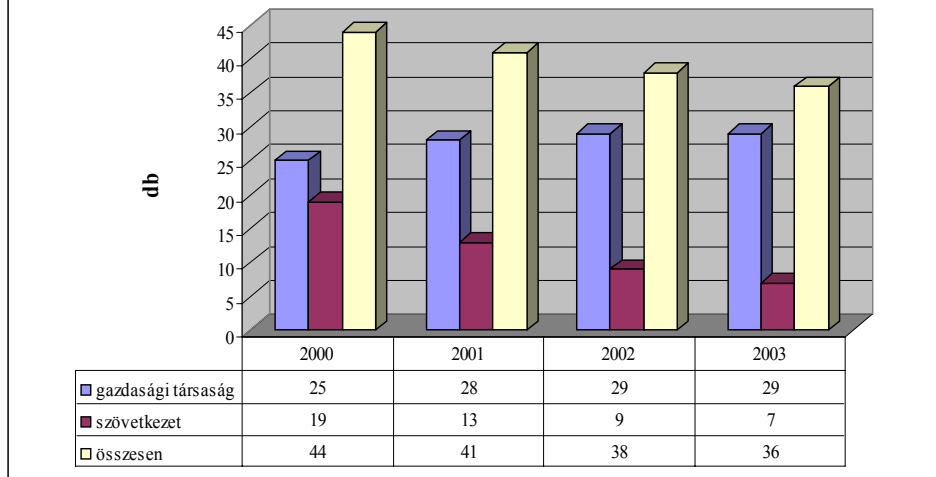
9. táblázat A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
sertésállomány összesen							
2000.	85 602	33,4	42 913	42 692	171 002	66,6	256 607
2001.	81 056	38,3	53 747	27 309	130 403	61,7	211 459
2002.	84 822	38,6	66 093	18 729	134 817	61,4	219 639
2003.	100 806	46,8	85 516	15 290	114 503	53,2	215 309
ebből anyakoca							
2000.	6 769	35,7	3 071	3 698	12 201	64,3	18 970
2001.	6 565	38,3	4 116	2 449	10 585	61,7	17 150
2002.	6 848	34,7	5 167	1 681	12 900	65,3	19 748
2003.	7 551	45,7	6 423	1 128	8 979	54,3	16 530

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

Győr-Moson-Sopron megye sertéságazatáról általánosságban megállapítható, hogy az első két évben mindkét szektorban jelentősen csökkent az állománylétszám. A 2001-es magas termelői árak hatására 2002-ben érzékelhetően nőtt az értékesített hizósertések száma. 2002-2003. között azonban 16,1 %-os sertésállomány csökkenés volt. Ugyanebben az időszakban az egyéni gazdaságokban több, mint harmadával esett vissza az állomány létszáma (6. ábra).

6. ábra A sertést tartó gazdasági szervezetek megoszlása társasági formák szerint a 2000-2003. években

Forrás: KSH, 2003. december (saját számítás)

Az ábra alapján jól látszik, hogy erőteljesen csökkent a szövetkezeti formában sertést tartók száma. Létszámuk a 2000. évi 19-ről 2003-ra 7-re zsugorodott. A folyamatot nem követte a sertéssel foglalkozó gazdasági társaságok számának hasonló mértékű növekedése, amiből arra lehet következtetni, hogy csupán a szövetkezetek egy része alakult át gazdasági társasággá, nagyobb részük felhagyott a sertéstatással.

A vizsgált években a gazdasági szervezetek átlagos sertéslétszáma 2 253 db volt. A 2000. évhez viszonyítva 29,5 %-kal nőtt az állomány. Ez a növekedés nagyjából egyenletesen ment végbe az évek során. A változás határozott koncentrálódást mutat: 2003-ra 575 darabbal nőtt az egy társas gazdaságokban tartott állatok száma az induló évhez képest. (10. táblázat)

10. táblázat A sertést és kocát tartó gazdaságok számának alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2000-2003. között (ME: db)

év	sertést tartó		kocát tartó		egy gazdaságra jutó sertések száma	
	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó	gazdasági szervezet	egyéni gazdálkodó
2000.	44	16 410	..	5 647	1 945,6	10,4
2001.	41	12 198	33	4 768	2 190,7	10,7
2002.	38	11 731	32	4 815	2 356,2	11,5
2003.	36	10 722	29	4 217	2 520,2	10,7

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

Az egyéni gazdálkodók átlagban 10,5 darab sertést tartottak, átlagértékük a vizsgált időszakban nem változott. Ebből következik, hogy a gazdasági szektorban végbement állománycsökkenés teljes egészében a gazdálkodók számának csökkenéséből adódott. A vizsgált időszakban megyei szinten 5 688 kistermelő hagyott fel a sertéstartással.

Hasonló tendenciák tapasztalhatók a kocát is tartó gazdaságokban, ahol azonban a tenyészállattartás kiegyenlítő, tompító hatása érzékelhető, emiatt a csökkenés mértéke valamelyest mérsékeltebb.

Győr-Moson-Sopron megye baromfi ágazatáról általánosságban megállapítható, hogy a 2000-es évhez viszonyítva mindkét szektorban nőtt az állománylétszám. A növekedés mértéke 6,7 %-ot tett ki. Ez az átlagérték azonban komoly eltéréseket, időbeni hullámzásokat foglal magában. A vizsgált időszak átlagában a tyúkfélék létszámának 55,5 %-át gazdasági társaságok, 44,5 %-át egyéni gazdálkodók nevelték. A tyúkfélék gazdasági szervezetenkénti megoszlását a megyében a 11. táblázat mutatja.

11. táblázat A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
tyúkfélék állománya összesen							
2000.	860 800	55,5	656 500	204 300	690 200	44,5	1 551 000
2001.	890 400	51,7	691 200	199 200	830 800	48,3	1 721 300
2002.	1 021 000	56,9	815 200	205 800	774 800	43,1	1 795 800
2003.	890 400	53,8	780 500	109 900	765 900	46,2	1 656 300
ebből tojó							
2000.	130 400	36,2	83 000	50 400	226 800	62,8	360 300
2001.	286 400	39,9	205 100	81 300	432 000	60,1	718 400
2002.	243 500	35,0	162 400	81 100	452 000	65,0	695 400
2003.	273 700	32,9	194 600	79 100	559 200	67,1	832 900

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

A tojólétszám alakulására eltérő tendenciák jellemzőek, mint a teljes állományra. A növekedés mértéke sokkal határozottabb volt, hisz a 2003. évi létszám több, mint 2,3-szerese a 2000. évi állománynak.

3.2.2. Az állatállomány létszámának alakulása Vas megyében

A szarvasmarha állomány szektormegoszlása tekintetében Győr-Moson-Sopron megyéhez hasonló helyzet uralkodik. A gazdálkodó szervezetek és az egyéni gazdálkodók itt is megközelítőleg 70:30 %-os arányban osztoztak a megye állatállományán. Az egyes évek közötti állományváltozás is sok hasonlóságot mutat. Az állománykoncentráció azonban már eltér a Győr-Moson-Sopron megyeitől (12. táblázat).

12. táblázat A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből (db)		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
szarvasmarha állomány összesen							
2000.	28 058	75,5	8 156	19 902	9 102	24,5	37 160
2001.	23 533	70,0	10 930	12 603	10 073	30,0	33 606
2002.	21 445	69,1	12 730	8 715	9 580	30,9	31 025
2003.	20 183	66,7	12 569	7 614	10 038	33,3	30 221
ebből tehén							
2000.	12 957	70,1	4 110	8 847	5 521	29,9	18 478
2001.	11 366	69,0	5 645	5 721	5 105	31,0	16 471
2002.	10 348	68,9	6 495	3 853	5 650	31,1	14 998
2003.	9 660	68,6	6 263	3 397	4 420	31,4	14 080

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv 2000-2003. (saját számítás)

A szarvasmarha állományában a legnagyobb csökkenés 2001-ben következett be, amikor 3 554 db-bal apadt a létszám. Ez a változás teljes egészében a gazdasági szervezeteknél következett be, hiszen az egyéni gazdálkodóknál létszámnövekedés tapasztalható. A vizsgált időszak végére bekövetkezett állományapadás sokkal nagyobb (18,7 %), mint a Régió (~5 %) vagy Győr-Moson-Sopron megye 4,8 %-os átlaga. Az egyéni termelők létszáma stabil. A szövetkezetek által tartott szarvasmarha létszáma több, mint felére csökkent. Ennek valószínű okai: a gazdasági társasággá alakulás, illetve a működés beszüntetése. Az egyes gazdasági szervezetek átlag 449 db szarvasmarhát tartottak, ami kevesebb, mint a régiós (541 db) átlag. Az egyéni termelők gazdaságonkénti 8,1 db-os állatlétszáma a Régió átlagához (8,7 db/termelő) hasonló.

Vas megye sertéságazatát vizsgálva megállapítható, hogy a vizsgált időszak első 3 évében nem történt számottevő állományváltozás, csupán az utolsó (2003.) évben következett be közel 9 %-os csökkenés. 2000-2003. között az állatlétszám csökkenésének mértéke 12,4 % volt, ami kisebb a Régió (15,3 %) és Győr-Moson-Sopron megye (33 %) hasonló időszakra vonatkozó átlagánál. A megye sertéstartásában meghatározó az egyéni gazdálkodók szerepe. Az általuk tartott sertések száma több, mint 70 %-a az összlétszámnak, jóval magasabb a Régió 63,1 %-os átlagánál (13. táblázat).

13. táblázat A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
sertésállomány összesen							
2000.	22 141	25,9	17 149	4 992	63 100	74,1	85 841
2001.	25 148	29,1	22 954	2 194	61 200	70,9	86 348
2002.	25 927	30,9	25 114	813	58 310	69,1	84 237
2003.	21 521	28,7	20 897	624	53 220	71,3	74 741
ebből anyakoca							
2000.	2 038	36,8	1 564	474	3 490	63,2	5 528
2001.	2 338	41,3	2 150	188	3 320	58,7	5 658
2002.	2 234	33,6	2 234	-	4 420	66,4	6 634
2003.	1 711	34,0	1 711	-	3 310	66,0	5 021

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

A különböző gazdálkodási formák adatait elemezve látható, hogy a tendenciák sok hasonlóságot mutatnak az országos és a régiós

adatokkal. A szövetkezetek csökkenő szerepe ennél az állatfajnál is szembeötlő.

Vas megye tyúkféle állománylétszámáról megállapítható, hogy a vizsgált időszakon belül a tojóállomány növekedést mutat, ami különösen a 2001. évben jelentős (12,7 %). Az összes tyúkféle létszámában jelentős eltérések mutatkoznak az egyes években, amit a brojlerhizlalás ingadozása okoz. Az egyéni gazdálkodók aránya (80 % felett) kiemelkedően magas. (14. táblázat)

14. táblázat A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
tyúkfélék állománya összesen							
2000.	295 600	19,9	150 400	145 200	1 186 400	80,1	1 482 000
2001.	326 200	16,4	175 700	150 500	1 652 800	83,6	1 979 000
2002.	183 200	19,4	38 600	144 600	759 800	80,6	943 000
2003.	473 100	33,6	335 600	187 500	934 900	66,4	1 408 000
ebből tojó							
2000.	60 900	16,2	2 500	58 400	313 100	83,8	374 000
2001.	60 300	14,0	200	60 100	367 700	86,0	428 000
2002.	60 800	14,3	2 500	58 300	364 200	85,7	425 000
2003.	80 100	18,3	34 000	46 100	355 900	81,7	436 000

Forrás: KSH Vas Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

3.2.3. Az állatállomány létszámának alakulása Zala megyében

A Régióon belül Zala megyében legalacsonyabb a szarvasmarha-létszám. Az országot és a Régiót jellemző tendenciától eltérően Zala

megyében csak a vizsgált időszak első évében következett be állománycsökkenés, ezt követően mind a tehén-, mind az összlétszám növekedett. A Régió belüli szarvasmarhatartásban itt a legnagyobb a gazdasági szervezetek részaránya. (15. táblázat)

15. táblázat A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből (db)		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
szarvasmarha állomány összesen							
2000.	18 100	73,2	11 000	7 100	6 600	26,8	24 700
2001.	16 100	76,3	10 200	5 900	5 000	23,7	21 100
2002.	14 100	64,3	11 500	2 700	7 800	35,7	21 900
2003.	16 500	73,3	14 400	2 100	6 000	26,7	22 500
ebből tehén							
2000.	8 800	70,4	5 400	3 400	3 700	29,6	12 500
2001.	7 800	66,6	5 000	2 900	3 900	33,3	10 700
2002.	7 100	62,8	5 700	1 400	4 200	37,2	11 300
2003.	7 200	62,6	6 000	1 200	4 400	37,4	11 500

Forrás: KSH Zala Megyei Igazgatóság, Statisztikai Évkönyv 2000-2003. (saját számítás)

Az egy gazdasági szervezetre jutó szarvasmarha-létszám 459 db/gazdaság volt, ami alatta maradt a Régió átlagának (541 db). Az egyéni gazdaságokra vonatkozó hasonló mutató 6,4 db-os átlaga ugyancsak a régiós átlag (8,7 db) alatt maradt.

A vizsgált időszakban a megye sertésállománya egyenesen csökkent, ennek mértéke nem érte el a 10 %-ot. A kocaállomány létszámának visszaesése azonban meghaladta a 25 %-ot. Az egyéni gazdálkodóknál mind a koca, mind a hízóállatok létszámának visszaesése sokkal nagyobb, mivel erőteljesebben reagáltak a 2001. évet követő

termelői ár csökkenésére, mint a Régió másik két megyéjében gazdálkodók. A megye sertésstartására kevésbé jellemző az egyéni gazdálkodók túlsúlya, miután a gazdasági szervezetek által tartott állomány részaránya itt a legmagasabb a Régióban. (16. táblázat)

16. táblázat A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
sertésállomány összesen							
2000.	50 700	43,1	46 900	3 800	66 800	56,9	117 500
2001.	48 500	43,5	46 000	2 400	62 800	56,5	111 300
2002.	54 100	53,0	54 100	2 700	47 900	47,0	102 000
2003.	51 500	49,8	51 500	-	51 900	50,2	103 400
ebből anyakoca							
2000.	3 900	49,3	3 600	300	4 000	50,7	7 900
2001.	3 800	48,1	3 600	200	4 100	51,9	7 900
2002.	4 100	66,1	4 100	-	2 100	33,9	6 200
2003.	4 200	71,1	4 200	-	1 700	28,9	5 900

Forrás: KSH Zala Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

A tyúkfélék Zala megyei állományára vonatkozó adatokat a 17. táblázat tartalmazza.

17. táblázat A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)

év	gazdasági szervezet		ebből		egyéni gazdálkodó		összesen, db
	db	%	gazdasági társaság	szövetkezet	db	%	
tyúkfélék állománya összesen							
2000.	482 800	35,3	398 100	84 700	881 500	64,7	1 364 300
2001.	507 000	31,3	507 000	-	1 112 400	68,7	1 619 400
2002.	430 900	43,3	430 900	-	564 000	56,7	994 900
2003.	529 900	36,0	529 900	-	939 500	64,0	1 469 400
ebből tojó							
2000.	94 200	17,0	80 200	14 000	457 100	83,0	551 300
2001.	87 600	14,7	87 600	-	504 800	85,3	592 400
2002.	146 100	22,4	146 100	-	505 200	77,6	651 300

Forrás: KSH Zala Megyei Igazgatóság, 2003. (saját számítás)

Hasonlóan az egész Régióhoz, a Zala megyei tojóállomány viszonylag stabil, az állatlétszám növekvő tendenciát mutat. Ebből eredően a tyúkfélék összlétszámának nagy ingadozását az egyes évjáratok között a brojlerhizlalás okozza. Zala megye baromfi-tenyésztésében is az egyéni gazdálkodási forma dominanciája jellemző, különösen a tojástermelésben.

3.2.4. A pulykatartás alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között

Amiért külön fejezetben foglalkozom a Nyugat-Dunántúli Régió pulykatermelésének alakulásával, annak oka az, hogy a Régióban a pulykatartás kiemelt jelentőségű, hiszen innen kerül ki az országos

termelés 35-40 %-a. A Régió pulykatermelésében Vas megye jár élen, a Régióban tartott összes pulyka közel 80 %-a itt található (18. táblázat).

18. táblázat A Nyugat-Dunántúli Régió pulykaállomány változása (2000-2003.)

	pulykaállomány (1000 db)			
	2000.	2001.	2002.	2003.
Gy-M-S megye	31	157	145	147
Vas megye	1 025	1 283	911	1 026
Zala megye	102	144	136	140
Régió összesen	1 158	1 584	1 192	1 313
Ország összesen	3 350	3 924	3 251	3 386

Forrás: KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság, 2000-2003. (saját számítás)

Vas megyében a gazdasági szervezetek állítják elő a vágóalapanyag több, mint kétharmadát. Relatív súlyuk a termelésben fokozatosan növekszik, hiszen míg részarányuk a vágópulyka előállításban 2000-ben 63 % volt, addig 2003-ra ez az arány egyenletes ütemben megközelítőleg 73 %-ra nőtt. A vizsgált időszak egyes éve között nincs kirívó ingadozás és gyakorlatilag nem következett be állománylétszám csökkenés sem, ami a korábban kialakult és jól működő vertikális integráció tevékenységének tulajdonítható, melyet a SáGa Foods Rt. végez.

A részvénytársaság jelenlegi formájában 1996. augusztus 1-én alakult. Ekkor vásárolta meg a jogelőd, a Sárvári Baromfifeldolgozó Rt. a SáGa Szárnyas Finomságok Kft-t, amelyek összevonásával alakult ki a jelenlegi vállalat. A részvénytársaság az Egyesült Királyság legnagyobb sajátmárkát gyártó és forgalmazó baromfifeldolgozó cégcsoportjának, a Bernard Matthews PLT-nek magyarországi leányvállalata. Az

anyavállalat az 50-es évek végén indította tevékenységét és vált piacvezetővé Angliában. A magyarországi akvizíciót követően először beszüntette a víziszárnyasok, majd a brojler vágását, feldolgozását. Jelenleg csak pulykahízlalással és annak feldolgozásával, értékesítésével foglalkozik. Évente átlagosan mintegy 3,5 millió db pulykát termeltet meg partnereivel, dolgoz fel és értékesít. A termék-előállítás teljes folyamatát (vertikumát) szervezi, irányítja. A hízalási alapanyagot tojás vagy napospipe formájában, nagyrészt az Egyesült Királyságból szállítja hazánkba, majd a saját tulajdonában lévő telepeken előneveli és ezt követően helyezi ki a vele szerződésben álló termelőkhez. A hiányzó alapanyagot a világ egyik legnagyobb tenyészpulyka előállítójától, a francia Grelier cég magyarországi vállalkozásától szerzi be. A SáGa Foods Rt. rendelkezik saját keverőüzemekkel, ahol a takarmány előállításra kerül, sőt a gazdasági abraktakarmányok termeltetését is maga szervezi. Ez a külföldi tulajdonú vállalkozás teljeskörű integrációt végez, azaz szervezi a termelést, biztosítja az egyik legmagasabb genetikai potenciállal rendelkező hízalási alapanyagot, a szükséges takarmányt, amit saját üzemében állít elő és a kész állatokat felvásárolja és feldolgozza. Ezen input anyagok ellenértékét a termelési ciklus végén számolja el, azaz finanszírozza az alapanyag-termelőket. Az anyagi és piaci szolgáltatásokon túlmenően szaktanácsadást is nyújt. Ismert tőkeereje és jó hírneve nagy biztonságot ad a hozzá kapcsolódó termelői körnek. A vállalat az integrációban az EU-modellt követi, azaz a termékpálya, a termék-előállítás teljes folyamatát kézben tartja, irányítja. Maga végzi a genetikai alapanyag (szülőpár) tenyésztését, amiből a hízalási alapanyagot biztosítja a vele hosszú távú szerződéses kapcsolatban lévő, a Régióban élő termelőknek (contracted farmers). A

SáGa Foods Rt. által integrált termelők létszáma mintegy 140-150 fő. Ez a partnerkör több éve stabil, nem nagyon változik. A termelés hosszú távú keretszerződés és évente megújított termeltetési szerződés alapján folyik. A gazdák – a szaktanácsadás alapján – megtanulták a hizlalás technológiáját, elsajátították a minőségi termék-előállítás követelményeit. A gazdaságokban tartott állatok létszáma változó, a 2-3 ezer darabtól a 10 000 db-ig szóródik. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a pulyka viszonylag nagy állat (a bak 17-18 kg), az éves hizlalási forgó pedig 2,1-2,3; ez közepes vagy nagy méretet jelent. Az integrátor a megtermelt alapanyag feldolgozását követően teljes körűen végzi a piaci értékesítést, beleértve a logisztikát és a disztribúciót is. Adja a márkanévet, ami Európa szerte ismert, végzi a marketing és reklám teendőket. Azért szükséges ezt a tényt kiemelni, mert a SáGa Foods Rt. által integrációban előállított vágóállat nagy tömeget képvisel, ezért termékeinek egy jelentős része a hazai piacon és a szűk környezetben nem elhelyezhető. Emiatt a feldolgozást követően az anyavállalat saját hálózatán keresztül (Matthews-lánc) az értékes mellfilét exportálja, míg a fennmaradó húsból nagy hozzáadott értékkel rendelkező konyhakész termékeket, illetve közepes árfekvésű és prémium húskészítményeket gyárt (a panírozott termékekben piacvezető), az így előállított termékeket saját disztribúciós szervezetén keresztül értékesíti. Ez a tevékenység túlmutat egyetlen megye, sőt az egész Régió határán és mint ilyen, példaértékű lehet más termékláncok (termékpályák) létrehozásához és működtetéséhez.

3.3. A vizsgált állatfajok főbb termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között

A Régióban található fontosabb állatfajok időbeni változásai mellett az egyes ágazatok hozammutatóinak, az előállított termékek költségeinek, valamint ezek jövedelemviszonyainak ismerete is szükséges ahhoz, hogy a jövőbeni változások megalapozott prognózisát elkészíthessük.

3.3.1. A szarvasmarha-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban

Az előző részben bemutatott adatokból látható, hogy a Régióban meghatározó a szarvasmarha-tartás, ezen belül is a tehenészet. Az egy tehenre jutó tejtermelés a Régió megyéiben a vizsgált időszakban a 19. táblázatban látható módon alakult.

19. táblázat Az egy tehenre jutó kifejt tej mennyiségének alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)

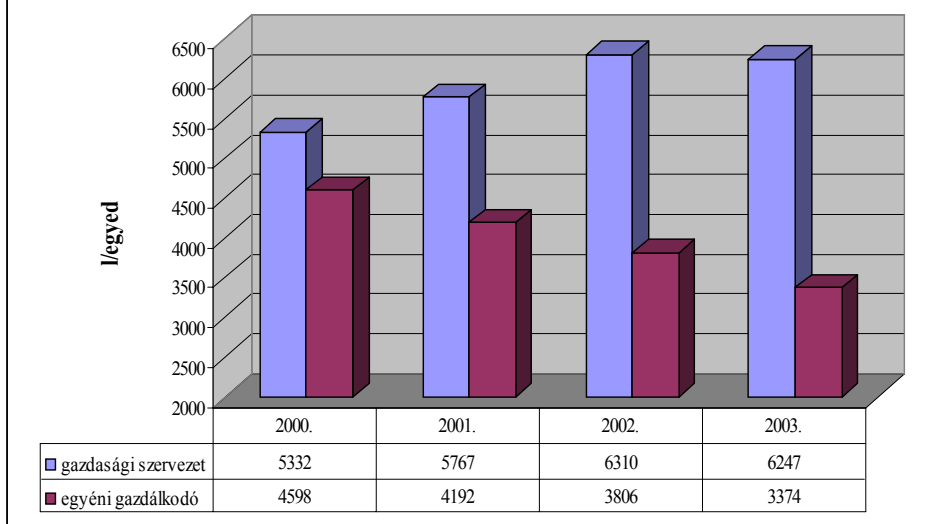
	egy tehenre jutó kifejt tej (l/egyed)			
	2000.	2001.	2002.	2003.
Gy-M-S megye	5 646	5 696	6 005	5 976
Vas megye	4 446	4 649	5 153	4 994
Zala megye	4 874	5 669	4 979	4 781
Régió összesen	5 115	5 376	5 537	5 441
AKII teszüzem	5 494	5 681	5 893	-
Ország összesen	5 335	5 516	5 999	5 988

Forrás: KSH Gy-M-S-, Vas-, Zala Megyei Igazgatóság, 2000-2003. (saját számítás)

A 19. táblázat adataiból megállapítható, hogy a Régióban az egyes évek hozamszintje követi az országos és az AKII tesztüzemi tendenciákat. A Régióban az egy tehenre jutó tejtermelés elmarad az országos átlagtól és az AKII tesztüzemi eredményektől egyaránt. A tejtermelés szempontjából legjelentősebb Győr-Moson-Sopron megyében azonban a regionális átlagnál lényegesen magasabb a tejtermelés színvonala, meghaladva a tesztüzemi és az országos átlagokat is. A Győr-Moson-Sopron megyei tehenészetek koncentrációja ugyancsak lényegesen nagyobb, mint az országos átlag. A tehenlétszám 73 %-át társas gazdaságokban tenyésztik, ahol az átlagos üzemi létszám eléri a 656 db-ot. Ez az érték messze meghaladja a Nyugat-európai átlagot és a vezető tejtermelő országokban mért értékeket is. Megállapítható tehát, hogy a társas vállalkozása megfelelő.

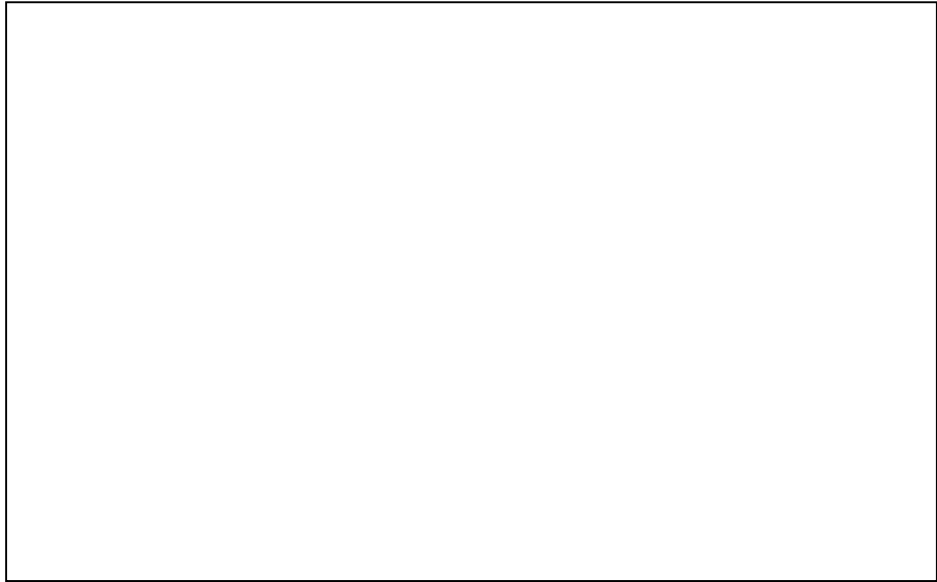
A leggyengébb eredmények Zala- és Vas megye egyéni gazdálkodóinál tapasztalhatók, az általuk tehenenként kifejt tej mennyisége az egyes években csupán 3 000 liter körül alakult. Ennek hatására jelentős termelési színvonal-különbség alakult ki a Régió gazdasági szervezetei és magántermelői között (7. ábra).

7. ábra Az egy tehenre jutó kifejt tej mennyisége a Nyugat-dunántúli Régióban (2000-2003.)

Forrás: KSH Gy-M-S-, Vas-, Zala Megyei Igazgatóság, 2000-2003. (saját számítás)

Az egyéni gazdálkodók által tartott tehenek termelésének fokozatos csökkenését az okozta, hogy a tejhasznú tehenek létszáma fokozatosan esett, emiatt az alacsony jövedelmezőséggel termelő-, illetve a kisméretű gazdaságok felismerték, hogy az olcsó tömegetakarmányon tartott, illetve legeltetési húsmarha-tartásra áttérve nagyobb jövedelmet állíthatnak elő, mint egy rossz hatékonyságú tejgazdaságban. Éppen ezért jelentősen emelkedett a termelési szerkezetet váltó – elsősorban magángazdaságok – száma, különösen 2002. után (8. ábra).

Forrás: KSH Magyarország mezőgazdasága, gazdaságszerkezeti összeírás, 2004. (saját számítás)

A folyamatot erősítette, hogy a vizsgálatok időszakában már látható volt: az EU a tejtermelés intenzív formája helyett elsősorban az extenzív körülmények között nevelt, húshasznú szarvasmarha-tartást ösztönzi. A cél megvalósítása érdekében külön támogatási kategóriát is létrehozott (az ún. extenzív húshasznú tehén támogatást), amit abban az esetben lehet felhasználni, ha az állatsűrűség 1,4 nagyállat-egységnél kisebb, valamint ha a takarmánytermő terület legalább 50 %-a gyep. Ez különösen Vas- és Zala Megyében bír különös jelentőséggel, hiszen ott jó minőségű és elegendő mennyiségű legelő áll rendelkezésre. Mindezek hatására a két megyében 2003-ra az összes tehénlétszámon belül a húshasznú tehéntartás aránya meghaladta az 50 %-ot.

A Nyugat-Dunántúli Régió tejtermelésének önköltség- és árbevétel viszonyait a 20. táblázat szemlélteti. A táblázatból jól látható, hogy a Régió tejgazdaságai ágazati szinten jövedelmezően termeltek,

azonban jelentős a különbség az egyéni gazdaságok és a társas vállalkozások között. Az előbbieket alacsonyabb ráfordítással dolgoznak, az utóbbiak jobb értékesítési árat értek el.

20. táblázat A Nyugat-Dunántúli Régió tejtermelésének önköltség és árbevétel viszonyai 2001-2003. között (ME: Ft/l)

	2001.		2002.		2003.	
	egyéni	társas	egyéni	társas	egyéni	társas
	vállalkozás		vállalkozás		vállalkozás	
tej önköltség	55,96	65,07	59,97	68,47	61,54	69,17
értékesítési átlagár	59,63	71,69	62,44	72,88	65,86	72,36
nemzeti támogatás	2,33	2,33	2,40	2,40	2,95	2,95
jövedelem	6,00	8,95	4,87	6,81	7,26	6,14

Forrás: AKII, 2004. és Hegyi, 2005. (saját számítás)

A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy a Régióban az értékesített tej mennyisége a vizsgált időszak minden évében elmaradt a rendelkezésre álló kvóták mennyiségétől (21. táblázat).

21. táblázat A felvásárolt tej- és a kiosztott tejkvóta mennyisége a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között (ME: 1000 liter)

év	vállalkozás			
	magán		társas	
	tejtértékesítés	tejkvóta	tejtértékesítés	tejkvóta
2000.	10 290	33 180	219 609	234 368
2001.	13 544	36 892	214 576	228 048
2002.	17 738	34 960	215 901	224 771
2003.	20 082	32 840	206 599	225 831

Forrás: Tej Terméktanács, 2004. (saját számítás)

A rendelkezésre álló tejkvóta kihasználatlansága különösen azon magántermelőknél szembeötlő, ahol nagy a közvetlen lakossági értékesítés aránya. A Régió tejtermelői számára ez azt jelenti, hogy az EU csatlakozást követően sincs adminisztratív termelési korlát, sőt kismérvű termelésnövelésre is lehetőség nyílik.

A 2003. évi 91 %-os kihasználtságú tejkvóta lehetővé teszi, hogy a csatlakozást követően – az állománylétszám szinten tartása mellett – növekedjen a termelés volumene a Nyugat-Dunántúli Régióban. További tartalékot jelent a magántermelők kihasználatlan tejkvótája, aminek kihasználatlansága várhatóan tovább növekszik a nagyobb jövedelmet biztosító hústehén-tartásra történő átállás miatt. A Régió tejtermelésének növelését indokolhatja a fogyasztás várható élénkülése is.

A Régióban a marhahízalás jelentősége ma még kisebb, de a jövőbeli fejlesztési lehetőségek miatt szólni kell a hímivarú szarvasmarha-hízalás ráfordítás- és értékesítési ár viszonyairól is (22. táblázat).

22. táblázat A marhahízalás önköltségének és értékesítési árának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)

év	önköltség	értékesítési ár	különbözet
	Ft/kg		
2000.	293,33	229,60	-63,73
2001.	297,21	242,03	-55,18
2002.	298,83	314,74	15,91
2003.	308,78	315,24	6,46

Forrás: VHT Területi Képviselő (saját számítás)

Mint az a 22. táblázatból jól látható, a 2002. és a 2003. években jövedelmezővé vált a marhahízalás, ami az EU csatlakozás után, kiegészülve a jelentős mértékű támogatásokkal, az egyik lehetséges kitorési pont lehet a szarvasmarha-ágazat számára.

3.3.2. A sertés-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban

Az előzőekben leírtak szerint a Régió sertéstartásának állattenyésztésen belüli súlya kisebb, mint az országos átlag. A termelés jellemző mutatói azonban az országos átlaghoz, illetve az AKII tesztüzemi adatokhoz hasonlóak. A 23. táblázat az 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált takarmánymennyiség, a kocaforgó, valamint az 1 kocára jutó értékesített hízó darabszámának alakulását mutatja be.

23. táblázat A sertéstartás néhány fontosabb mutatójának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2001-2003.)

év	felhasznált tak. / 1 kg tömeggy.	kocaforgó	1 kocára jutó értékesített hízó
	kg/kg	ellés/év	db
2001.	3,78	2,16	14,25
2002.	3,69	2,12	13,76
2003.	4,13	2,14	14,34

Forrás: VHT Területi Képviselő (saját számítás)

A legfontosabb mutatószám, az 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált takarmány mennyisége az AKII tesztüzemeiben, 2000-ben 3,71 kg/kg, 2002-ben pedig 4,03 kg/kg volt. Ezekről az adatokról a Régió

mutatói sem térnek el lényegesen. A többi regionális adat is átlagosnak mondható hazai viszonyaink között.

A termék-előállítás ráfordítás- és értékesítési viszonyai a 24. táblázatban láthatók.

24. táblázat 1 kg sertéshús előállítási költségeinek és értékesítési árának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2001-2003.)

év	1 kg sertéshús közvetlen költsége	1 kg sertéshús teljes költsége	értékesítési ár
	Ft	Ft	Ft/kg
2001.	261,4	302,8	342,3
2002.	263,9	296,9	279,7
2003.	271,2	295,8	231,4

Forrás: VHT Területi Képviselő (saját számítás)

Látható, hogy 2001. kivételével a Régió sertéstartói veszteségesen termeltek. Ez megegyezik a hasonló időszak országos adataival. A veszteséges termelés okai komplexek, de főként a tartási, takarmányozási technológia nem megfelelő színvonalára vezethetők vissza. A Régió termelési költségei az országos átlaghoz hasonlóak, az értékesítési árak 1-2 %-kal magasabbak. A táblázatban szereplő értékesítési árak nem tartalmazzák a támogatási összegeket.

3.3.3. A baromfi-ágazat termelési mutatói és jövedelemviszonyai a Régióban

A termelés színvonalára vonatkozó adatok beszerzése nehézkes volt, mivel az éles belpiaci verseny miatt a termelők, az integrátorok és a feldolgozók sem szívesen szolgáltatnak ki adatokat.

A Nyugat-Dunántúli Régiót az országos átlagot meghaladó méretű brojlerhizlalás és pulykanevelés jellemzi. Ennek oka, hogy a Régióban 3 nagy feldolgozó üzem is tevékenykedik. Jól jellemzi az ágazatok jelentőségét, hogy az országos átlaghoz viszonyítva a Régióban közel kétszeres a brojlercsirke aránya a tyúkféléken belül; valamint, hogy a teljes hazai pulykalétszám közel harmada itt található.

A Régió brojler-előállításra vonatkozó főbb mutatói kis mértékben térnek el az országos átlagtól, valamivel jobbak annál (25. táblázat).

25. táblázat A baromfitartás néhány fontosabb mutatójának alakulása 2002-ben

	hizlalási idő, nap	vágósúly, kg	tak. felhasználás, kg/kg
Régió	41,2	2,02	1,90
Magyarország	42,5	2,07	1,97
Hollandia	41,0	1,78	1,78
Franciaország	45,0	2,45	1,88

Forrás: AKII, Baromfi Terméktanács (saját számítás)

A 25. táblázatból jól látható, hogy a Régió termelési mutatói nem maradnak el jelentősen Európa vezető csirkehizlalóinak eredményeitől sem. A Régióban csirkehizlalást végző vállalkozások átlagban rövidebb idő alatt nagyobb tömegre hizlalják állományaikat, mint a vezető holland termelők. Az 1 kg élőtömegre vetített takarmány mennyisége azonban valamivel több, mint versenytársaiké.

Az ágazat költségviszonyait a 26. táblázat jellemzi. Az értékesítési ár tartalmazza a támogatás összegét is.

26. táblázat 1 kg baromfihús előállításának költsége 2003-ban (ME: Ft)

	tak. költség	teljes önköltség	értékesítési ár
Régió	123,50	194,07	216,3
Magyarország	124,05	195,63	214,2

Forrás: Baromfi Terméktanács, Bábolna Rt. (saját számítás)

A 26. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy elhanyagolható különbségek vannak a Régiót és Magyarországot jellemző fontosabb mutatók értékei között, a régiós értékek valamivel jobbak, mint az országos átlag.

Európa vezető baromfitenyésztő országaiban az 1 kg vágótömeg előállítására jutó költség kicsivel magasabb, mint hazánkban. Ha a 2003. évi magyarországi közvetlen ráfordításokat (alapanyag, takarmány, munkabér, gyógyszer) 100 %-nak vesszük, akkor ehhez képest Hollandia 110,2 %-os, Franciaország 102,8 %-os, Lengyelország pedig 108,5 %-os szinten termel. Ezek alapján tehát a Nyugat-Dunántúli Régió brojlerhizlalása jobb színvonalú, mint a vezető Uniós országoké. Az ágazat számára nem is az EU-n belüli verseny jelent nagy kihívást, hanem Brazília, az USA, Thaiföld és Argentína. Ezekben az országokban ugyanis az előzőek alapján számított ráfordítások lényegesen kisebbek. Brazíliában a hazai ráfordítás 56,7 %-át, az USA-ban 61,5 %-át, Thaiföldön 77,5 %-át, Argentínában pedig 87,7 %-át használják fel 1 kg vágóbaromfi előállításához.

4. A RÉGIÓ NÉHÁNY ÁLLATTENYÉSZTŐ VÁLLALKOZÁSÁNAK RÉSZLETES VIZSGÁLATA

Az egyes állattenyésztési ágazatok szövetségei, illetve az AKII tesztüzemek eredményei alapján végzett elemzésekhez hasonlóan néhány, a Régióban működő állattenyésztő vállalkozás tevékenységének elemzésére azért került sor, hogy azok eredményeit összevethessük a statisztikai-, illetve a tesztüzemi vizsgálatokból származó értékekkel.

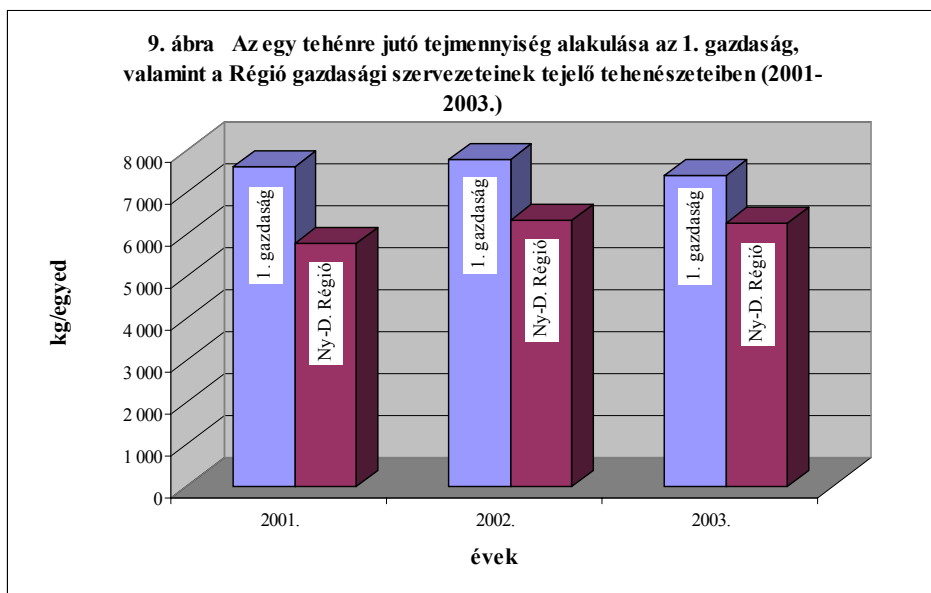
A közel 4 éves kutatómunka során a Nyugat-Magyarországi Régióban működő 6 mezőgazdasági vállalkozás vizsgálatára, állattenyésztési ágazataik elemzésére került sor. A vizsgálatok a 2000-2004. közötti időszakra terjedtek ki. A vállalkozások hozzáférhető adatainak begyűjtését követően az egyes gazdaságok tevékenységét jellemző főbb naturális adatainak és az ezekből számítható főbb üzemgazdasági mutatóinak, valamint a termelés végső eredményének (jövedelmének) elemzésére került sor. Bár a gazdaságok vezetői segítőkészek voltak, de megnevezésük mellőzését kérték, ezért egyedi jelölésüket számozással oldottam meg. Az üzemi adatok feldolgozása során a kapott eredményeket összehasonlítottam a előzőekben bemutatott, különböző kutató műhelyek által felállított prognózisokkal, azokat szintetizálva állítottam fel jövőképet a különböző állattenyésztő ágazatok számára a Nyugat-Magyarországi Régióban.

4.1. Az 1. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

A tejtermeléssel foglalkozó gazdaság jelenleg részvénytársasági formában működik. Méreteit tekintve nagyvállalat. Jelentős

szántóterületet használ, nagy létszámú állatot tart. A gazdálkodás színvonala a közelmúltig kiemelkedő volt, a vállalkozást országosan is számon tartották. A nehezedő piaci- és erősödő versenyhelyzetben a nem megfelelő alkalmazkodás miatt a gazdálkodás 2003-ra veszteségesé vált. A gazdaság adottságai jók, az általuk használt földterület az átlagosnál jobb minőségű (20 AK/ha), az állattenyésztés nagy hagyományokkal bír. A tehéntartás két, nagyjából azonos méretű és műszaki színvonalú telepen történik.

A hetvenes évek végén két új telepet építettek, melyek megépülését követően ide koncentrálták az állományt, ami állománycserével is együtt járt. A gazdaságban jelenleg csak tisztavérű Holstein fajta tartása folyik. A magas színvonalú tenyésztői munka eredményeként korábban a társaság élenjárt a tejtermelésben. A termelés jelenlegi naturális mutatóit a 9. ábra és a 27. táblázat szemlélteti.

Forrás: Saját vizsgálat

27. táblázat Az 1. gazdaság szarvasmarha ágazatának főbb természetes mutatói (2001-2003.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.
tejlő tehenészet			
átlaglétszám (db)	1 413	1 345	1 330
született borjú (db)	1 434	1 310	1 260
termelt tej (ezer kg)	10 750	10 431	9 827
egy tehenre jutó tej (kg)	7 608	7 755	7 389
elhullás + kényszervágás (%)	14,8	14,4	7,8
növendékmарha			
átlaglétszám (db)	1 190	1 178	1 078
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	21,9	21,6	21,5
tenyésztésbe állítás (db)	426	538	488
elhullás + kényszervágás (%)	5,1	4,8	5,4
borjúnevelés			
átlaglétszám (db)	227	212	189
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	17,8	17,5	16,1
elhullás + kényszervágás (%)	10,0	13,0	8,4

Forrás: Saját vizsgálat

A 27. táblázatból látható, hogy a gazdaság tejtermelése magas színvonalú. Az egy tehenre jutó termelés messze meghaladja az országos átlagot, de a Nyugat-Dunántúli Régió társas vállalkozásaiban mért értékeket is. Az is látható azonban, hogy a 2002-es évet követően törés következett be: csökkent a tejtermelés, romlottak a természetes mutatók. Kevesebb borjú született, így romlottak a szaporodásbiológiai mutatók, esett az utánpótlást biztosító növendéküző létszáma is. Kiugróan magas a tehenelhullási %, ami takarmányozási, tartási problémákra vezethető vissza. Az okok a személyes interjúk szerint két fő tényezőre vezethetők vissza: egyrészt a 2003-as rendkívüli aszály miatt elégtelen minőségű és mennyiségű takarmány került betárolásra, a másrészt a hiányos anyagi

források, aminek következtében a takarmányvásárlások és a szükséges szolgáltatások részleges hiányt szenvedtek.

A termelés ráfordítás, megtérülés viszonyait vizsgálva láthatjuk, hogy 1 liter tej előállítása milyen költségszerkezet mellett valósul meg (28. táblázat). A táblázatban a 2004. év első nyolc hónapjának adatai is szerepelnek.

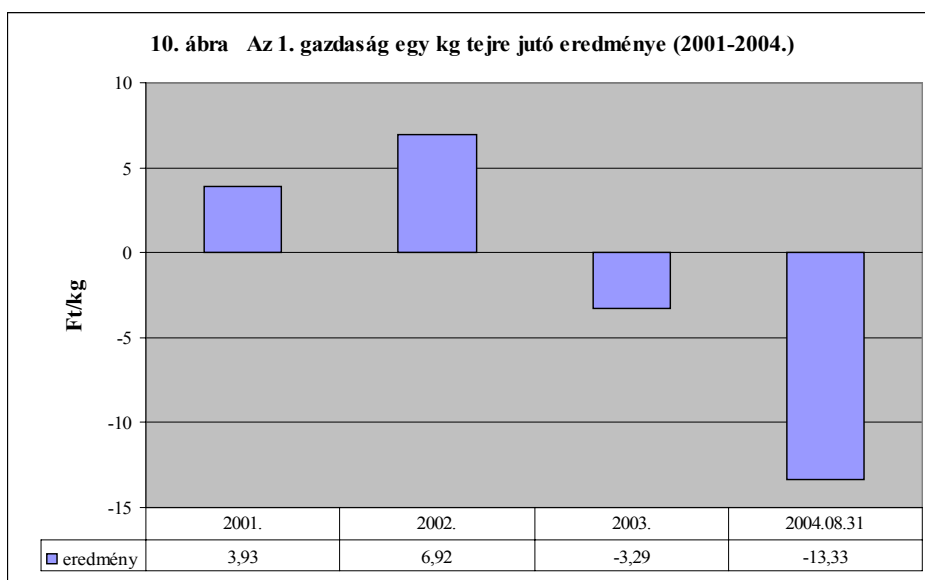
28. táblázat Az 1. gazdaság tejtermelésének költségszerkezete (2001-2004.)

tehenészet	1 liter termelt tej önköltsége (Ft)			
	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
alkatrész, ipari anyag	1,83	2,48	2,81	2,36
üzem- és fűtőanyag	0,84	0,63	0,74	0,83
villamos energia	1,02	0,91	1,30	1,21
állatgyógyszer	2,09	2,59	2,71	2,39
összes takarmány	33,08	33,02	35,69	37,73
igénybe vett szolgáltatás	1,34	1,98	2,00	2,41
munkabér, személyi jell. ktg.	4,42	4,89	5,25	5,45
munkabér járulékai	1,50	1,56	1,68	1,74
értékcsökkenés	1,01	1,78	1,95	2,04
értékcökk. tenyészállat után	5,65	3,77	4,84	5,95
fenntartás	0,83	0,88	0,66	0,54
segédüzemi költség	5,53	5,06	6,09	6,24
biztosítási díj	1,46	2,27	2,70	2,74
általános ktg. átvezetése	5,10	5,72	6,62	6,72
közvetlen költség összesen	65,85	67,67	75,17	78,45
tej értékesítési ár	69,78	74,59	71,88	65,12
ágazati eredmény (Ft/kg)	3,93	6,92	- 3,29	- 13,33

Forrás: Saját vizsgálat

A 28. táblázatból látható, hogy évről-évre emelkedett a tej önköltsége. Ennek oka egyrészt a fajlagos hozamok, valamint a létszám

visszaesése, másrészt egyes költségelemek növekvő értéke. Szembeötlő a segédüzemi költség-, az állatérték-csökkenés és a takarmányozási ráfordítás magas részaránya a költségszerkezeten belül. Magas a tenyészállatok bekerülési értéke, aminek következménye a nagy amortizáció és a kieséskori negatív állatérték különbözet. Mindezek együttes hatására – a magas hozamok ellenére is – alacsony vagy negatív az egy kg tejre számított ágazati eredmény (10. ábra és 29. táblázat).

Forrás: Saját vizsgálat

29. táblázat Az 1. gazdaság ágazati eredményének alakulása a tehenészetben (2001-2003.)

Megnevezés	2001.	2002.	2003.
tejtermelés (kg/egyed)	7 608	7 755	7 389
eredmény (Ft/egyed)	29 899	53 666	- 24 310
tehen létszám (db)	1 413	1 345	1 330
ágazati eredmény (Ft)	42 247 000	72 181 000	- 32 332 000

Forrás: Saját vizsgálat

A helyszíni tapasztalatok és a személyes interjúk alapján megállapítható, hogy a költségek csökkentése, a takarmányozási rendszer javítása, sőt még a hozamok emelése is jelentős lehetőségeket rejt magában, így a hatékonyság és az eredményesség gyors javítása lehetséges.

A szarvasmarha ágazat (tejtermelés) mellett a társas vállalkozás sertéstartással is foglalkozik. E tevékenység általános adatait a 30. táblázat tartalmazza.

30. táblázat Az 1. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói

megnevezés	2001.	2002.	2003.
sertésenyésztés			
koca átlaglétszám (db)	1498	1513	1311
koca elhullás + kényszervágás (db)	207	121	84
koca kiesés (%)	13,7	8,0	6,4
egy kocára jutó abrak (kg/nap)	4,6	5,2	5,0
született malac (db)	31 500	28 103	24 976
egy kocára jutó született malac (db)	21,0	18,6	19,0
malac elhullás + kényszervágás (%)	10,4	19,7	15,8
malac átlaglétszám (db)	8 446	7 131	6 586
főtermék mennyisége (t)	926	767	718
süldőnevelés			
süldő átlaglétszám (db)	1 022	761	720
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	6,80	7,93	7,51
sertéshízlalás			
átlaglétszám (db)	9 868	7 771	7 811
főtermék mennyiség (t)	2 089	1 594	1 387
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	17,65	17,09	14,81
elhullás + kényszervágás (%)	8,1	8,4	11,2
1 kg súlyra felhasznált abrak (t)	4,16	3,81	4,48
értékesítés (t)	3 243	2 687	2 457

Forrás: Saját vizsgálat

A 30. táblázatban található természetes mutatókat elemezve megállapítható, hogy a vizsgált üzem tenyésztési, illetve hizlalási színvonala igen alacsony. Így például a közel 20 %-os malac- vagy a 14 %-os kocaelhullás mind országos, mind pedig régiós viszonylatban kiugrónak számítanak. Magas a fajlagos abrakfelhasználás, kicsi a testtömeg gyarapodás, alacsony az egy kocára jutó malacszaporulat, minden korcsoportban igen magasak az elhullási értékek. Az 1 kg sertéshús előállítására felhasznált takarmány mennyisége közel duplája az EU vezető sertéshizlalóinak. Személyes látogatásaim során tapasztaltam, hogy az állategészségügyi színvonal sem kielégítő. A telep nagy kiterjedésű, nehezen áttekinthető. Az épületek a többszöri felújítás ellenére is lepusztultak, a technológia elavult, nagy energia és élőmunka ráfordítást igényel. A gyenge termelési eredmények és a nem kielégítő munkakörülmények miatt a dolgozók motivációja is alacsony. A rossz tenyésztési, termelési eredmények, a nem megfelelő tartási-, takarmányozási körülmények és az általánosan alacsony technikai, technológiai színvonal miatt nagyon magasak az egységnyi hozamokra eső ráfordítások. A 31. táblázat az 1. gazdaság sertéshizlalásának költségszerkezetét tartalmazza.

31. táblázat 1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltségének alakulása az 1. gazdaság sertéságazatában (2001-2004.)

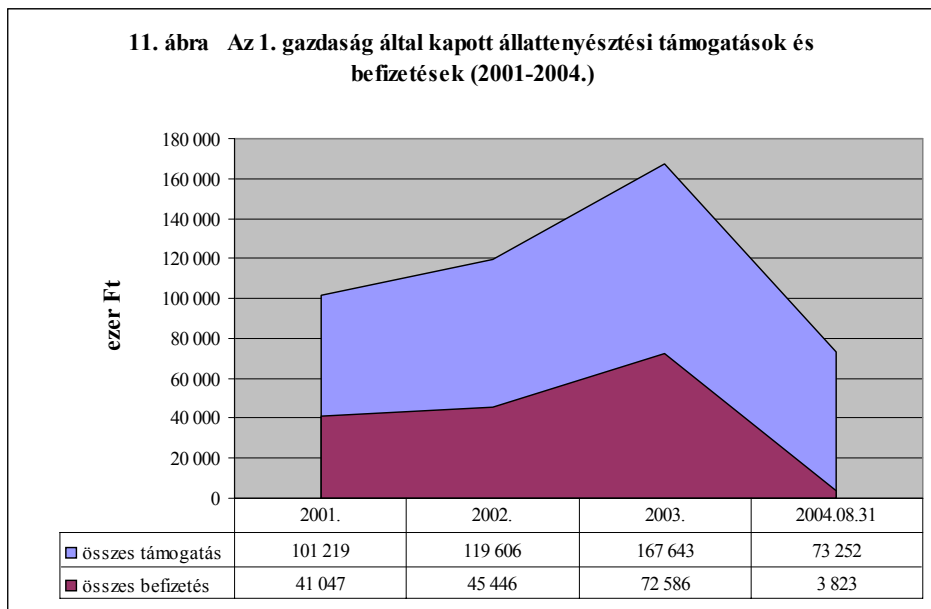
megnevezés	1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltsége, Ft			
	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
alkatrész, ipari anyag	0,50	0,33	0,16	0,37
üzem- és fűtőanyag	0,07	0,06	-	-
villamos energia	2,23	2,37	2,54	1,77
földgáz	1,44	1,95	2,91	4,12
állatgyógyszer	1,01	1,66	3,03	4,29
összes takarmány	153,27	133,41	170,07	152,86
igénybe vett szolgáltatás	0,43	1,65	1,96	3,72
munkabér, személyi jell. ktg.	8,63	11,78	13,19	13,09
munkabér járulékai	2,93	3,77	4,22	4,19
értékcsökkenés	3,23	3,77	4,56	5,34
fenntartás	6,66	5,27	4,7	3,97
segédüzemi költség	8,75	13,01	13,61	11,97
biztosítási díj	8,36	10,24	14,42	14,38
általános ktg. átvezetése	9,45	16,41	19,94	20,48
szűkített önköltség összesen	207,40	204,72	256,13	240,83

Forrás: Saját vizsgálat

A 31. táblázat értékeiről elmondható, hogy azok mindegyike elmarad a hazai átlagtól. Különösen magas az 1 kg tömeggyarapodásra felhasznált takarmányköltség, a munkabér ráfordítás, a segédüzemi költség. Nehezen magyarázható a drága biztosítás is. Összegezve: a választási malac, mint hizó alapanyag nélkül majdnem annyi a költség, mint ami a teljes élősértés előállítás költsége lehetne. Egy 22 kg tömegű és 450 Ft/kg költségű választási malac hizóba állításával kalkulálva, az 1 kg tömeggyarapodás költsége 95 Ft-tal több. Ez azt jelenti, hogy csak a legjobb, 2001-es esztendőben (mikor az átlagos értékesítési ár elérte a

kiemelkedő 344 Ft/kg-ot) volt nyereséges az ágazat. A következő években csökkent a felvásárlási ár: 2002-ben 282 Ft/kg-os, 2003-ban 244 Ft/kg-os, 2004-ben 257 Ft/kg-os szintre esett vissza. A rossz tenyésztési és hizlalási eredményeken, az ezekből származtatható gazdálkodási veszteségeken csak átfogó technológiafejlesztéssel összekötött szerkezeti változtatással lehetne úrrá lenni. Az ezektől várható (remélt) hatékonyságjavulás vélhetően kompenzálni tudná az EU csatlakozás után elmaradó támogatásokat és segítene javítani a piaci versenyképességet is.

A gazdaság vizsgálata során lehetőségem nyílt megismerni a társaság által 2001-2004. években felvett különböző állattenyésztési támogatások, illetve befizetések nagyságrendjét is. Az adatokat a 32. táblázat tartalmazza. A kapott támogatások és az azok részbeni forrásául szolgáló különböző alapoknak, szövetségeknek történt befizetését grafikusán a 11. ábra szemlélteti.

Forrás: Saját vizsgálat

32. táblázat Az 1. gazdaság által felvett állattenyésztési támogatások, illetve befizetések (2001-2004.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
szarvasmarha szaporodásbiológiai ktg. támogatás	310	134		
állattenyésztési támogatás (szm.)	1 186	1 589	1 391	308
állatjóléti támogatás (sert.)				18 996
mező- és erdőgazdasági biztosítások díjtámogatása (szm.)	11 074	9 739	11 471	
mező- és erdőgazdasági biztosítások díjtámogatása (sert.)	4 050	10 094	10 524	
állati eredetű hulladék ártalmatlanítás ktg. támogatás (szm.)		4 450	1 554	
állati eredetű hulladék ártalmatlanítás ktg. támogatás (sert.)		6 006	5 677	
vágósertés minőségi támogatás, intervenció támogatás	28 032	24 709	60 062	
gázolaj fogyasztási adó visszatérítés (tehén)	7 777	21 572	5 444	3 574
VHT alapból támogatás (sert.)	1 456	322		265
tejtermelés önkorlátozásának támogatása			5 117	
tej minőségjavítási támogatás	47 334	40 991	66 403	16 107
termelés veszteségeit csökkentő támogatás				12 840
tejkvóta támogatás				21 162
támogatások összesen	101 219	119 606	167 643	73 252
intervenció alapba bef. (tehén.)	29 316			
intervenció alapba bef. (sert.)			10 320	240
tenyésztési hozzájárulás (növ.m.)	30	29	20	17
tenyésztési hozzájárulás (tehén)	3 701	3 581	3 395	1 969
tenyésztési hozzájárulás (sert.)	210	100	22	266
VHT tagdíj	1 000	1 200	1 200	900
Tejtermék Tanács tagdíj	779	766	799	431
EU csatlakozási támogatás (tej után)	6 011	39 770	56 830	
befizetések összesen	41 047	45 446	72 586	3 823

Forrás: Saját vizsgálat

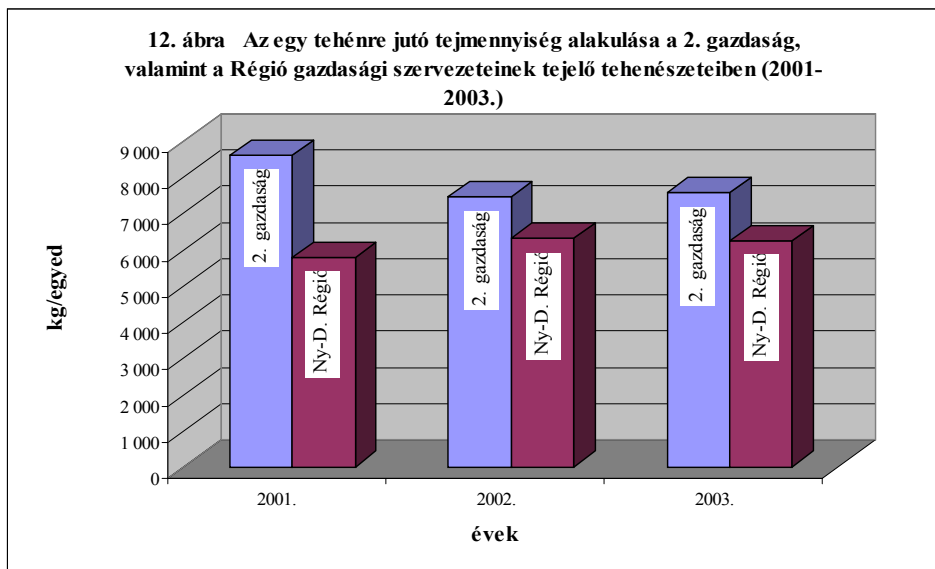
A 11. ábrából és a 32. táblázatból jól látható, hogy a befizetések és a kapott támogatások szaldója az egyes évek során nem változott lényegesen. Ugyanakkor jól érzékelhető, hogy a 2004-es esztendőt követően zuhanásszerűen lecsökkent a kapott támogatások összege. A 2001-2004. évek támogatás-befizetés egyenlege pozitív. Összege az egyes években 60 és 90 millió forint között változik. Az is látható, hogy a gazdaság a csatlakozás dátuma (2004. május 1.) előtt, 2003-ban még nagy összegű nemzeti támogatáshoz jutott. A jövőben ezek nem folyósíthatók, csupán az EU által jóváhagyott támogatások adhatók. A legjelentősebb összegek a tej- és a sertéshús minőségének javítása címén kerültek kifizetésre. A jövő szempontjából fontos megállapítani, hogy a csatlakozás előtti közvetlen támogatások mennyisége jelentősen csökken az állattenyésztő ágazatokban. Növekednek viszont a földalapú támogatások, melyek kedvező hatása azonban csak közvetetten, az olcsóbb takarmányokon keresztül érvényesülhet az állati termékek előállításában.

4.2. A 2. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

A gazdaság jogelődjébe a Magyarországon 1973-ban indult Szarvasmarha-tenyésztési program keretében elsők között kerültek Holstein-fríz növendék üszök az USA-ból és Kanadából. Ez az állomány lett az alapja a jelenleg is termelő Holstein-fríz tenyészetnek.

A tenyésztés és a tartás ma két korszerű telepen történik. A marhahízlalással még a 90-es évek elején felhagytak, a hímivarú szaporulat itatásos korban értékesítésre kerül. A gazdaság tejtermelési színvonala évek óta az ország élvonalába tartozik. Az értékesített tej több

mint 95 %-a extra minőségű, melyet HACCP rendszer kontrollál. A telepeken 2001. után további korszerűsítések történtek, melyek hozzájárultak a termelési mutatók további javulásához. A 2002. szeptemberében indult leukózis-mentesítési program keretében az egyik telep állománya teljes mértékben levágásra került. A jelenleg rendelkezésre álló állomány – a beellések figyelembe vételével – 2004. végére tölti fel teljes kapacitásra a telepet. A megvásárolt állományok termelése és genetikai képessége megfelelő, egy-két generáción belül magas szintű termelésre lesznek képesek. Az állománycserével egy időben a telep műszaki rekonstrukcióját is végrehajtották. Az állománycsere nem törte meg jelentősen az országos átlagnál és a Régió gazdasági szervezeteinek átlagánál is lényegesen magasabb színvonalú termelést (12. ábra)

Forrás: Saját vizsgálat

A gazdaság szarvasmarha ágazatának főbb jellemzőit a 33. táblázat foglalja össze.

33. táblázat A 2. gazdaság szarvasmarha ágazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.
tejlő tehenészet			
átlaglétszám (db)	1 214	1 300	1 355
született borjú (db)	1 169	1 159	1 193
termelt tej (ezer kg)	8 587	9 825	10 050
értékesített tej (ezer kg)	8 354	9 670	9 910
egy tehenre jutó tej (kg)	7 075	7 560	7 452
1 liter tej takarmányköltsége (Ft/kg)	31,43	33,17	29,14
elhullás + kényszervágás (%)	11,2	9	9,3
növendékmарha			
átlaglétszám (db)	838	796	796
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	18,9	18,3	19,9
tenyésztésbe állítás (db)	463	537	605
1 kg tömeggyarapodás tak. költsége (Ft/kg)	351,22	342,71	325,19
elhullás + kényszervágás (%)	3,6	2	3,1
borjúnevelés			
átlaglétszám (db)	305	360	383
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	24,0	24,4	25,2
1 kg tömeggyarapodás tak. költsége (Ft/kg)	290,03	372,62	333,8
elhullás + kényszervágás (%)	2,0	2,5	2,8

Forrás: Saját vizsgálat

A gazdaság szarvasmarha ágazatának mérete messze meghaladja az országos átlagot. A tehenlétszám több, mint kétszerese a Régió gazdasági társaságai által tenyésztett 650 db-os átlagnak. Az egy tehenre jutó tejtermelés kimagasló, meghaladja a Régió belüli gazdasági társaságok átlagát, sőt magasabb, mint az EU-első Dán Királyság tejtermelési átlaga. A 2003-as kis visszaesés az állománycsere következménye. A termelt tej 95 %-a extra minőségű, ami az országos átlag feletti. A szaporodásbiológiai mutatók is jók, amit az egy év alatt született borjak száma igazol. Az elhullási % kedvező, értéke csak fele az

országos átlagnak, ami részben szintén összefügg az állománycserével. A növendékmарha-tartás mutatói alapján biztosított az állománypótlás, a tenyésztésbe állított üszők mennyisége lehetővé teszi a tehénállomány három éven belüli teljes cseréjét. A tejtermelés költségeiről a 34. táblázat ad tájékoztatást.

34. táblázat A 2. gazdaság tejtermelő ágazatának költségszerkezete (2001-2004.)

tehenészet	1 liter termelt tej szűkített önköltsége, Ft			
	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
ipari takarmány	10,18	6,91	4,36	3,66
üzem- és kenőanyag	0,00	0,00	0,01	0,01
anyag, alkatrész	1,83	2,29	2,59	0,74
állatgyógyszer	1,20	1,30	1,20	1,67
vásárolt takarmány	0,00	0,00	0,08	0,00
sperma	0,80	0,86	0,35	0,65
villamos energia	0,71	0,67	1,07	1,11
gázenergia	0,35	0,27	0,27	0,41
vízdíj	0,27	0,29	0,34	0,45
egyéb anyag	0,12	0,10	0,13	0,21
igénybe vett szolgáltatás	1,42	1,60	1,82	1,90
hatósági és biztosítási díj	1,67	1,89	2,10	3,21
béreköltség	5,41	5,20	6,11	7,38
közteher	2,22	2,01	2,27	2,59
értékcsökkenés	6,11	4,62	7,32	8,41
saját termelésű takarmány	23,11	24,84	24,69	29,88
javitóműhely költsége	1,77	1,57	1,93	2,13
idegen ipari fenntartás	0,35	0,26	0,33	0,50
segédüzemi költség	4,23	4,66	5,69	9,75
közvetlen költség összesen	61,76	59,36	62,65	74,67
főágazati általános költség	0,83	0,75	1,07	1,27
le:melléktermék	1,11	0,65	0,51	0,54
szűkített költség	61,49	59,46	63,22	75,40
tej értékesítési ár	69,78	74,59	71,88	65,12
ágazati eredmény, Ft/kg	8,29	15,13	8,66	- 10,28

Forrás: Saját vizsgálat

A vizsgált időszak első 3 évében igen kedvezően alakult a tej önköltsége. Ez annak köszönhető, hogy valamennyi költséggel takarékosan, okos módon gazdálkodtak. A 2004-ben bekövetkezett nagyarányú költségemelkedés két okra vezethető vissza: az egyik a 2003. évi erős aszály, ami 20 %-os költségnövekedést okozott a saját takarmánytermelésben, a másik ok az állománycsere, ami jelentősen emelte az állatállomány-érték után számított értékcsökkenést.

A tejtermelés eredménye a magas állatlétszám és a kiemelkedő hozamszint miatt igen jelentős befolyással bír a társaság gazdálkodásának egészére (35. táblázat).

35. táblázat A 2. gazdaság tejtermelő ágazatának eredményei (2001-2004.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.	2004.
tehén létszám (db)	1214	1300	1355	-
tejtermelés (kg/egyed)	7 075	7 560	7 452	-
eredmény (Ft/egyed)	58 652	114 383	64 534	-
eredmény (Ft/kg)	8,29	15,13	8,66	-10,28
ágazati eredmény (Ft)	71 205 000	148 700 000	87 444 000	-

Forrás: Saját vizsgálat

A jövedelem szempontjából a vizsgált időszak 4 évéből a legjobb esztendő a 2002-es volt, mikor az egy tehenre jutó eredmény meghaladta a 114 000 Ft-ot. Jól érzékelhető, hogy 2003-ban megtört a tejár emelkedése, ennek következtében csökkent az eredményesség. Ez a tendencia felerősödött a 2004-es esztendőben, mikor a termelői ár több, mint 10 forintot zuhant, a termelési költségek pedig tovább emelkedtek, így komoly veszteség képződött az ágazatban. A versenyt állni és az eredményes gazdálkodást visszaállítani csak úgy lehet, ha csökkenő költségek mellett növelik a fajlagos hozam mennyiségét.

A 2004-es évet követően a kívánt eredményesség eléréséhez a takarmányozási költséget jelentősen, mintegy 6 Ft/kg-os mértékben kellene csökkenteni és a többi költségnemnél együttesen is mintegy 2 Ft/kg költségmegtakarítás szükséges. A kalkulációk szerint az egy tehenre jutó termelés 2005-re eléri a 7 900 kg-ot. A jelenlegi ismeretek alapján a 2005-ös évre 68 Ft körüli termelői ár prognosztizálható. Összességében ez a tehenészet a 2004-es esztendőt követően alkalmas lehet a nyereséges, versenyképes gazdálkodásra.

A sertéstartás a 2. gazdaság másik jelentős ágazata. A 60-as években a tenyésztés tíz helyen folyt, többnyire a volt uradalmi majorokban. 1983-tól a termelés két telepre koncentrálnak. Tenyésztés ma már csak egy telepen folyik. 2000-ben teljes állománycsere történt, minek következtében korszerű genetikai háttér alakult ki. A beállított HUNGAHYB fajta megfelel a kor követelményeinek, jó szaporodási mutatókkal rendelkezik, magas a színhúskihozatala és kitűnő a lábszerkezete. A telep főleg vágósertés termelésre specializálódott, de a nagyszámú szaporulat miatt jelentős mennyiségű választott malacot is értékesít. Az ágazat főbb természetes mutatóit a 36. táblázat ismerteti.

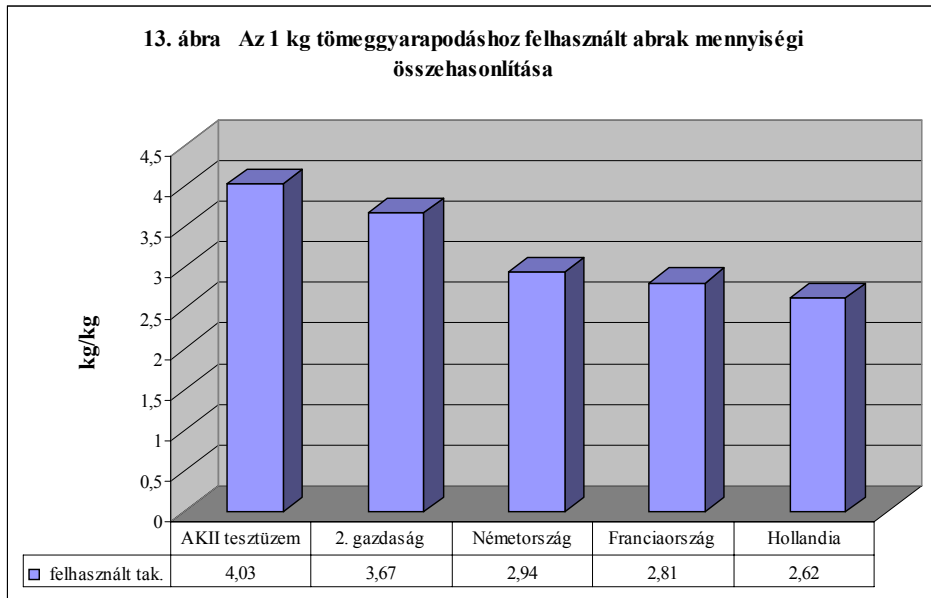
36. táblázat A 2. gazdaság sertéságazatának főbb természetes mutatói (2001-2003.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.
sertésenyésztés			
koca átlaglétszám (db)	1 409	1 398	1 217
koca elhullás + kényszervágás (db)	157	154	105
koca kiesés (%)	11,14	11,01	8,62
egy kocára jutó abrak (kg/nap)	6,17	5,94	5,96
született malac (db)	29 001	25 832	21 420
egy kocára jutó született malac (db)	20,6	18,5	17,6
malac elhullás + kényszervágás (%)	8,2	11,16	12,83
malac átlaglétszám (db)	6 188	6 514	5 575
főtermék mennyisége (t)	629,1	701,5	596,2
választott malac értékesítés (db)	6 285	2 414	981
választott malac értékesítés (t)	133,5	52,2	21,4
süldőnevelés			
süldő átlaglétszám (db)	2 529	1 955	1 467
tömeggyarapodás (t)	435,8	331,4	246,5
értékesítés (db)	419	255	158
értékesítés (t)	43,5	27,8	15,6
sertéshizlalás			
átlaglétszám (db)	4 752	6 130	6 933
főtermék mennyiség (t)	1 017,6	1 274	1.374,2
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	17,84	17,32	16,51
elhullás + kényszervágás (%)	12,54	9,39	10,26
1 kg súlyra felhasznált abrak (t)	3,87	3,67	3,87
értékesítés (t)	13 175	17 729	19 710
értékesítés (t)	1 874,8	1 929	2 127

Forrás: Saját vizsgálat

A 36. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a 2. gazdaság sertéságazatában eredményes gazdálkodás folyik: jök a természetes

mutatók, értékeikben nem tapasztalható nagy eltérés az egyes években. Az eredmények azonban elmaradnak az EU átlagától. Az egy kocára jutó malacszám lényegesen magasabb, mint az országos vagy a régiós átlag. Közel 3 db malaccal több születik, de ez majdnem ennyivel el is marad az Unió vezető államainak átlagértékétől. Különösen távol van a napi tömeggyarapodás és a takarmányhasznosítás a fejlett sertéstartók jellemző mutatóitól. Átlagosan közel 220 g-mal nagyobb a napi hízótömeggyarapodás, az ehhez felhasznált abrak mennyisége pedig majd 30 %-kal több mint az élenjáró államok átlaga. Ismételten meg kell azonban jegyezni, hogy az itt szereplő jellemzők lényegesen jobbák, mint a hazai társas vállalatoké vagy az AKII teszüzemekben mértéké (13. ábra és 37. táblázat).

Forrás: AKII és Saját vizsgálat

37. táblázat A 2. gazdaság sertéságzatának 1 kg tömeggyarapodásra számított szűkített önköltsége (2001-2004.)

hízósertés	1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltsége, Ft			
	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
ipari takarmány	3,46	0,88	0,56	0,62
üzem- és kenőanyag	0,39	0,30	0,39	0,50
anyag, alkatrész	0,03	0,0017	0,08	0,53
állatgyógyszer	0,20	0,06	0,20	0,27
villamos energia	1,66	2,82	3,47	3,25
gázenergia	0,97	2,23	2,53	3,71
egyéb anyag	0,01	0,004	0,00	0,01
igénybevelt szolgáltatás	2,85	2,63	3,17	3,30
hatósági és biztosítási díj	7,90	6,97	6,43	7,15
béreköltség	6,16	7,08	9,13	6,05
közteher	3,00	2,89	3,35	2,16
értékcsökkenés	1,00	0,80	1,01	1,14
saját term. melléktev. term.	142,25	119,75	122,36	157,97
javítóműhely költsége	9,04	9,43	3,54	3,19
idegen ipari fenntartás	0,06	0,15	0,05	-
segédüzemi költség	12,29	4,56	5,90	5,76
közvetlen költség összesen	191,28	160,57	162,17	195,62
főágazati általános költség	14,45	10,12	6,70	
le: melléktermék	1,07	0,05	0,44	
szűkített költség	204,65	170,64	168,43	

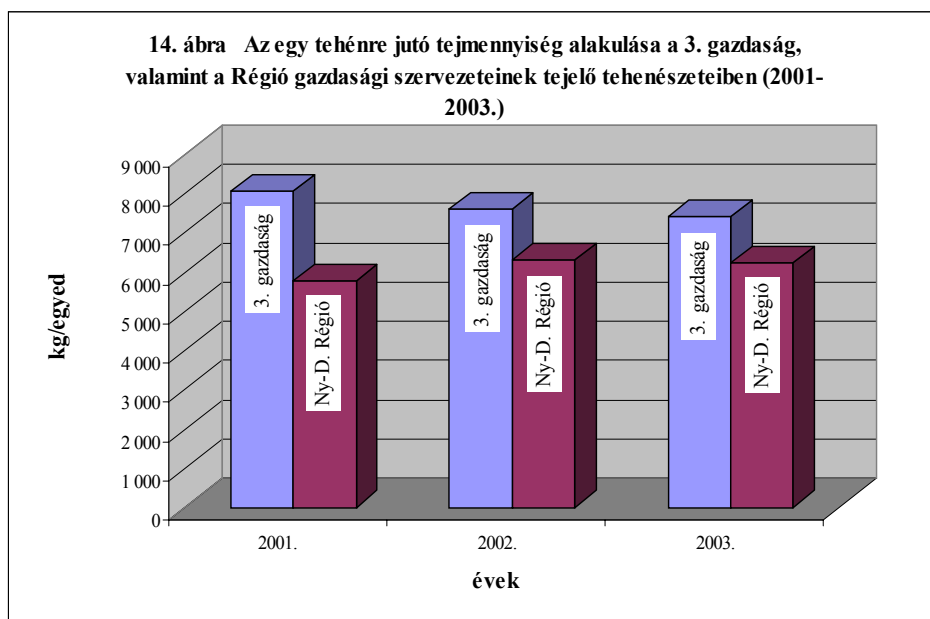
Forrás: Saját vizsgálat

A gazdaság sertéságzata méretét tekintve hazai viszonylatban nagynak számít, a kocalétszámot és a hízókibocsátást tekintve is többszöröse a Régió és az ország átlagának. Naturális mutatóit vizsgálva elmondható, hogy az egy kocára jutó választott malacok száma, a napi tömeggyarapodás mértéke, az 1 kg tömeggyarapodásra felhasznált abrak mennyisége 4-14 %-kal jobb, mint az országos átlag. Ezek a naturális mutatók azonban lényegesen gyengébbek, mint az EU élenjáró országainak hasonló átlagértékei.

4.3. A 3. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

A gazdaság termelőszövetkezetből alakult át részvénytársasággá, jelenleg is ebben a formában működik. A növénytermesztés mellett csak szarvasmarhatartással foglalkozik. A tehenészeti telep a Régióban gazdálkodó társas vállalkozások átlagos üzemméretéhez képest kicsi, állatlétszáma a régiós átlagnak alig fele. A vállalkozásra jellemző a magas műszaki színvonal, a jól felkészült szakembergárda, a folyamatos innováció és fejlesztés. A vezetők és a dolgozók bérezése erősen kötődik az ágazatok jövedelemtermelő képességéhez.

A tehenészet egy régi állattartó telep felújításával, átalakításával, bővítésével nyerte el jelenlegi formáját. A tejtermelés színvonala meghaladja a régiós átlagot, sőt az élenjáró Nyugat-európai országok átlagát is (14. ábra).

Forrás: Saját vizsgálat

A tejtermelő ágazat eredményének alakulását a 38. táblázat szemlélteti.

38. táblázat A 3. gazdaság tejtermelő ágazata eredményének alakulása (2001-2003.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.
tehen létszám (db)	361	377	372
tejtermelés (kg/egyed)	8 058	7 597	7 424
eredmény (Ft/egyed)	32 800	99 141	21 603
eredmény (Ft/kg)	4,07	13,05	2,91
ágazati eredmény (Ft)	11 840 800	37 376 160	8 037 630

Forrás: Saját vizsgálat

Látható, hogy az ágazat minden évben nyereséges, bár ennek értéke eléggé ingadozó. A többi vizsgált tehenészethez hasonlóan a legjobb év itt is a 2002-es esztendő volt, hiszen kimagasló szintet értek el az egy tehenre jutó eredményben és az ágazati jövedelemben is. Kissé növekedett a tehenlétszám, ami a jövőben is várható, mivel az üsző-utánpótlás biztosított, sőt a részvénytársaság tejtermelési jogot (kvótát) is vásárolt.

Az egy liter tej előállításának költségének szerkezetét a 39. táblázat tartalmazza.

39. táblázat A 3. gazdaság tejtermelésének költségszerkezete (2001-2003.)

tehenészet	1 liter termelt tej önköltsége, Ft		
	2001.	2002.	2003.
alkatrész, ipari anyag	0,38	0,54	0,67
üzem- és fűtőanyag	0,71	0,63	0,87
villamos energia	0,90	1,17	1,33
állatgyógyszer	5,35	4,76	4,96
összes takarmány	32,73	28,10	34,60
igénybe vett szolgáltatás	1,33	1,24	1,50
munkabér, személyi jell. ktg	5,52	6,89	7,57
munkabér járulékai	2,21	2,53	2,69
értékcsökkenés	3,39	3,88	6,00
egyéb költségek	1,23	1,16	1,21
segédüzemi költség	3,21	4,70	3,06
általános ktg átvezetése	2,97	3,35	3,63
közvetlen költség összesen	59,93	58,95	68,09
tej értékesítési ár	64,00	72,00	71,00
ágazati eredmény, Ft/kg	4,07	13,05	2,91

Forrás: Saját vizsgálat

A 39. táblázatból jól érzékelhető, hogy 2003-ban több, mint 10 Ft-tal emelkedett a tej önköltsége. Ennek oka, hogy az aszályos időjárás miatt 23 %-kal emelkedtek a takarmányköltségek, drágán, alacsony hozamokkal termeltek, sőt jelentős mennyiségű szalastakarmány vásárlására is kényszerültek. Emellett a másik kiemelt költségnem, az elszámolt értékcsökkenés is közel megduplázódott és így ugyancsak komoly költségnövekedést okozott. A többi költségnem viszont infláció közeli, vagy az alatti mértékben változott. Látható az is, hogy a tejár ebben az évben csökkent. Mindezek együttes hatására eredményezte a nagymérvű eredményromlást. Így aztán az ágazatban csak minimális nyereség keletkezett.

Mint arról korábban már szó volt, a tej felvásárlási ára 2004-ben 10 Ft-tal esett literenként, amitől az ágazat – minden valószínűség szerint – veszteségessé vált. A termelői ár csökkenését nem kompenzálhatta a 2004. évi olcsóbb takarmány, sem pedig a növekvő tejhozam. A részvénytársaság tőkeereje lehetővé teszi, hogy egy rossz esztendőt átvészeljének, az állomány a kialakult magas színvonalú tartási, takarmányozási körülmények között tovább termeljen. A genetikai alapok jók, a teljesen felújított telep megfelelő arra, hogy a 2005-re prognosztizált 68 Ft/l tejár kialakulása esetén az ágazat újra nyereségessé váljon. A nagyobb jövedelemtermelés érdekében az Rt. foglalkozik azzal a lehetőséggel is, hogy a hímivarú borjakat nem szopós korban értékesíti, hanem azokat előbb meghizlalja. Ezzel részben pótolni lehetne a lecsökkent állami támogatást, növelhető lenne az árbevétel és a jövedelem.

4.4. A 4. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

Ez a gazdaság a növénytermesztés mellett sertéstartással foglalkozik. A régi tehénistállókat alakították át még az 1980-as években sertéstartásra. A technológia nagyon egyszerű: deszkával elválasztott, szalmaalmos padozaton, nagy csoportokban hizlalják az állatokat. Az alapanyagot választási malacként vásárolják, ez az oka az évenkénti nagy létszámingadozásoknak. (40. táblázat)

40. táblázat A 4. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.
sertéshízalás			
átlaglétszám (db)	830	472	666
főtermék mennyiség (t)	198,31	98,40	151,65
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	19,92	17,37	18,97
elhullás + kényszervágás (%)	13,09	9,99	14,67
1 kg súlyra felhasznált abrak (kg)	3,74	4,09	4,02
értékesítés (t)	220,16	186,26	116,81

Forrás: Saját vizsgálat

A fajlagos testtömeg-gyarapodás a magyarországi átlaghoz képest jónak mondható, messze elmarad viszont az EU élenjáró országok hasonló értékeitől. Szembetűnően magas az elhullási-kényszervágási %. Ennek fő okai: a nem megfelelő, nagyon elavult tartási körülmények, a rossz higiéniai viszonyok, a dolgozók alacsony motiváltsága. Ugyancsak rontja az elhullási mutatót az esetenként nem megfelelő hízalási alapanyag, amely sokszor több helyről kerül beszerzésre. Az 1 kg testtömeg-gyarapodásra felhasznált abrak mennyisége hasonló, mint a hazai és a régiós átlag. Ez azonban több, mint másfélszerese az EU versenytársakénak, aminek a rendkívül elmaradott technológiai, tenyésztési színvonal az elsődleges oka. A gazdaság 1 kg tömeggyarapodásra fordított költségeiről a 41. táblázat tájékoztat.

41. táblázat 1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltsége a 4. gazdaság sertéságazatában (2001-2004.)

hízósertés	1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltsége, Ft			
	2001.	2002.	2003.	2004.08.31
alkatrész, ipari anyag	0,48	0,91	0,83	0,49
üzem- és fűtőanyag	n.a.	n.a.	0,03	0,06
villamos energia	2,38	4,78	1,67	2,12
állatgyógyszer	0,62	0,44	2,22	0,46
összes takarmány	143,50	148,28	159,32	179,18
igénybe vett szolgáltatás	0,59	0,70	0,22	0,71
munkabér, személyi jell. ktg	14,61	20,91	21,80	31,61
munkabér járulékai	4,97	6,69	6,98	10,11
értékesítés	1,38	2,05	0,25	2,35
fenntartás	0,40	3,53	1,57	1,93
segédüzemi költség	11,23	26,26	14,17	25,51
biztosítási díj	6,55	12,22	-	0,20
általános ktg átvezetése	17,49	25,58	19,81	
szűkített költség összesen	204,14	272,06	229,30	256,81

Forrás: Saját vizsgálat

A ráfordításokat vizsgálva látható, hogy a 2001-es év volt a legkedvezőbb. Az értékesítési ár is ebben az esztendőben volt a legmagasabb, így az ágazat jelentős nyereséget termelt. A táblázat adataiból látható, hogy az ágazat szinte minden költségelem-értéke magas. Csak a 2001-es esztendő költségei térültek meg. 2002-ben az 1 kg testtömeg-gyarapodás költsége közel annyi volt, mint a felvásárlási ár. Ha ehhez hozzászámoljuk a hízóalapanyag költségét, ami további 100 Ft körüli fajlagos költségnövekedést jelent, érzékelhető, hogy milyen nagy veszteség keletkezett ebben az esztendőben. 2003-tól ugyan javult valamit a helyzet, de jövedelem akkor sem keletkezett, mivel a termelői

árak tartósan alacsonyan maradtak. Az EU csatlakozással 2004-től megszűntek a jövedelem-kiesést pótló támogatások, így kicsi az esély a nyereséges sertéshizlalás folytatására. A gazdaságban ehhez sem a körülmények, sem az esetleges technológiacseréhez szükséges tőke nem áll rendelkezésre, így a tevékenység beszüntetése már csak idő kérdése.

4.5. Az 5. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

A sertéstartással foglalkozó gazdaság rendkívül mostoha adottságok között dolgozik. A technológia elavult, a hizlalás régi épületekben folyik. A gazdaság magánvállalkozás. A telephez szántóterület is tartozik, ahol a takarmány egy része megtermelhető. A vállalkozás résztvevői alacsony személyes jövedelmet vonnak ki, mivel az nem is nagyon képződik. Általánosan jellemző a nagyon takarékos gazdálkodás, a ráfordítások csak a források rendelkezésre állása szerint kerülnek felhasználásra. Az üzem mérete kicsi, az állatlétszám nem éri el a Régióban működő gazdasági társaságok átlagát (42. táblázat).

42. táblázat Az 5. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói (2003-2004.)

megnevezés	2003.	2004.
sertésenyésztés		
koca átlaglétszám (db)	106	99
koca elhullás + kényszervágás (db)	7	6
koca kiesés (%)	6,6	6
egy kocára jutó abrak (kg/nap)	3,08	2,98
született malac (db)	1 930	1 771
egy kocára jutó született malac (db)	18,21	17,88
malac elhullás + kényszervágás (%)	25,4	24,7
malac átlaglétszám (db)	208	188
főtermék mennyisége (t)	75,6	66,9
választott malac értékesítés (db)	-	582
választott malac értékesítés (t)	-	12,8
sertéshizlalás		
átlaglétszám (db)	535	365
főtermék mennyiség (t)	110,42	78,49
tömeggyarapodás (kg/tak. hó)	17,20	17,92
1 kg súlyra felhasznált abrak (t)	3,78	3,90
értékesítés (t)	160,3	111,3

Forrás: Saját vizsgálat

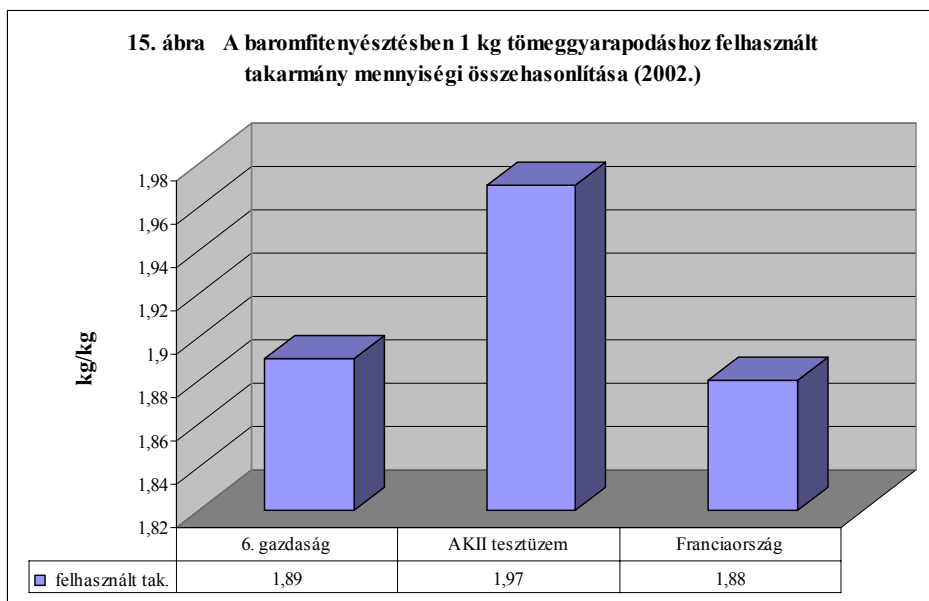
Mint az a 42. táblázatból látható, a gazdaságról az előzőektől eltérő időszakra vonatkozó és eltérő tartalmú adatokat sikerült összegyűjteni. Ezekből a mutatókból is érzékelhető azonban, hogy a gazdaság termelési színvonala hasonló a már bemutatott sertéshizláló gazdaságokéhoz. Alacsony az egy kocára jutó malacszaporulat, magas a malacelhullás. Ennek fő oka: nem megfelelőek a tartási körülmények. Az 1 kg testtömeg-gyarapodásra felhasznált abrak mennyisége megegyezik a hazai átlaggal, a tömeggyarapodás mértéke is hasonló ahhoz. A telep

működését nagyon egyszerű eszközökkel biztosítják. Köszönhetően a nagy részarányú saját termelésű takarmánynak. Mindezek ellenére a termék-előállítás a legutóbbi időkhöz nem volt veszteséges.

Az EU csatlakozás utáni támogatás-kiesés a sertéstartásban nagyrészt kompenzálódik a gabonatermeléshez fizetendő földalapú támogatásnak köszönhetően. 2005-ben a gazdaság 1 ha gabona termesztése után, a Ft - € árfolyam függvényében közel 43 000 Ft támogatásban részesülhet. Mivel az 1000 ha-t meghaladó, saját használatú területen megtermelt gabona értékesítése a tartós túlermelés miatt nehézségekbe ütközik, ezért a felesleget legkézenfekvőbb a sertéshizlaláson keresztül transzformálni. Ahhoz azonban, hogy a termelés biztonságosan eredményes legyen, a felvásárlási árak erősödésén túl fejlesztésekre van szükség, elsősorban a takarmányozás és az állatjólét területén.

4.6. A 6. gazdaság állattenyésztésének vizsgálata

A gazdaság brojlerhizlalással és szülőpár előállításával foglalkozó magántársaság. A tulajdonviszonyok alapján családi kft. A tulajdonosok jól képzettek, hosszú nagyüzemi gyakorlati tapasztalatokkal rendelkeznek. A vizsgált telep nagy kibocsátási kapacitással rendelkezik. Az épületek és berendezések korszerűek, a takarmányozási technológia a legfejlettebbek közé tartozik. A műszaki színvonal magas. Rendszeres az innováció, a legújabb eljárások bevezetése. Egy turnusban átlagosan 130 000 darab állatot hizlalnak. Mint az a 15. ábrán és a 43. táblázatban jól látható, a vállalkozás a hazai átlagnál jobb és az EU-s normáknak mindenben megfelelő természetes mutatókkal rendelkezik.

Forrás: Saját vizsgálat

43. táblázat A 6. gazdaság baromfiágazatának főbb naturális mutatói (2001-2004.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.	2004.
baromfitenyésztés				
átlagállomány (db)	129 398	129 954	131 680	133 933
naposcsibe költsége (Ft/db)	66,30	68,20	68,50	70,30
elhullás (%)	5,38	2,09	2,16	2,27
szállítási veszteség (%)	1,65	0,54	1,28	0,52
takarmány felhasználás (kg/kg)	2,00	1,89	1,90	1,89
1 kg takarmány ára (Ft)	61,75	55,75	57,04	62,70
hízalási idő (nap)	41,85	41,41	39,84	39,37
hízalási végtömeg (kg)	2,02	2,04	1,98	1,96

Forrás: Saját vizsgálat

Több év óta alacsony az elhullás mértéke, alacsony az 1 kg élőtömeg előállításához felhasznált takarmány mennyisége, a hízalási

idő rövid, a hizlalási végtömeg megfelelő. A vizsgálati időszak közepén végrehajtott beruházás hatására 5 %-kal csökkent a fajlagos takarmányfelhasználás, javultak az elhullási mutatók, csökkent a hizlalási idő. Kedvezőtlen viszont a szállítási veszteség aránya, ami egyes években meghaladja az 1 %-ot. Ennek nem csak anyagi vonzata van, hanem azt is jelzi, hogy nem megfelelőek a szállítási körülmények, nem biztosított az állatjóléti szabályok betartása. Ez a csatlakozást követően különösen hangsúlyos terület, amit sürgető harmonizálni az EU előírásokkal. A gazdálkodás adatait vizsgálva azonban összességében kedvező képet kapunk (44. táblázat).

44. táblázat A 6. gazdaság baromfiágazatának főbb természetes mutatói (2001-2004.)

broiler	1 kg élőtömeg szűkített költsége, Ft			
	2001.	2002.	2003.	2004.05.01.
alapanyag (naposcsibe)	34,71	33,87	35,44	36,79
1 kg takarmány költsége	123,35	105,39	108,71	118,29
állatgyógyszer	2,70	1,83	2,70	1,96
földgáz	6,95	5,98	4,71	6,76
villamos energia	2,34	2,03	1,58	1,26
fenntartási költség	1,08	0,87	0,54	0,50
egyéb költség	0,85	2,88	3,11	2,07
béreköltség + közterhei	7,07	5,23	3,90	4,65
értécsökkenés	6,17	5,38	8,33	12,15
segédüzemi költség	1,09	0,71	0,66	0,70
szolgáltatás (fuvar) díja	3,34	0,63	2,79	4,45
kamatköltség	6,69	6,07	6,12	5,87
szűkített költség összesen	196,34	170,87	178,59	195,45

Forrás: Saját vizsgálat

A táblázat alapján elmondható, hogy az egyes költséghelyek felhasználása az egyes években kiegyenlített. A beruházás következtében megnőtt az amortizációs költség, ugyanakkor csökkent vagy szinten maradt a takarmányozási-, a gyógyszer felhasználási-, a fenntartási- és a segédüzemi költség. A termelés a vizsgált esztendőben végig nyereséges volt (45. táblázat).

45. táblázat A 6. gazdaság ágazati eredményének alakulása a brojlerhizálásban (2001-2004.)

megnevezés	2001.	2002.	2003.	2004. 05. 01.
értékesítési átlagár (Ft/kg)	203,89	192,67	186,41	202,02
szűkített költség (Ft/kg)	196,34	170,87	178,59	195,45
értékesítési eredmény(Ft/kg)	7,55	21,80	7,82	6,57
bevétel melléktermékből (Ft/kg)	0,93	0,98	1,10	0,81
szállítási veszteség (Ft/kg)	-3,31	-1,03	-2,39	-0,97
eredmény, támogatás nélkül (Ft/kg)	5,17	21,75	6,53	6,41
ártámogatás (Ft/kg)	17,70	19,01	17,96	12,39
eredmény (Ft/kg)	22,87	40,76	24,49	18,80
értékesített (db)	612 200	763 397	644 115	392 684
értékesített (t)	1 237,77	1 564,88	1 274,27	768,67
ágazati eredmény (ezer Ft)	28 733	63 996	31 407	14 420

Forrás: Saját vizsgálat

Mint az a táblázatból megállapítható, a 2002-es kiugróan jó év volt. Ennek legfőbb oka az alacsony előállítási költség, ami egybeesett egy viszonylag magas értékesítési árral. Ebben az esztendőben volt a legnagyobb volumenű a termék-előállítás is, valamint a legkisebb a szállítási veszteség. Nagyon lényeges, hogy mind a 4 vizsgált évben a termelés támogatás nélkül is eredményes volt! Az is igaz viszont, hogy a

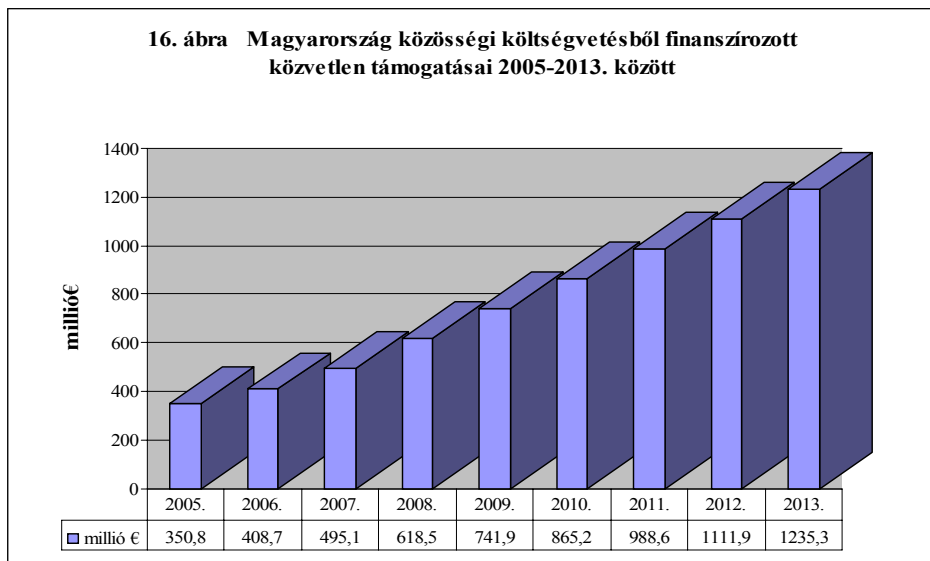
kapott támogatások adták a tevékenység jövedelmének átlagosan 62,7 %-át. Az is érzékelhető, hogy a támogatások csökkenő mértékűek és 2004. május elsejét követően megszűntek. Ez azt jelenti, hogy a jövőben csak a támogatás nélküli nyereség realizálható. Ez jelentős jövedelemelmaradást jelent, bár még így is nyereséges lehet az gazdaság termelése. A prognózisok szerint a hazai baromfihús-fogyasztás lassan tovább növekszik, az árak emelkedése azonban nem várható. Ebből egyenesen következik, hogy a termelésben további költségcsökkentésre lesz szükség. Erre a technikai, és szakmai felkészültség a vállalkozásban megvan.

5. A RÉGIÓ ÁLLATTENYÉSZTÉSE AZ UNIÓBAN

5.1. Az állattenyésztés támogatása az EU-ban

A csatlakozás időpontjában azonnal életbe lépett az a szabály, miszerint a mezőgazdasági tevékenységet folytatók csak a Koppenhágai Megállapásban jóváhagyott Uniós és nemzeti támogatásokban részesülhetnek. Ennek következtében 2004. május 1-től megszűntek az állattenyésztők részére addig folyósított különböző ár-, export-, jövedelempótló-, beruházást ösztönző-, kamat- és biztosítási költségcsökkentő támogatások. Helyüket átvette az Uniós Egyszerűsített Földalapú Támogatás (SAPS) és a már említett megállapodásban lefektetett nemzeti kiegészítő támogatások (TOP-UP). Az egyszerűsített kifizetés és a nemzeti kiegészítő támogatások több, mint 153 milliárd forinttal járultak hozzá a mezőgazdasági tevékenységek kibocsátásához 2004-ben. A mezőgazdasági termelés értékét növelő, évről évre

folyamatosan emelkedő közvetlen támogatások 2006-ban előreláthatólag meghaladják a 204 milliárd forintot, ami a 2002. évi támogatás közel kétszerese (16. ábra). Az igényelhető közvetlen szubvenció a legtöbb tevékenységi irány esetében emelkedik, kivéve az abraktakarmányt fogyasztó állatokat, így kevesebb támogatás adható a sertés és baromfi ágazatoknak. Valamennyi állattenyésztési ágazat jogosult az EU standard 25 %-os támogatására, amennyiben a megkövetelt nyilvántartási és egyéb előírásoknak megfelel. Ezen felül nemzeti támogatásra is jogosult.

Forrás: 583/2004/EK tanácsi rendelet

Az EU-ban az állattenyésztők összesen hat különböző jogcímen juthatnak támogatáshoz:

- hízottbika-támogatás,
- húshasznú tehén-támogatás,
- extenzifikációs kiegészítő támogatás,
- tehéntej-támogatás,
- anyajuh-támogatás,

- anyajuhtartás kiegészítő támogatása a kedvezőtlen adottságú területeken.

Azok a gazdaságok, amelyek hímivarú szarvasmarhát hizlalnak és azt vágásra vagy harmadik országba értékesítik, nemzeti kiegészítő támogatást igényelhetnek. A hizott bikákra igényelhető nemzeti kiegészítő támogatás 2004-ben legfeljebb 136,06 €/egyed (33 335 Ft/egyed, ha 1 € = 245 Ft) lehet.

Azon gazdaságok, amelyek húshasznú vagy kettőshasznú fajtabesorolásba tartozó, valamint húsmarhával való keresztezésből született nőivarú szarvasmarhát tartanak, szintén igényelhetnek nemzeti kiegészítő támogatást. A húshasznú tehenekre igényelhető nemzeti kiegészítő támogatás 2004-ben legfeljebb 124,25 €/egyed (30 441 Ft/egyed, ha 1 € = 245 Ft) lehet.

Azok a gazdaságok, amelyek hizott bika- és/vagy húshasznú tehen-támogatást vesznek fel és szarvasmarha állományuk az általuk használt tömegtakarmány-termő területre vetített sűrűsége 1,4 NE/ha alatti, tömegtakarmány-termő területük legalább 50 %-a gyepterület, extenzifikációs kiegészítő támogatást is igényelhetnek. Ennek mértéke 2004-ben legfeljebb 45,85 €/egyed (11 233 Ft/egyed, ha 1 € = 245 Ft) lehet.

A tejkvótával rendelkező gazdaságok nemzeti kiegészítő támogatást igényelhetnek. A tehéntejre igényelhető nemzeti kiegészítő támogatás mértéke 2004-ben legfeljebb 8,71 €/t (2,1 Ft/l, ha 1 € = 245 Ft) lehet.

A tej és a tejtermékek az Európai Unióban a közvetlenül szabályozott termékek körébe tartoznak. A termékpálya egyensúlyi helyzetének megőrzéséhez a következő eszközök állnak rendelkezésre:

- belpiaci intézkedések: intervenciós felvásárlás és magántárolási támogatás;
- tejtermékek belső felhasználásának támogatása;
- kvóta szabályozás;
- külkereskedelem szabályozása: export-importengedélyezési rendszer, import vámok alkalmazása, export visszatérítés.

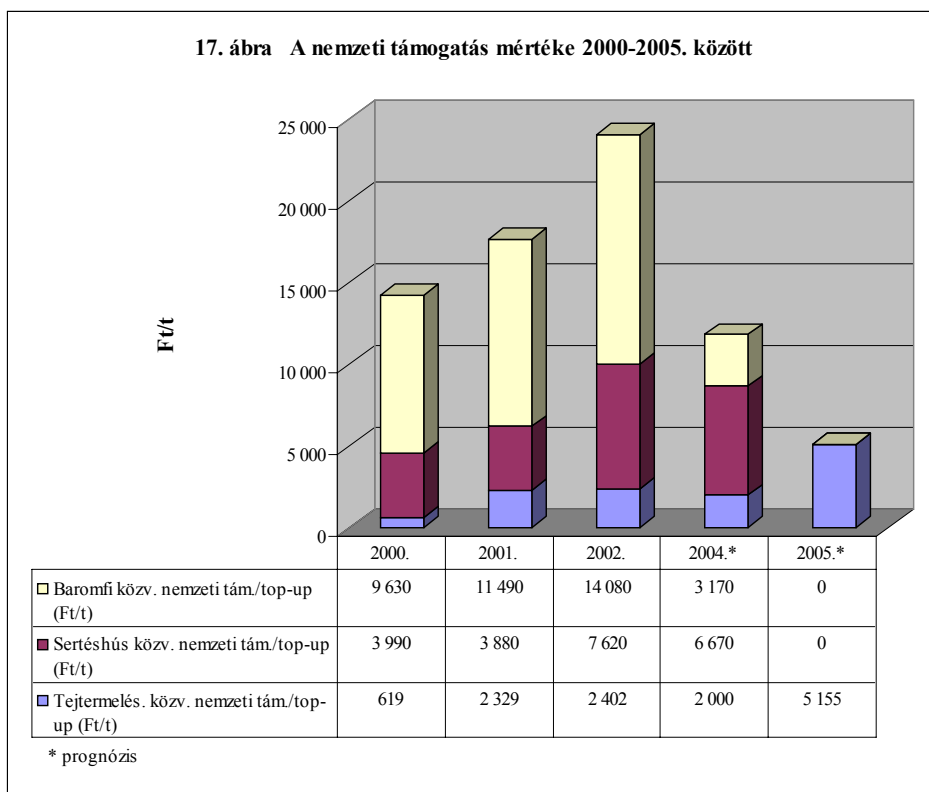
Az EU tejpiacon szabályozásának a tejtermelőket közvetlenül érintő, legfontosabb eleme a kvótarendszer, mivel ez határozza meg a megtermelt tej egyéni és országos szinten, szankciók nélkül értékesíthető éves mennyiségét. Magyarország a Koppenhágai Megállapodásban 1 947 280 t tejkvótát kapott, amely nagyrészt szétosztásra került a termelők között. Azok a termelők, akik túllépik a számukra engedélyezett értékesítési mennyiséget, az irányár 115 %-ának megfelelő illetéket kötelesek fizetni a kvótán felül piacra került tej után.

A baromfi és a sertés ágazat az úgynevezett puha szabályozású, gyakorlatilag nem támogatott termékek köréhez tartozik. A sertéshús közös piaci szabályozása során a túlkínálattal együtt járó áresés mérséklése érdekében az EU két beavatkozási formát választhat: az intervenciós felvásárlást vagy a magántárolási támogatást. A gyakorlatban központi felvásárlásra utoljára 1971-ben került sor. A piaci zavarok kialakulásakor az intervenciós felvásárlás helyett inkább magántárolási támogatásokkal igyekeznek megakadályozni az árak esését.

Az EU a baromfihús- és tojásszektor a sertéshúshoz hasonlóan „könnyű piacsabályozású ágazatként” kezeli. Ennek megfelelően a belpiaci viszonyok alakulását a kereslet-kínálat törvényszerűségeire bízza. Az alaprendeletek kizárják a piaci intervenciós intézkedések

minden formáját, azaz a központi felvásárlásokat és a piaci szereplők saját termék-raktározásának részfinanszírozását.

Összefoglalva: az állattenyésztési ágazatok az uniós csatlakozással veszítenek pozícióikból. Csökkennek a támogatások, növekszik a verseny. A nemzeti beavatkozások lehetősége minimális, csupán közvetett eszközökkel lehetséges. A sertés és a baromfi ágazatban megszűnik minden szubvenció. A nemzeti támogatások a 2004. évre csupán május elsejéig voltak érvényben, azt követően hatályukat veszítették (17. ábra).

Forrás: AKII, 2004.

A régiós tejtermelés jelenlegi szintjéhez elegendő a rendelkezésre bocsátott tejkvóta. A termelés a megszűnt támogatások miatt veszteségessé válik, amit csak a ráfordítások mérséklésével lehet ellensúlyozni. A marhahús-termelést viszont a megnövekedett támogatások és a jó ökológiai adottságok miatt észszerű fokozni.

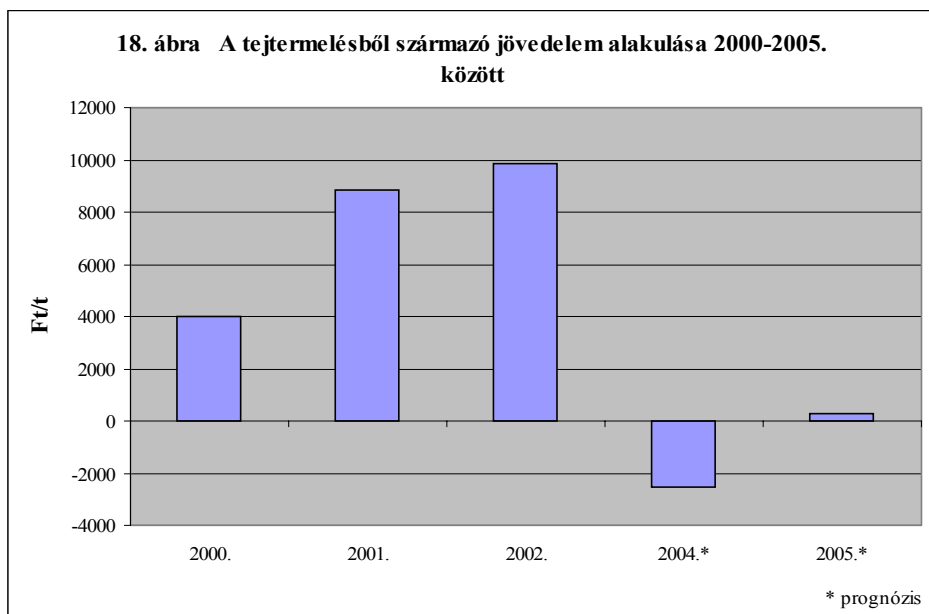
A Régióban a sertéstartás a felvásárlási ár csökkenése, a támogatás elmaradása és az alacsony termelési színvonal miatt az ország egészéhez hasonlóan veszteségessé vált. Ezen elsősorban a technológiai színvonal emelésével lehet változtatni.

A baromfi ágazatban a különböző támogatások megszűnése miatt csökkent az eredményesség, de a Régió jó termelési színvonalának köszönhetően még nem vált veszteségessé.

5.2. A fontosabb állattenyésztési ágazatok helyzete az Európai Unió csatlakozás után

A legfontosabb kérdés, hogy hogyan alakul a vizsgált ágazatok jövedelmezősége a csatlakozást követően, állják-e Magyarország és ezen belül a Régió gazdálkodói a versenyt?

Az AKII teszüzemekben végzett vizsgálatait, valamint 2004-es és 2005-ös prognózisai szerint az első uniós esztendőben az alábbiak szerint alakul a tejtermelés pozíciója (18. ábra és 46. táblázat).

Forrás: AKII és saját vizsgálat

46. táblázat A tehéntej költség- és bevétel alakulása 2000-2005. között

megnevezés	2000.	2001.	2002.	2004.*	2005.*
költség (Ft/t)	59 922	65 203	67 593	68 883	70 349
közzv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	619	2 329	2 402	2 000	5 155
bevétel (Ft/t)	63 948	74 048	77 447	66 372	70 661
jövedelem II. (Ft/t)	4 026	8 845	9 854	- 2 511	262
átlaghozam (kg/egyed)	6 080	6 144	6 515	6 515	6 515
értékesítési átlagár (Ft/t)	63 329	71 719	75 045	64 372	65 506

* prognózis

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

A 46. táblázatban látható eredménycsökkenés legfőbb kiváltó oka a tej 2004. évi értékesítési árcsökkenése, ami a prognózisnál is nagyobb mértékű. Mivel a támogatás csak 2004. május elsejéig volt érvényben, így éves hatása kisebb a táblázatban bemutatottnál. Pozitív hatásként

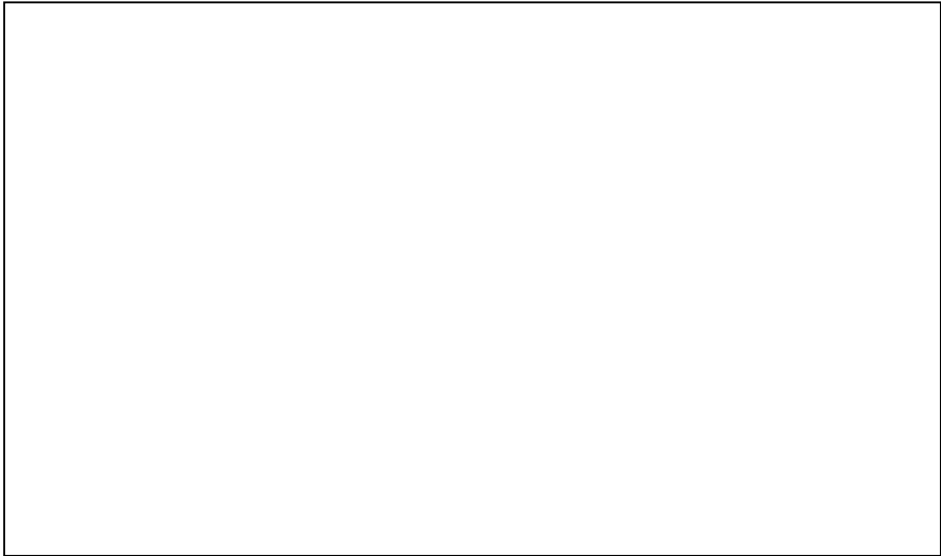
értékelhető az a körülmény, hogy az újtermesű gazdasági szemesek, valamint a tömegtakarmányok 2004. évi rekordhozamai következtében csökkentek a takarmányozási ráfordítások. Ennek hatásai igen eltérőek lehetnek az egyes üzemekben, de nagy valószínűséggel kompenzálni tudták az tejár csökkenését és a támogatás-kiesést.

A költség- és árhatékonyságot vizsgálva hazánk legnagyobb versenytársai azon országok, amelyek az európai tejtermelésben is meghatározók. A legolcsóbban termelőkhöz csupán Csehország és Lengyelország egy része tartozik, míg drágábban termelnek a kiscgazdaságok egész Nyugat-Európában. Az International Farm Comparison Network (IFCN) Dairy elnevezésű programban vizsgált országok a 100 kg tehéntej előállítására jutó termelési költségek alapján az alábbiak szerint kerültek besorolásra:

- 15-22 USD (Csehország, Brazília, Banglades, Észtország kisebb és Lengyelország nagyobb gazdaságai),
- 22-30 USD (Belgium, Spanyolország, Dánia, Magyarország és Kína, Németország, Hollandia, Franciaország, Írország, Olaszország és az USA nagyobb gazdaságai, a kisebb gazdaságok Lengyelországban),
- 30 USD (szinte minden kisebb gazdaság Nyugat-Európában, Izraelben, az USA-ban és Kanadában).

A enyhe termelői áremelkedés és a tartóssá váló takarmányozási költségcsökkenés a prognózisnál jobb jövedelmezőséget biztosíthat a hazai tejtermelők részére. Ezt segítheti az ugyan lassú, de általános fogyasztás-növekedés. Várható, hogy a jelenlegi 160 kg/fő tejfogyasztás a növekvő életszínvonalnak köszönhetően hamarosan eléri a kívánatosnak tartott 180 kg/fő szintet. A 19. ábrán ismertetett OECD

előrejelzés szerint már a 2005-ös esztendőben várható a termelés és fogyasztás összhangja az újonnan, illetve a hamarosan csatlakozó középkeleti és keleti országokban. Ennek többoldalú, pozitív hatása lehet. Egyrészt megszűnik a termelésnövekedés miatti exportkényszer, másrészt csökken az importfenyegetettség a környező országok felől.

Forrás: OECD, 2003.

A jelentős és olcsó folyadéktej-többlettel rendelkező Cseh és Szlovák Köztársaság földrajzilag hazánkhoz közel esik. Ez a tény különösen nagy kihívást jelent a Nyugat-Dunántúli Régióban gazdálkodók részére, mert termékeik nemcsak az áruházláncokban de a felvásárlóknál is konkurensei a Régió termelőinek (20. ábra).

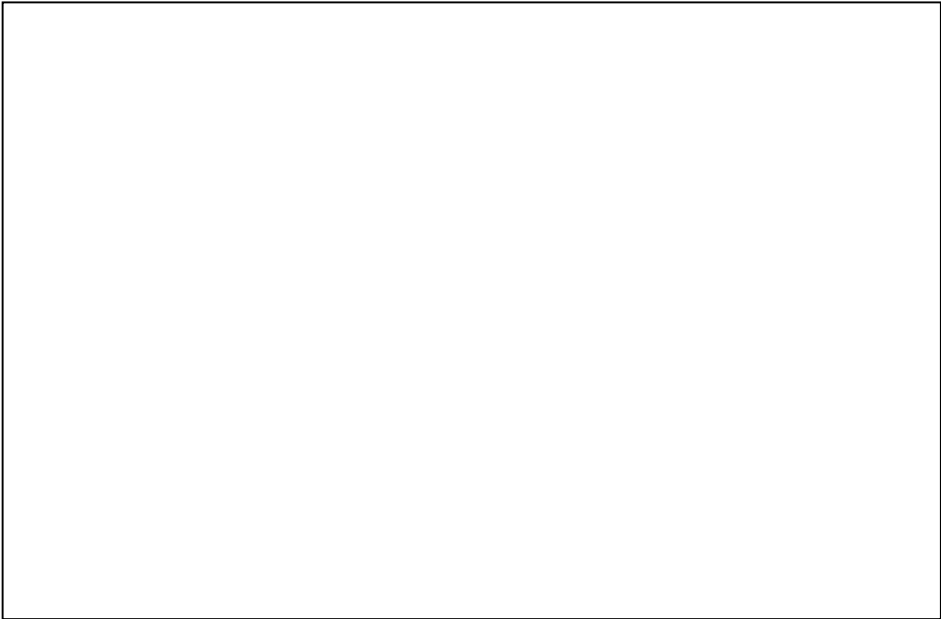

A 20. ábrán jól látható, hogy a korábbi magyarországi magas tejfelvásárlási árak drasztikusan leestek 2004-ben és a velünk együtt csatlakozókéval azonos szintre álltak be. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a magyar, a cseh és a szlovák termelői árak mintegy 15 %-kal alacsonyabbak, mint a német tejárak, ami a jövőben várhatóan kiegyenlítődhethet.

A Nyugat-Dunántúli Régióban az országhoz hasonló folyamatok várhatók, hiszen – amint arról korábban már szó volt – a Régió társas vállalkozásai nagy tehénelétszám mellett az országos átlaghoz közeli költségszínvonalon állítják elő a tejet.

A hazai tejhozamok azonosak az Unió átlagával, de nem érik el a legfejlettebb német és dán termelési szintet, ugyanakkor jobb a velünk együtt csatlakozókéval. 2002-ben 5 893 kg volt az egy tehenre eső hozam, míg Németországban ugyanez a mutató 6 229 kg, Dániában 7 309 kg, Cseh Köztársaságban 5 635 kg, Szlovákiában 5 052 kg volt. Ugyanebben az évben a Nyugat-Dunántúli Régió társas gazdaságaiban az

egy tehéntől kifejt tej mennyisége 6 310 kg volt, ami jó piaci pozíciót jelent. A tejtermelés és felvásárlás alakulását 2009-ig vizsgálva az prognosztizálható, hogy az Unión belül nem számolhatunk jelentős növekménnyel. A változatlan termelés egyre csökkenő tehénlétszámmal valósul meg, ami azt jelenti, hogy erőteljesen növekszik a fajlagos hozam (21. ábra).

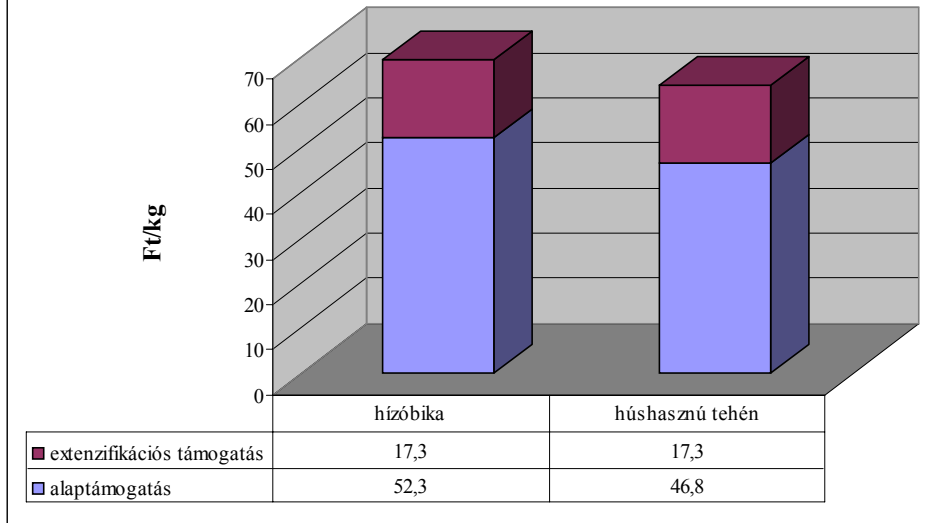
Forrás: EC Directorate-General for Agricultural, 2002.

Az ágazat koncentrációja, méret-gazdaságossági mutatója jó. Igaz ez a Nyugat-Dunántúli Régióra is, ahol a vizsgált térségben a gazdasági társaságok átlagos állománylétszáma megközelíti a 650 darabot. A kistermelők nehezebb helyzetben vannak: az alacsonyabb termelési színvonal, a rosszabb tejminőség, valamint a kedvezőtlenebb eszközhatékonyság miatt versenyhátrányba kerülnek. Bár a Régió kistermelőinek mutatói ebben a szektorban is jobbak az országos

átlagnál, az itt gazdálkodók is válaszut elé kerülnek: vagy javítják a termelésük gazdaságosságát vagy a lényegesen nagyobb támogatottságot élvező húsmarha tartásra váltanak vagy felhagynak a termeléssel.

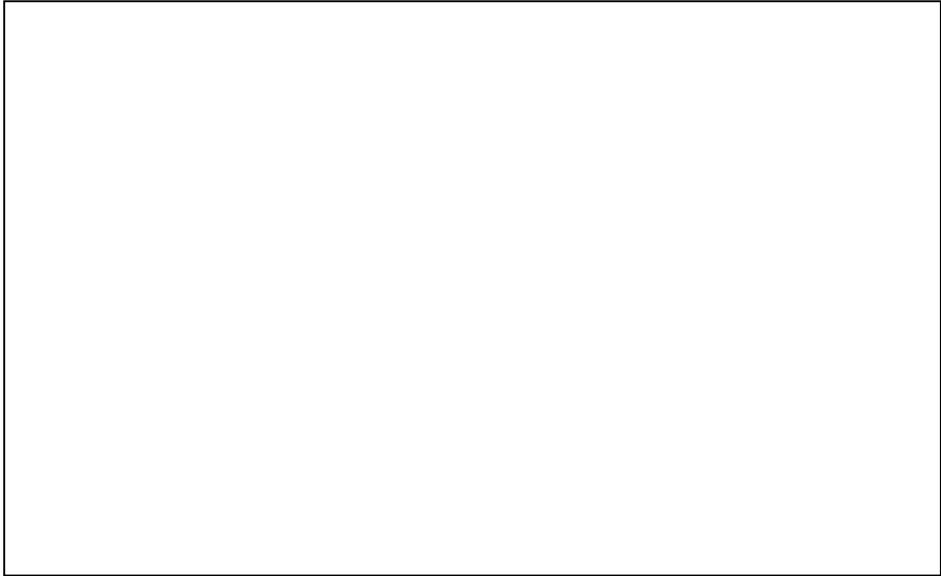
Az Európai Unió csatlakozást követően az állattenyésztési ágazatok közül a marhahizlalás közgazdasági mutatói jelentősen javultak. Az előzőekben bemutatásra került, hogy a 2002-2003. években a hímivarú marhahizlalás már nyereséges tevékenység volt. 1 kg hímivarú hizómarha értékesítésekor 2002-ben közel 16 Ft, 2003-ban 6,5 Ft eredmény volt átlagosan realizálható a Régióban, amihez hozzájön a Koppenhágai Szerződésben meghatározott 136,09 €/egyed támogatási lehetőség alapján az FVM által meghirdetett 34 000 Ft/egyed kifizetés. Ugyancsak új és nagyon jelentős a húshasznú tehenek tartása után fizetett összeg, amely normál esetben 124,25 €/egyed, azaz egyedenként 30 440 Ft. Mindkét hizlalási forma kiegészíthető 45,85 €/egyed (11 230 Ft) összeg nemzeti támogatással, amennyiben a gazdálkodó extenzív körülmények között (1,4 Nagyállat Egység/ha alatt) neveli az állományt. Mindezek eredményeként az 1 kg termékre jutó jövedelem jelentősen megnövekszik (22. ábra).

22. ábra 1 kg hízómarha testtömegre jutó támogatás az EU csatlakozás után

Forrás: Saját számítás

A 22. ábrán is jól látható, hogy a támogatás igen nagy összegű, ami a korábban vázolt régiós jövedelmezőségi viszonyokat is figyelembe véve különösen figyelemre méltó. Ezek szerint az ágazat 2004. után is jövedelmezően termelhet, sőt a termelés bővítésére is lehetőség van, mivel a csatlakozási megállapodásban meghatározott kvóta a jelenlegi létszámnál magasabb, bár a hazai marhahús fogyasztás növekedésére a közeljövőben nem számíthatunk (23. ábra).

Forrás: EC Directorate-General for Agricultural, 2002.

A 23. ábra jól szemlélteti, hogy a BSE járvány miatt hogyan tört meg a marhahús-fogyasztás, amely lassan visszaállt az eredeti szintre. A fennmaradó félelmek és a magasabb árfekvés miatt azonban a fogyasztás jelentős növekedésével nem kalkulálhatunk. Látható, hogy a termelés és az értékesítés nagyjából összhangban van, így nem képződnek készletek, azok nem nyomják várhatóan a piacot.

A csatlakozást követően a feldolgozó vállalatok koncentrációja prognosztizálható. Az üzemek zöme már valamelyik külföldi nagyvállalat tulajdona, de méretük elmarad a versenytársakétól. Szinte valamennyi üzem kapacitásfelesleggel küzd, ami a versenyt sarkalja.

A marhahízslásra az adottságok jók a Régióban, mivel az átlagot meghaladó csapadék kedvez a tömeg- és szálastakarmány termesztésének, illetve az átlagosnál nagyobb rét legelőterület biztonságos és nagy állateltartó képességű.

A marhahizlálásra történő áttérésre megfelelő genetikai alapot biztosíthat a magyartarka fajta, ami kiváló hústermelő képességű.

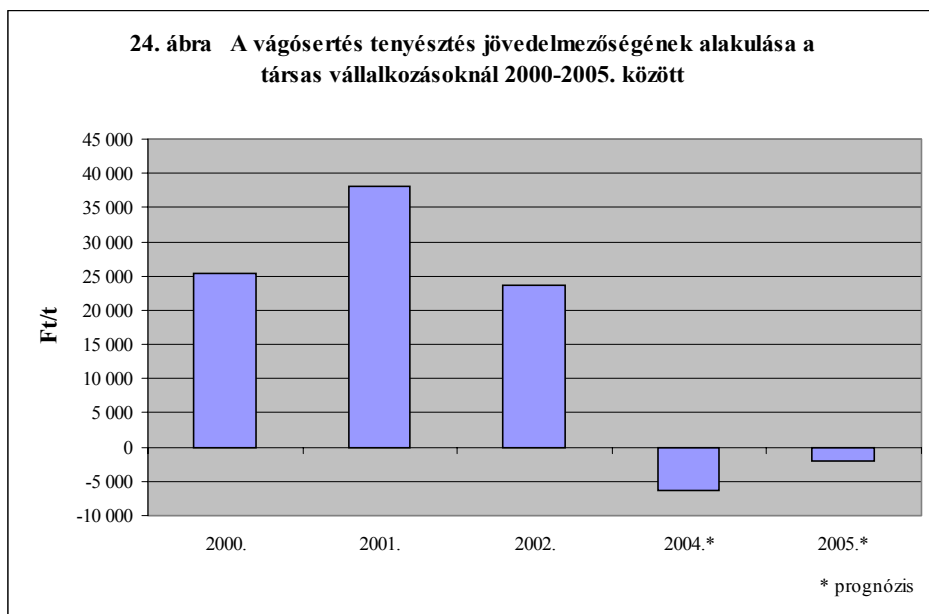
A jövő szempontjából fontos lehet annak ismerete, hogy milyen méretű szarvasmarha tartó gazdaság szükséges egy olyan család részére, ahol 2 főfoglalkozású felnőtt kíván mezőgazdasággal foglalkozni. Amennyiben 10 ha szántó- és 15 ha legelőterülettel rendelkeznek, ahhoz, hogy az extenzifikációs támogatást is igénybe vehessék, ezen a területen éves átlagban 31 db hízómarhát tarthatnak, amiből évente (15 hónapos hizlalási időt feltételezve) 25 db, 650 kg átlagtömegű vágóállatot tudnak értékesíteni. Ez után az értékesített mennyiség után a család közel 1,5 millió Ft-os támogatásra számíthat. Feltételezve, hogy a hizlalási tevékenységen önmagában is képződik mintegy 15 Ft/kg-os nyereség, az összeg kiegészül további közel 250 000 Ft-tal. A használt földterület után szintén részesülnek uniós és nemzeti támogatásban: a szántóterületre 2004-ben 72,62 + 79,22 €/ha, a legelőre 72,62 €/ha igényelhető. Ennek a vizsgált területre vetített összege mintegy 730 000 Ft. A növénytermesztésben jövedelem nem kalkulálható, mivel az teljes egészében az állattenyésztés tömeg- és abraktakarmány bázisát szolgálja. Mindezeket összegezve a 25 ha-on 31 húsmarhát hizlaló családi gazdaság éves átlagban 2 480 000 Ft jövedelemre számíthat, ami egy főre vetítve is magasabb a régiós átlagjövedelemnél.

A Nyugat-Dunántúli Régióban összesen 113 800 ha gyepterület található. Ez a terület nagyság, a vonatkozó előírások figyelembe vételével (maximum 1,4 Nagyállat Egység/ha; a takarmánytermő terület legalább 50 %-a gyepe) elméletileg akár több, mint 300 000 db húshasznú szarvasmarha extenzív tartásának is lehetőséget biztosíthatna. A Koppenhágai Megállapodás alapján azonban csupán 211 620 db

szarvasmarha részesíthető hízómarha és húshasznú tehén, illetve extenzifikációs támogatásban, amelyből a Nyugat-Dunántúli Régióra – a 2003-ban ténylegesen meglévő szarvasmarha-létszámból arányosan kiszámolva – elméletileg 39 300 db-os marhahizlalási keret jut. A kvóta teljes kihasználása állományfejlesztést tesz lehetővé, mivel a Régió egyéni vállalkozói által tartott szarvasmarha-állomány összlétszáma alig haladja meg a 35 000 db-ot.

Az előző számítás alapján (a 25 ha-on gazdálkodó, 2 főállásút foglalkoztató család éves átlagban 25-30 hízómarha kibocsátására képes) a Régió 39 300 db-os húsmarha kvótája elméletileg 1200-1300 család megélhetését biztosíthatná. A teljes támogatás hozzáféréseinek sehol sem jelentené akadályát a korlátozott gyepterület-nagyság, perspektívája azonban különösen Zala megyében lenne, ahol az országos átlagot (11,4 %) jóval meghaladó: 16,1 %-os a gyepterület részaránya.

A sertéshús termelés várható helyzetének elemzését a tejtermelés vizsgálatánál alkalmazottak szerint vizsgálom. Az AKII tesztüzemeiben a jövedelemtermelés a 24. ábrán és a 47. táblázatban láthatók szerint alakul.

Forrás: AKII és saját vizsgálat

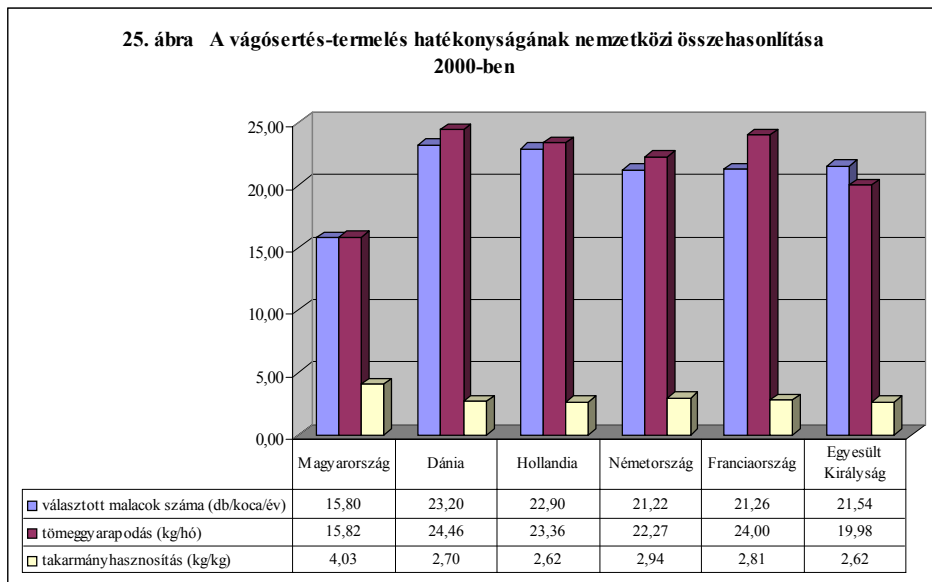
47. táblázat A vágósertés költség- és bevétel alakulása a társas vállalkozások esetében (2000-2005.)

megnevezés	2000.	2001.	2002.	2004.*	2005.*
költség (Ft/t)	228 870	285 050	260 980	285 356	275 386
termelés értéke (Ft/t)	250 350	319 260	277 110	259 018	273 289
jövedelem I. (Ft/t)	21 480	34 210	16 130	- 26 338	- 2 097
közv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	3 990	3 80	7 620	20 000	
bevétel (Ft/t)	254 340	323 140	284 730	279 018	273 289
jövedelem II. (Ft/t)	25 440	38 090	23 750	- 6 338	- 2 097
értékesítési átlagár (Ft/t)	250 350	319 260	277 100	259 018	273 289

Forrás: AKII, 2004.

Az ágazatra általában a kistermelés dominanciája jellemző, csakúgy, mint a Nyugat-Dunántúli Régióra, ahol a egyéni vállalkozók tartják a sertésállomány több, mint 60 %-át. A Régióban az országoshoz képest jóval alacsonyabb a sertésállomány-sűrűség.

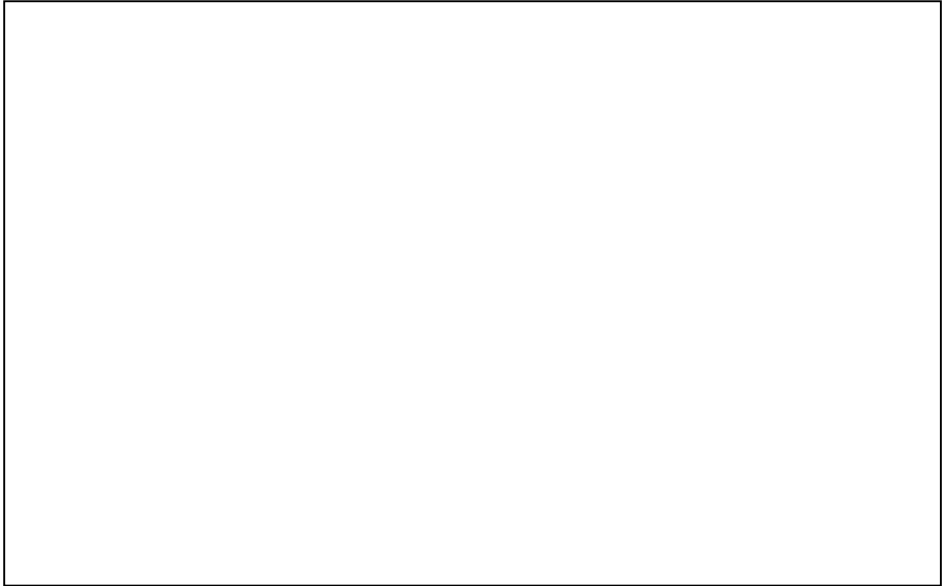
Az általam vizsgált és a 3.4. fejezetben bemutatott üzemekben a jövedelem erősen csökkent. Jól érzékelhető, hogy a jövedelemcsökkenés legfőbb oka az értékesítési átlagár csökkenése. A veszteséges tevékenység azonban még több más tényezőnek is betudható. Szinte minden fontos naturális mutató rosszabb hazánkban, mint az EU fejlett sertéstartással rendelkező országokban (25. ábra).

Forrás: AKII Statisztikai Osztály, Danish Bacon and Meat Council

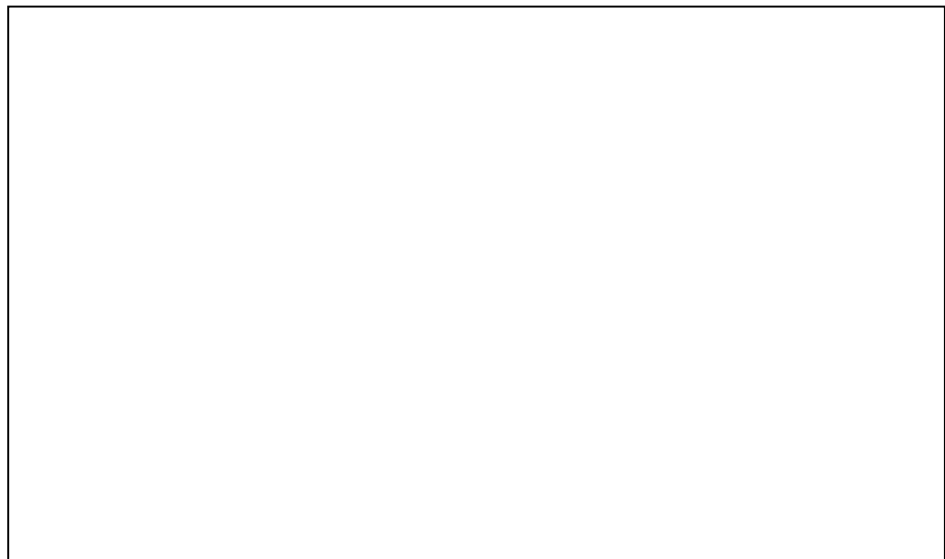
A magyar sertéstenyésztők 1 kg sertéshús előállításához 23-24 %-kal több takarmányt használnak fel, mint a legfejlettebb EU- tagországok. Ennek főbb okai: a technológiai elmaradottság, a nem megfelelő genetikai alapok és a takarmányok nem megfelelő beltartalmi értékei.

A kismértékű pozitív hatásokat, a mélypontról való elmozdulást segítheti, hogy az OECD prognózis szerint növekedik az Unió sertéshús fogyasztása (26. ábra).

Forrás: EC Directorate-General for Agricultural, 2002.

A 26. ábra szerint növekszik az egy főre jutó fogyasztás, amivel arányosan emelkedik a termelés is. Megmarad az Unió sertéshús többlete, amit harmadik országban kell elhelyezni.

Forrás: EC Directorate-General for Agricultural, 2002.

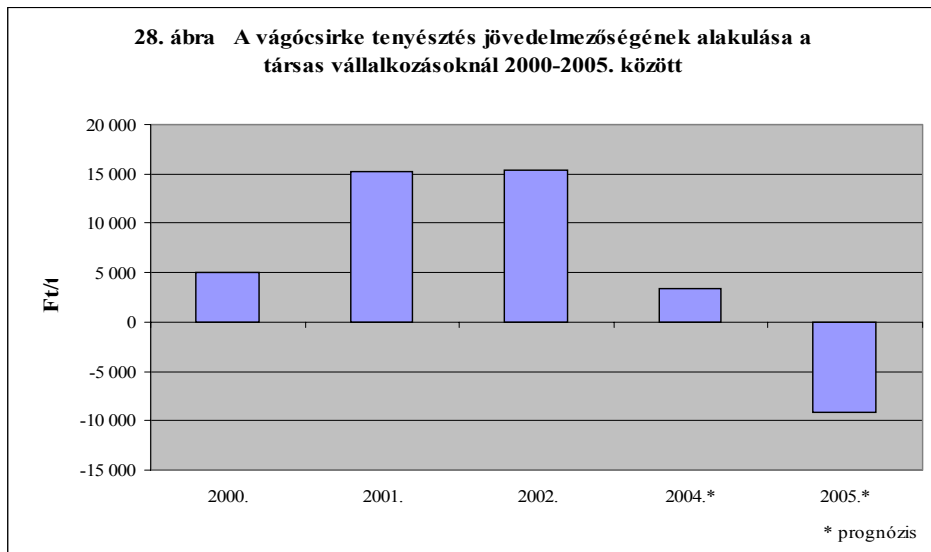
A 27. ábrán látott ártendenciákat figyelve elmondható, hogy először határozott áremelkedés következik be, majd ez megtörik és ismét visszaesés indul, ami a FAPRI prognózisa szerint mindvégig egyenletesen lefelé tendál. Az OECD ennél optimistább: 2009-ig folyamatos, egyenletes, enyhe gyengüléssel kalkulál. A FAPRI szerint a marhahús árak a 2004. évet követően erőteljes esésnek indulnak, míg az OECD ezzel ellentétes, egyenletes erősödést vázol fel. A baromfi árakat mindkét prognózis azonosan ítéli meg.

A hazai sertéshús-feldolgozó ipar koncentrációja elmaradt a tejüzemek esetében végbement koncentrációtól. Jellemző a sok kiskapacitású húsüzem. Különösen a vágás területén lenne célravezető a nagyobb koncentráció. A húsipar jellemzője az elaprózott és egyben a túlméretezett kapacitás, ami fokozott versenyt von maga után, részben a csekély mennyiségű alapanyagért, részben az értékesítési piacokért. Ez kedvező az élelmiszerkereskedelmi láncoknak, könnyebben tudják érvényesíteni árleszorító törekvéseiket, azonban az egész ágazatra, annak minden szereplőjére nézve hátrányos. Az EU csatlakozás vízváltóként is felfogható, mivel csak azok az üzemek folytathatják tevékenységüket, amelyek meg tudnak felelni a szigorú higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti, környezetvédelmi előírásoknak. A magyar vágóhidak közül 2003-ban 14-16 db tudta a szigorú feltételeket teljesíteni, további 50-60 db pedig vállalta, hogy határidőre teljesíti a követelményeket, 44 üzem 2006-ig mentességet kapott. A Régióban 2003. májusában 15 üzem teljesítette az Unió előírásokat, közülük 4 db számít nagyüzemnek.

A baromfityénység kiemelt jelentőségű a régióban. Az ágazat számára pozitív a 20. ábrán vázolt ártendencia, melyben mind az OECD, mind a FAPRI az árak tartottságát, enyhe emelkedését várja, szemben a

sertés- és marhahús árakkal. Hazánkban a baromfi a legkedveltebb húsféle, fogyasztása közel 35,5 kg/fő, ami mintegy 10 kg-mal meghaladja a sertéshúsét. Ezzel ellentétes az EU-s helyzet, ahol ez az arány fordított: a sertéshús a legkedveltebb. A baromfifogyasztás mintegy 23 kg/fő, ami jó 50 %-kal elmarad a magyarországitól. Az utóbbi öt évben a legjelentősebb fejlődés a kacsa- és a pulykahizlalás terén tapasztalható, a termékek kedveltek a kül- és belpiacokon egyaránt.

A csatlakozás várhatóan negatív hatással lesz a baromfiágazatra, mert a támogatások megszűnése, a szigorodó állatjóléti és környezetvédelmi szabályok többletköltséget jelentenek a termelők számára. Az értékesítési árak pedig az elmúlt években nem nagyon változtak, a jövőben is csak enyhe emelkedésük várható (28. ábra).

Forrás: AKII, 2004.

Az elkövetkező években baromfihúsból mind belföldön, mind a legfőbb exportpiacunkon, az Unióban a kereslet mérsékelt növekedésére lehet számítani. A kivitel közel 80 %-a az EU piacain talál gazdára,

legnagyobb vevőink: Németország, Franciaország, Olaszország és Ausztria. Hazánkban 2005-ben az egy főre jutó baromfihús fogyasztás várhatóan eléri a 35,5 kg-ot, amin belül egyre nagyobb jelentőségű a pulykahús. Ez kedvező a Régió számára, ahol a pulykatartásnak nagyok a hagyományai, a termelés jól szervezett, az integráció fejlett.

A termelés bővülésének felvevőpiaca a velünk együtt csatlakozó országok köre lehet, ahol enyhe hiány mutatkozik a baromfiipar termékeiből. A jelenleg önellátó Lengyelország a FAPRI becslése szerint a közeljövőben jelentős importra fog szorulni. EU tagságunktól kezdve a velünk együtt csatlakozó országok eddigi vámjai megszűnnek, hazánk ezekbe az államokba vámmentesen szállíthat. Ez mindenképpen kedvező hatással kell, hogy legyen a külpiazi értékesítésekre, ami a földrajzi közelség és a 3 nagy baromfifeldolgozó kapacitás megléte miatt különösen előnyös a Nyugat-Dunántúli Régió gazdálkodói számára.

A feldolgozóipar koncentrációja még mindig nem megfelelő, a közeljövőben további koncentrációs folyamatok várhatók. Alacsony a külföldi tőke részaránya, nem éri el a 40 %-ot sem. Jelenleg is zajlanak tulajdonosváltások a piacvezető szereplőinek körében is.

5.3. A takarmánygabona-termelés és az állattartás kapcsolata

Általában az állattenyésztésben, de különösen az abrakfogyasztó fajok esetében a termelés eredményességét döntően a takarmányozási költségek határozzák meg. Az egyes állatfajoknál az irodalmi adatok, valamint a saját vizsgálatok alapján az alábbiak szerint alakul az egységnyi főtermékre jutó takarmányozási költség és azon belül a szemes termények %-os aránya (48. táblázat).

48. táblázat Egységnyi főtermék előállítás abrakszükséglete és költsége

megnevezés	egységnyi termék önköltsége	egységnyi termékre felhasznált abrak	egy kg abrak ára	egységnyi termék abrakköltsége	egységnyi termék abrakköltsége	gazdasági szemes aránya 1 kg abrakban
	(Ft)	(kg)	(Ft)	(Ft)	(%)	(%)
1 kg sertéshús	287	3,8	42	159,6	55,6	71
1 kg baromfihús	189	1,95	52	101,4	53,7	66
1 kg tehéntej	66	0,45	45	20,3	30,8	59

Forrás: Saját vizsgálat

A 48. táblázat adataiból látható, hogy a takarmányköltség aránya a baromfihizlalásban és a sertéshús előállításban 70 % körüli, de a tehéntej előállításban is megközelíti a 60 %-ot. Az egyes keveréktakarmányokon belül a döntő hányadot az abraktakarmányok képezik, így ezek bekerülési költsége határozza meg az egységnyi állati termék előállításának önköltségét.

A témával kapcsolatos kalkulációim arra irányulnak, hogy az EU csatlakozás után Magyarországon hogyan viszonyulnak az egyes szemestakarmányok árai az intervenciós árakhoz. Ennek azért is van kiemelkedő jelentősége, mivel a Nyugat-európai országokban a szemes termények ára rendszeresen meghaladja az intervenciós árat, ezáltal is növelve az állati termék-előállításuk költségét. Ennek következtében a hazai előállítású sertés- és baromfihús 3-5 %-kal, a tehéntej (bekalkulálva a tömegtakarmány bázisát adó kukoricaszilázs bekerülési költségét is) 2-3 %-kal kevesebb takarmányköltség-ráfordítást igényel, mint a versenytársaké (49. táblázat).

49. táblázat A piaci árak és az intervenció ár viszonya a Budapesti Árutőzsde határidős gabonajegyzései alapján kalkulálva (2004-2005.)

Megnevezés	Határidő								
	2004.				2005.				
	aug.	szept.	nov.	dec.	márc.	máj.	aug.	szept.	nov.
takarmány árpa (Ft/t)	21 760	22 000	-	22 400	22 300	22 800	22 200	-	-
takarmány búza (Ft/t)	21 410	21 360	-	21 100	20 700	21 600	-	-	-
takarmány kukorica (Ft/t)	-	-	20 930	21 760	22 000	22 570	22 540	22 900	23 050
- bázis (tőzsde költség, Ft)	1 480	1 480	1 480	1 480	1 480	1 480	1 480	1 480	1 480
takarmány árpa (telephelyen, Ft/t)	20 280	20 520	-	20 920	20 820	21 320	20 720	-	-
takarmány búza (telephelyen, Ft/t)	19 930	19 880	-	19 620	19 220	20 120	-	-	-
takarmány kukorica (telephelyen, Ft/t)	-	-	19 450	20 280	20 520	21 090	21 060	21 420	21 570
intervenció ár (€/t)	101,31	101,31	101,31	101,77	103,15	104,07	101,31	101,31	101,31
intervenció ár (Ft/t)	25 328	25 328	25 328	25 443	25 787	26 018	25 328	25 328	25 328
korrigált intervenció ár (Ft/t)	23 688	24 141	25 048	25 163	25 507	25 738	23 688	24 141	25 048
árkülönbség tak. árpa (Ft/t)	1 928	2 141	-	2 763	3 207	2 938	1 488	-	-
árkülönbség tak. búza (Ft/t)	2 278	2 781	-	4 063	4 807	4 138	-	-	-
árkülönbség tak. kukorica (Ft/t)	-	-	4 118	3 403	3 507	3 168	1 148	1 241	1 998

Forrás: Saját vizsgálat

A 49. táblázatban szereplő alapadatok a következők szerint kerültek a kalkulációba: a takarmánygabonák tőzsdei ára a BÁT 2005. január 26.-i kereskedési napján kialakult, a 2005. évre megnyílt határidőkben regisztrált elszámoló árak. A 2004. évi határidőkben pedig a BÁT statisztikai adatai között fellelhető, a megadott határidőkre vonatkozó delivery árak. A táblázatban szereplő fogalmak magyarázata:

- A bázis (tőzsdei költség) 1480 Ft/t a következőket tartalmazza:
 - tőzsdei jutalék = 130 Ft/t (tartalmazza a tőzsde, a bróker és az elszámolóház jutalékát),
 - alapletét kamatköltsége = 20 Ft/t,
 - fuvar költség 50 %-a a teljesítés helyéig (Csepel Szabadkikötőig). A Nyugat-Dunántúli Régió és a Csepel Szabadkikötő átlagos távolsága 190 km, a fuvar költség 14 Ft/tkm = $2660 \times 50\% = 1330$ Ft/t.
- A telephelyi ár = tőzsdei ár – bázis költség;
- Az intervenció ár az egyes hónapoknak megfelelő értékeket tartalmazza €-ban, melyeket 250 Ft/€ árfolyamon számoltam át;
- A korrigált intervenció ár az intervenció értékesítéssel kapcsolatos költségekkel csökkentett ár, amely az alábbiakból adódik össze (a különböző finanszírozási költség miatt értékük minden határidőben eltérő):
 - finanszírozási költség: a különböző határidők az intervenció időszakig (nov. 1-máj. 31.) havi 1 % kamattal kalkulált költsége,
 - tárolási költség: a különböző határidők az intervenció időszakig (nov. 1-máj. 31.) havi 200 Ft/t tárolási költséggel kalkulálva,

- szállítási költség: 280 Ft/t (az intervenció pontig átlag 20 km-es szállítási távolság, 14 Ft/ tkm-es költség mellett).
- **Árkülönbözet** = a különböző gabonák telephelyi ára és a korrigált intervenció ár közötti értékkülönbség.

A bonyolult számítások eredményeiből kiderül, hogy a különböző gazdasági szemestakarmányok fajtától és időszaktól eltérő mértékben, de olcsóbban szerezhetőek be a piacon, mint a maximálisan kalkulálható költségekkel csökkentett intervenció ár. Ez azt jelenti, hogy hazánkban, így a Nyugat-Dunántúli Régióban is átlagosan 10-15 %-kal kell kevesebbet fizetni az állattartóknak a szemestakarmányokért. Ez mindenképp költségelőnyt jelent a magasabb technológiai és tőkeellátottsági előnnyel rendelkező nyugati versenytársakkal szemben. Kedvező finanszírozási körülmények között ez a költségelőny még fokozható is. Ennek kihasználásához elengedhetetlenül szükséges megfelelő tároló kapacitás, és megfelelő hitelezési gyakorlat. Ez magában hordozza a következő fejezetben részletesebben taglalandó horizontális és vertikális együttműködés szükségességét

5.4. A Nyugat-Dunántúli Régió állati-termék termelésének Régiós és üzemi modellje

A Nyugat-Dunántúli Régió állattenyésztésének részletes vizsgálata, valamint a régióban működő 6 vállalkozás üzemgazdasági elemzése általános tendenciák meghatározására adott lehetőséget. Ez alapján felvázolható a régióban az egyes ágazatok állati-termék előállításának Régiós és üzemi modellje.

A régió állattenyésztésének modellje az Unión belüli sikeres és eredményes működés és a versenyképesség biztosítása érdekében az alábbiak szerint rajzolható meg. A tejtermelésben a jelenleg is meghatározó szerepet játszó nagyméretű, koncentrált, gazdasági társaságok részaránya az áruterelésben érje el a 90% körüli értéket. A multinacionális kereskedelmi szervezetekkel szembeni jobb érdekérvényesítés érdekében elengedhetetlen a tejtermelő gazdaságok és a feldolgozók szoros, vertikális integrációja. Ez mindkét fél elemi érdeke. A néhány darabos állománnyal rendelkező kisüzemek kiszorulnak az áruterelésből, mivel nem tudnak megfelelni a minőségbiztosítás követelményeinek. Szerepük a család és a szűkebb lakóközösségek direkt ellátásában lesz. Jövedelmező gazdálkodást ezek a kisvállalkozások az extenzív marhahízlalással folytathatnak, ami jól szolgálja a tájfenntartás és a környezetgazdálkodás egyre fontosabb igényeit is. A sertésenyésztés nem kiemelt jelentőségű a Régióban. A termelés méretének növekedése, középtávon nem várható. Az áruterelés ebben az ágazatban is a nagyüzemekbe koncentrálódik általánosan jellemző a régióban az alacsony technológiai színvonal, ami gátolja a meglévő költségelnyök kihasználását, ami alapja lehet a versenyképes sertéshús előállításnak. Ezért jelentős fejlesztésekre, beruházásokra van szükség, főképp a takarmányozás, a higiénia és az állatjólét területén. Ebben az ágazatban ki kell alakítani a szoros, közös érdekeken nyugvó integrációt a sertésvágóhidak és a beszállító gazdaságok között. A baromfitartásban SáGa Foods által végzett teljes körű, a termékpálya valamennyi szereplőjére és a termék-előállítás és értékesítés egészére kiterjedő integráció, modell értékű. Fejlődése, bővülése a piaci viszonyok függvénye, ami a környező Uniós országok viszonylag alacsony

fogyasztása miatt reális növekedési lehetőséget hordoz. A többi baromfiféléknél is a növekvő termelés jellemzi a Régiót, a meglévő stabil színvonal mellett, a koncentráció erősödésével.

A Régió üzemi modelljére az alábbi jellemző megállapítások adhatók. A szarvasmarha ágazaton belül a legalább 600 db tehenet tenyésztő üzem lehet modell értékű. Ilyen méretnagyság mellett biztosítható a gazdaságos termék-előállítás feltétele. Az ettől kisebb üzemi méret mellett növekednek a fix-költségek, romlik a fajlagos költség. A termelés színvonalának el kell érni az egy tehenre vetített 7000 litert. A tömeg- és az abraktakarmány ellátási háttérének biztosítása érdekében minimum 480-500 hektár mezőgazdasági területnek kell a vállalkozáshoz tartoznia. Az egy liter tej előállítása érdekében felhasznált ráfordítások teljes összege nem haladhatja meg a 62 Ft-ot, mivel az EU csatlakozást követően a tej termelői ára tartósan 68 Ft/liter árszinten várható. A költség-szerkezetnek kellő rugalmassággal kell rendelkeznie, hogy az esetleges rossz takarmánytermő évek hatására bekövetkező takarmányozási költség növekedése és hozam visszaesése a változó költségek csökkentésével ellensúlyozható legyen. Ez akkor biztosítható, ha a ráfordításokon belül alacsony az általános- és a fix-költségek részaránya. A 62 Ft/l-es főtermék-előállítás költsége mellett elérhető, hogy az igénybe vett támogatásokkal együtt, egyedenként 55-60 000 Ft éves jövedelem képződjön. Ez elégséges fedezetet nyújt a szükséges fejlesztésekre, amelyek a takarmányozás- és tartástechnológia színvonalának emelését szolgálják. Az ágazatban legmegfelelőbb működési formája a gazdasági társaság.

A kisméretű és alacsony termelési színvonalú tejtermelő gazdaságokban marhahizlálásra és húshasznú tehéntartásra célszerű

váltani. Ebben az ágazatban már viszonylag alacsony, 35-40 db/év hízóállat kibocsátás mellett is megfelelő jövedelmet lehet elérni. A takarmány-ellátáshoz szükséges terület 25-30 ha, ami a Régióban könnyen biztosítható. A tartásmód feleljen meg az extenzifikációs követelményeknek, hogy a kiegészítő támogatás felhasználható legyen. A termék-előállítás fajlagos költsége nem haladhatja meg az értékesítési árat. A takarmányozást elsősorban a legelő területek hasznosítására célszerű alapozni. A jövedelem legfőbb forrása az EU által biztosított támogatás. Az ágazat sikeres műveléséhez legalkalmasabb az egyéni gazdálkodási forma.

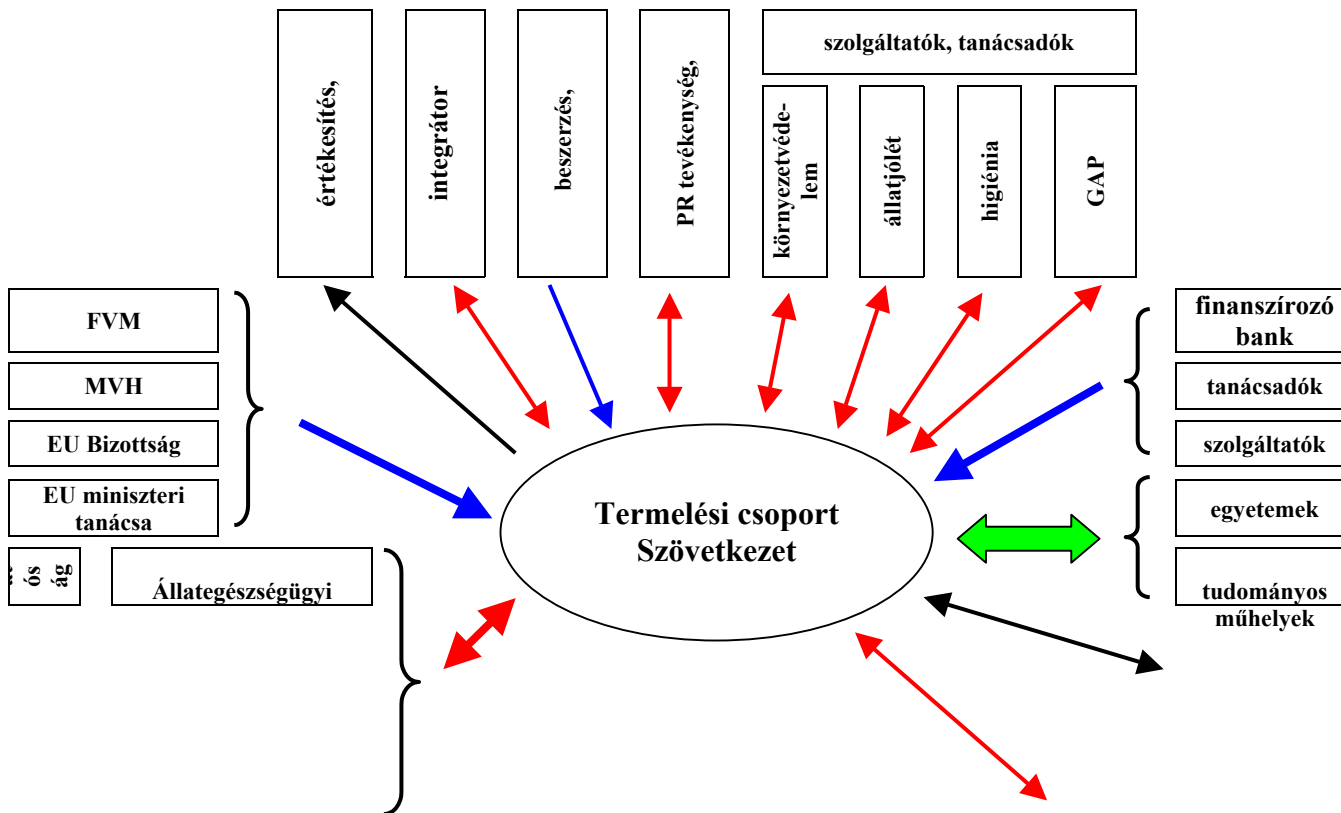
A sertéshizlalásban modellként egy olyan, legalább közepes méretű üzem határozható meg, amely éves szinten 4 500-5 000 db hízót bocsát ki. Ehhez rendelkezik a hízóalapanyag utánpótlását biztosító tenyészállománnyal is. Ez az üzem méret még kellő rugalmassággal rendelkezik és alkalmazkodni tud a sertéságazatban rendszeresen bekövetkező ciklikussághoz. Eleget tud tenni a környezetvédelmi és állatjóléti követelményeknek.

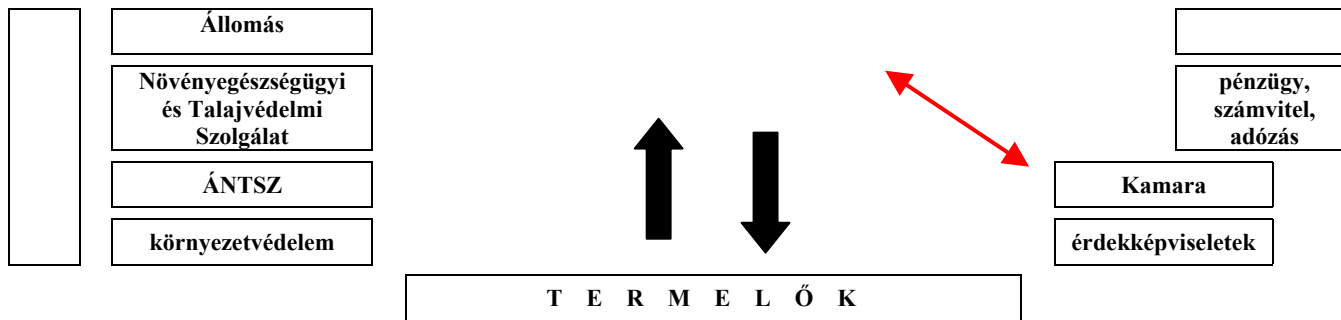
A termelési színvonal mutatói közül hazánkban elsősorban az 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált takarmány mennyisége közelít az EU átlagához, értéke 3 kg vegyes abrak körül van. A csatlakozás időpontjában kialakult értékesítési ár (280-290 Ft) tartósnak tűnik, ezért 1 kg élőtömeg előállítás teljes költsége nem haladhatja meg a 270-273 Ft-ot. Csakis így biztosítható, hogy élőtömeg kg-onként megtermelhető legyen a minimálisan elvárható 13-15 Ft jövedelem, ami lehetővé teszi, hogy külső forrás bevonásával végrehajthatók legyenek az elodázhatatlan műszaki- és technológiai fejlesztések. A működési forma általános modellje a Régióban az egyéni gazdálkodás lehet.

A baromfitenyésztés modellértékű üzemének olyan állattartó vállalkozás lehet, ahol évente legalább 100 000 db brojler, illetve 50 000 db hízott pulyka nevelése folyik. Ez a nagyság szükséges ahhoz, hogy elégséges tömegű jövedelem képződjön egy, a tevékenységgel foglalkozó család számára. Jellemző ugyanis erre az ágazatra az egyéni, családi gazdasági forma. A Régióban általánosan kialakult termelési színvonal megfelelő, annak fenntartása elégséges.

Az Európai Unió csatlakozás objektív módon fokozza a versenyt a termelők, a feldolgozók, sőt még a forgalmazók számára is. Ebben az erősödő piaci harcban a legkiszolgáltatottabb helyzetben az alapanyag-termelők vannak. Ezen a szinten a legkisebb ugyanis a koncentráció, itt a legkisebb a hozzáadott érték, legalacsonyabb mértékű a szervezettség, hiányzik a szövetkezés. Ez annál is inkább versenyhátrányt jelent, mert a nyugati országok mezőgazdaságában százéves hagyományai vannak a szövetkezésnek. Az elaprózott gazdálkodási szereplők Nyugat-Európában évtizedek óta közösen szereznek be és értékesítenek, termékeiket saját tulajdonú feldolgozó üzemekben dolgozzák fel és sok esetben saját értékesítési csatornán keresztül adják el. Az együttműködésre az élesedő versenyben a Nyugat-Dunántúli Régióban is feltétlen szükség van – különösen a baromfitartásban és a sertésitenyésztésben – ahol meghatározó a kis- és közepes üzemi mérettel rendelkező egyéni gazdálkodók részaránya. A vertikális és a horizontális együttműködés keretein belül kell kialakítani az egységes termék-előállítás gyakorlatát, a standard minőségbiztosítás rendszerét, az élelmiszerbiztonság garanciáit, a környezetbarát, tájmegőrző gazdálkodás feltételeit (50. táblázat). Erre az EU csatlakozás is rákényszeríti a termelőket.

50. táblázat A horizontális integráció folyamatábrája

A Régióban elegendő számú és megfelelő méretű élelmiszer-feldolgozó üzem található, melyek köré kialakítható lenne a közös érdekeken nyugvó integráció. Az integrációt az EU piacokért folyó harc segítése mellett a piacvédelem új, kifinomult módszerei ellen is fel lehetne használni: az EU által megkövetelt élelmiszer-biztonsági, élelmiszer-minőségi, higiéniai, állatjóléti, környezet- és tájvédelmi, eredet- és származás igazolási előírások, pontos dokumentációk közös teljesítése jelentős többletkehertől, költségtől szabadíthatná meg a termelőt. Erre nagyon jó példa a már ismertetett pulykahús-termelés termékpályán létrejött integráció, amely jól alkalmazható a baromfi- és sertéságazatban is.

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A Nyugat-Dunántúli Régió főbb állattenyésztési ágazatainak (szarvasmarha, sertés, baromfi) 2000-2004. közötti helyzetelemzése, az elemzésből származó eredmények országos adatokkal, valamint az EU hasonló értékeinek (mutatóinak) összevetésével a régiós állattenyésztés jelenlegi állapotáról és jövőbeni lehetőségeiről az alábbi megállapítások tehetők:

1. **A gazdasági mutatók alapján a Nyugat-Dunántúli Régió az ország egyik legfejlettebb tervezési, statisztikai régiója.** Az egy főre jutó GDP 1 703 000 Ft, amelynél csak a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarországi Régió rendelkezik magasabb értékkel. Alacsony (4,4 %-os) a munkanélküliség, kiemelkedő a külföldi tőke jelenléte, fejlett az infrastruktúra és átlagosnál nagyobb az iparosodottság foka.
2. A Nyugat-Dunántúli Régió mezőgazdaságát azonos folyamatok jellemzik a rendszerváltást követően, mint ami az országban zajlott le. **Az 1985-ben számlált szarvasmarha-létszám 2000-ig 58,2 %-kal, a sertéslétszám 47,5 %-kal, a tyúkfélék állománya 42,3 %-kal csökkent.** A Régióban 100 ha mezőgazdasági területre vetítve szarvasmarhából, tyúkfélékből és pulykából több állatot tartottak, mint az országos átlag, a többi állatfajból viszont kevesebbet. 100 ha mezőgazdasági területre 40 számosállat jut, ami 10 %-kal több, mint az országos átlag. A Régió természeti adottságai változatosak, Győr-Moson-Sopron megyére az átlagot

meghaladó szántó, míg Vas- és Zala megyére az országos átlaghoz viszonyítva közel kétszeres erdősültség jellemző.

3. A Nyugat-Dunántúli Régióban az állatállomány létszáma 2002-2003. között is tovább csökkent. **A szarvasmarha-létszám fogyásának mértéke (10 %) közel megegyezett a vizsgált időszakban országosan mért értékekkel. Az országos tendenciától eltérően sertéslétszám csak kismértékben (4 %) esett vissza, míg a tyúkfélék létszáma az országos átlagot meghaladóan nőtt. A tyúkfélékre a Régióban is jellemző az egyes évek közötti nagymértékű állományingadozás. Ettől eltérően viszonylagos állandóságot és kiegyenlítetttséget mutat a pulykalétszám, ami a stabilan kiépült vertikális integrációnak köszönhető.** A szarvasmarha- és sertésállomány több mint 50 %-át Győr-Moson-Sopron megye gazdái tenyésztették, a tyúkfélék állományán a Régiót alkotó három megye nagyjából egyenletesen osztozott. A pulykalétszám közel 80 %-a Vas megyére koncentrálódik.
4. A Régió állattenyésztésének gazdasági formák szerinti alakulása eltéréseket mutat az egyes fajoknál. **A szarvasmarha létszám közel 70 %-át a gazdasági szervezetek tenyésztették,** a megyék és az egyes évek között csak néhány %-os eltérés tapasztalható. Jellemzően csökkent a gazdasági szervezeteken belül a szövetkezetek által tartott szarvasmarha állomány részaránya és ugyanilyen mértékben nőtt a gazdasági társaságok állatlétszáma. Ebből arra lehet következtetni, hogy tovább tart a szövetkezetek

gazdasági társasággá alakulásának folyamata. **Régiós átlagban a gazdasági szervezetek 541 db, az egyéni gazdálkodók pedig közel 9 db szarvasmarhát neveltek.** A vizsgált időszakban a létszám-koncentráció az egyéni szervezeteknél volt határozottabb. **A sertéstartás esetében az egyéni gazdálkodók dominanciája a jellemző.** A Régió átlagléttségének több, mint kétharmadát ők nevelték. A gazdasági társaságok súlya csupán Győr-Moson-Sopron megyében nagyobb. Ennél az állatfajnál is megfigyelhető a szövetkezeti forma visszaszorulása.

A Régióban **a tyúkfélék esetében is nagyobb az egyéni gazdálkodók által tartott állomány részaránya, mint a gazdasági szervezeteké.** A létszám alakulásában nagyobb eltérések tapasztalhatók, ugyanúgy, mint a vizsgált időszak egyes évei között.

Külön kiemelkedő a régióban a pulykatenyésztés, amelyben folyamatosan növekvő, meghatározó részarányt képviselnek a gazdasági szervezetek. A pulykaállomány 80 %-a Vas megyében koncentrálódik.

5. **A Nyugat-Dunántúli Régióban a pulykatartás sikerének meghatározó eleme az itt működő feldolgozó vállalat által kialakított vertikális integráció, amely kiterjed a termékpálya minden lényeges összetevőjére, szereplőjére. Ennek eredményeként biztos piaci háttér mellett közel 140 termelő évente mintegy 3,5 millió pulykát állít elő, kiszámítható és tervezhető körülmények között. Ez a jól működő integráció kialakítható lenne a Régióban megtalálható többi baromfi-**

feldolgozó és sertésvágó üzemben is, miáltal biztosabb piaci és termelési körülmények alakulhatnának ki.

6. A termék-előállítás színvonala az egyes állatfajok esetében a Régióban jó. **Az egy tehénre jutó tejtermelés 2003-ban 5 441 l volt, ami 547 literrel marad el az országos átlagból.** Ennek oka a Vas- és Zala megyei egyéni gazdálkodók alacsony termelési színvonala. **A Régió egyéni és gazdasági szervezetei a vizsgált időszakban változó mértékű (5-8 Ft/l), de jövedelmező termelést folytattak.** Az önköltség folyamatosan emelkedett, amelyet 2003-ig ellensúlyozott az értékesítési ár növekedése. 2004-ben a felvásárlási ár átlag 10 Ft/l-es csökkenése és a támogatások megszűnése veszteségessé tette a tejtermelést.

A sertéshízlalásban a régió termelői az országos átlaghoz hasonló termelési színvonalat mutatnak. Évente kissé változó az 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált abrak mennyisége (~3,8 kg), amely azonban jelentősen meghaladja az élenjáró Nyugat-Európai államokban átlagosan felhasznált abrak mennyiségét (~2,8 kg). A sertéshízlalás, a 2001-es év kivételével, veszteséges volt, amit részben ellensúlyoztak nemzeti támogatások.

A brojler-hízlalók a Régióban az országos átlagnál kissé jobb fajlagos takarmány-felhasználás mellett (~1,9 kg) állítanak elő 1 kg élőtömeget. Ez kissé ugyan elmarad a vezető Nyugat-Európai országok átlagából, de az előállítási költség még így is **8-10 %-kal alacsonyabb a Régióban.** Az ágazat számára az igazi versenyt a tengerentúli államok jelentik. A brazil, a thaiföldi és az argentin termelőkkel való versenyt csak a jobb minőséggel

és a maximális élelmiszerbiztonság megteremtésével vehetjük fel. Ezt folyamatosan kommunikálni kell a hazai fogyasztók felé, amiben a termelők szövetségeinek, de az állami szervezeteknek is feladata van. Hasonlóan a szomszédos Ausztriához (ahol saját termékeikkel ugyanezt teszik) tudatosítani kell, hogy a magyar terméket szigorúbb előírások, minőségi szabályok mellett termelik, ezért biztonságosabbak, jobb minőségűek. Ezzel párhuzamosan hangsúlyozni kell, hogy a saját termék fogyasztása munkahelyet teremt, növeli a nemzeti összterméket, hozzájárul a vidéki életforma fenntartásához, a vidéki környezet, a táj és a falusi kultúra megőrzéséhez. Ez kiemelt nemzeti érdek, melynek fontosságáról, jelentőségéről meg kell győzni a városi lakosságot, hiszen a vidék támogatása, a mezőgazdasági termelés fenntartása az ő érdekük is.

7. Az EU csatlakozást követően az egyes állati termékek pozíciója változóan alakul. **A tejtermelés fajlagos költsége a Régióban azonos vagy kissé jobb, mint az uniós versenytársaké.** Hazánkban és az újonnan csatlakozó országokban 2005-re várható, hogy a tejtermelés és a fogyasztás egyensúlyba kerül. A tejfogyasztás Magyarországon néhány év alatt 180 l/fő értékre emelkedik.

A tej felvásárlási árának kiegyenlítődése a csatlakozás évében megtörtént, a Régióban 66 Ft/l átlagos értéket mutat.

A sertéshús-termelésben a fogyasztás bővülése és az árak kismérvű emelkedése, majd enyhe visszaesése várható a következő 5 évben.

A baromfihús-fogyasztásának és értékesítési árának középtávon enyhe, de egyenletes emelkedésével lehet számolni az EU belső piacán, ami kedvez a Régióban termelők számára.

8. **A Nyugat-Dunántúli Régió belül jelentős szerepe lehet a marhahizlalásnak, illetve a húsmarha-tartásnak. Erre jó alapot ad, hogy Vas-, de különösen Zala megye területén elegendő és jó minőségű legelő található,** illetve, hogy az egyéni gazdálkodók által e két megyében tartott tehének 56-57 %-a húshasznú. A vizsgált időszak utolsó két évében a marhahizlalás átlag 10 Ft/kg jövedelmet biztosított az állattartóknak. Az EU csatlakozás után ez az ágazat jelentős többlet-támogatásban és a jelenleg meglévő állománynál magasabb létszám-kvótában részesül. Ennek hatására **az egy állat értékesítésével maximálisan elérhető jövedelem 55 000 Ft körül alakulhat. Ezen összeg alapján modell-számítással megállapítottam, hogy egy családi gazdaság, két főfoglalkozású taggal a Régióban kialakult átlagjövedelmi szintnek megfelelő keresetre tehet szert.** Ennek eléréséhez a gazdaságnak elegendő 10 ha szántó és 15 ha legelő területtel rendelkezni. Az itt megtermelt takarmányon évente 31 db hízómarhát kell tenyészteni, amiből 25 db-ot értékesíteni szükséges. Az egy főre jutó jövedelem ebben az esetben elérheti az 1 240 000 Ft/év összeget. A kis területtel, kis állatlétszámmal és alacsony termelési szinttel rendelkező egyéni gazdaságok számára ez kitörési pont, jövőkép lehet.

9. Az Európai Unió csatlakozást követően alapvetően megváltozott a mezőgazdaság támogatási rendszere. Magyarország az úgynevezett egyszerűsített kifizetési rendszert választotta, ami közelebb áll a CAP reform során megvalósítandó farm-támogatáshoz, amire a közeljövőben valamennyi Uniói nemzet átáll. A megváltozott támogatási rendszerben az állattenyésztő ágazatok közül a **baromfi- és a sertéstartás gyakorlatilag nem részesül kifizetésben, a tejtermelés kisebb dotációt kap, mint a csatlakozás előtt. Növekedett viszont a hízómarha, és a hústehén-tartás támogatása (70,7 illetve 64,1 Ft/kg), valamint a támogatásban részesíthető állatlétszám. A legnagyobb szubvenciót a GOFR növényeket termelő gazdálkodók kaphatják.**

10. **A Régióban 6 állattenyésztő üzem került részletes vizsgálatra. A kapott adatok alapján megállapítható, hogy mind a három tejtermelő gazdaságban lényegesen magasabb, 7 000 litert meghaladó az egy tehenre jutó tejtermelés. Két üzemből az állomány nagyság több, mint kétszerese a Régiós átlagnak. A genetikai- és technikai háttér mindhárom esetben az átlagot meghaladó. A termelési-, ezen belül a takarmányozási költségek csökkentésével, valamint a genetikai potenciálnak megfelelő termelési színvonal elérésével nagy biztonsággal állítható, hogy versenyképesek lesznek az Európai Unió megnövekedett piacán is.**

A vizsgált sertéstenyésztő gazdaságok termelési és gazdálkodási adatai hasonlóak a Régióban tapasztalható átlagértékekhez. A termelés természetes mutatói elmaradnak az

Európai Unió meghatározó sertéshús-előállítóinak eredményeitől. A takarmány-felhasználás közel másfélszerese, az egy kocára vetített hízóértékesítés pedig háromnegyede az élenjáró termelőkének. A takarmány-költségek, valamint az egyéb költségek szintje jó, alacsonyabb, mint a versenytársaké. Az elmaradás oka a technológiai színvonal elégtelensége és a nem megfelelő tartási- és takarmányozási körülmények. Mindhárom gazdaság elemzése során megállapítható, hogy szükség van technológiai fejlesztésre. A fejlesztések elvégzésével, valamint a takarmányozási költségek és az állatjóléti körülmények javításával a termelés gazdaságossága helyreállítható.

Az vizsgált nagyméretű brojler-hizláló gazdaság fejlett technológiával és tenyészanyaggal, kiváló menedzsmenttel dolgozik. A termék-előállítás mutatói kissé jobbak, mint a Régiós átlag, megközelítik a vezető Nyugat-európai országok színvonalát. A tartási- és takarmányozási technológia finomításával a közeljövő eredményes gazdálkodása biztosítottnak látszik.

11. Az állati termék-előállítás legnagyobb ráfordítását jelentő **takarmányozási költségek vizsgálata során megállapítottam, hogy Magyarország és ezen belül Nyugat-Dunántúli Régió hosszú távú komparatív előnyökkel rendelkezik.** Ennek oka, hogy hazánk termeli az Európai Unióban a belső felhasználáshoz mérten a legnagyobb gabona, ezen belül a takarmánygabona felesleget. Ennek mértéke 2003-ban meghaladta a 9 millió tonnát. Ez a túltermelés, ha nem is ilyen mértékben, de tartósan

mutatkozik. A nagy terményfelesleg, és Magyarország földrajzi elhelyezkedése miatt (távoli tengeri kikötők) a takarmánygabona árak tartósan alacsonyan, az intervenciós felvásárlási árak alatt alakulhatnak a fizikai piacon. **Számításaim szerint a különböző időszakokban a takarmánygabona félék 1 241-4 807 Ft-tal lehetnek olcsóbbak az állattartóknak, mint az arra az időszakra kalkulált telephelyi intervenciós felvásárlási ár. Ez pozitívan befolyásolja az állati termék-előállítás költségeit. Az alacsonyabb takarmánygabona árak miatt 3-5 %-kal csökkehet a baromfi- és a sertéshús, 2-3 %-kal a tehéntej-előállítási költsége a Nyugat-európai versenytársakhoz viszonyítva.**

12. Az elvégzett vizsgálatok alapján üzemi modellek kerültek felállításra. A modellek alapján a **Nyugat-Dunántúli Régióban a minimum 600 db tehenet tartó gazdasági szervezet lehet nyereséges, amely egy tehenre vetítve legalább 7 000 liter tejet termel évente, maximum 62 Ft/l ráfordítás mellett.**

A sertéshizlalásban elsősorban az egyéni vállalkozási forma lehet sikeres, amennyiben évente legalább 4 500-5 000 db hízót bocsát ki, az 1 kg élőtömeg-gyarapodásra felhasznált abrak mennyisége 3 kg körül alakul. A feltételek teljesülése esetén élősúly kilogrammonként minimum 13-15 Ft jövedelem érhető el. A baromfitartás szintén egyéni gazdálkodási formában lehet sikeres. A termelés méretei: legalább 100 000 db brojler vagy 50 000 db hízott pulyka évente, a Régióban kialakult termelési és eredményességi színvonal mellett.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A Nyugat-Dunántúli Régió az ország második legfejlettebb térsége, ahol mérete és színvonala alapján kiemelt jelentőségű a mezőgazdasági tevékenység. Mezőgazdasági területegységre vetítve itt tenyésztik a legtöbb szarvasmarhát, pulykát és baromfit, magasabb a számosállat létszám, mint az országos átlag. A rendszerváltozást követő általános állatállomány-csökkenés a Régióban is végbement, bár mértéke kisebb volt, mint az ország más területein. Az EU csatlakozást közvetlenül megelőző időszakban, lassuló mértékben, de továbbra is jellemző volt a létszám-csökkenés. A különböző gazdasági formák által tenyésztett állatfajok esetében nagy eltérések tapasztalhatók a Régióban. A szarvasmarha- és a pulykaállomány meghatározó részét gazdasági társaságok tenyésztik, míg a sertés és a baromfifélék tartására az egyéni gazdálkodási forma jellemző. A termék-előállítás összességében magasabb vagy azonos színvonalú, mint az országos átlag. A Vas- és Zala Megyében 56 százalékot meghaladó húshasznú tehéntartás következtében a Régiós tejtermelési átlag alacsonyabb, mint az országos. A térség egészére, ezen belül kiemelten Vas megyére jellemző a pulykahízlás, ami az itt működő multinacionális feldolgozó vállalat által működtetett integráció eredménye. Ez a vertikálisan felépülő integráció a termékpálya minden elemére, szereplőjére kiterjed, tevékenységüket irányítja, összehangolja. A sertésenyésztés jelentősége a Régióban kisebb, termelési színvonala hasonló az országos átlaghoz, de elmarad az EU-ban megszokottól.

Az EU csatlakozást követően az egyes tevékenységek, termékek piaci kilátásai változók. A Régió gazdálkodói számára fontos információ,

hogy fogyasztásnövekedéssel lehet számolni a baromfi- és a sertéshús, valamint a tej esetében, míg a marhahús termelése és fogyasztása stagnálást jelez. Jelentős felvásárlási áremelkedés nem várható.

Változik a támogatási rendszer, megszűnik a baromfi- és a sertés ágazat közvetlen támogatása, jelentősen visszaesik a tejtermelés dotációja, emellett mennyiségi kvóta kerül bevezetésre. Jelentősen nő azonban a marhahízalás és a GOFR növények támogatottsága. A pozíció nagymértékű javulása miatt a Régióban szarvasmarhát tenyésztő gazdaságok egy részére kitörési pontot, eredményes szerkezetváltási lehetőséget jelenthet a marhahízalásra, illetve húsmarha tartásra való áttérés. Marhahízalással 1 200-1 300 család megélhetése biztosítható a Régióban.

A Régióban kiválasztott üzemek részletes elemzése azt mutatja, hogy a tejtermelő gazdaságok magas, az Európai átlagot is meghaladó termelési szintet értek el (7 000 l/tehen), ráfordítási- és jövedelem viszonyaik átlagosak. Költségtakarékossággal, hozamnöveléssel megállják helyüket az EU piacon. A sertéstenyésztő üzemek nagyméretűek, a hazai átlagnak megfelelő színvonalon termelnek. A technológiai, technikai lemaradásuk számottevő, az élenjáró nemzetekhez való felzárkózás csak jelentősebb beruházásokkal valósítható meg. A bemutatott brojler hizlaló vállalkozás az átlagnál jobb színvonalon tevékenykedik, a termék-előállítás jellemzőiben lényeges lemaradás nem mutatkozik az EU standardhoz képest.

Az állati termék-előállítás legnagyobb költségét jelentő takarmányozási ráfordítások esetében Magyarország és így a Nyugat-Dunántúli Régió jelentős költségelőnyvel rendelkezik. Ennek oka, hogy tartósan nagy tömegű a hazai előállítású takarmánygabona felesleg,

aminek következtében a piaci árak alacsonyok maradnak, még az intervenciós szintet sem érik el. Ez változó mértékű, de tartós árelőnyt jelent az egyes állati termékek előállítóinak, így a Régióban állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok számára is.

A vizsgálatok alapján üzemi modellek kerültek bemutatásra, amelyek az egyes ágazatokban életképes és eredményes gazdálkodási lehetőségeket mutatnak be a Nyugat-Dunántúli Régióban.

8. A KUTATÁS ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

1. Vizsgálataim során azt tapasztaltam, hogy Magyarországon, így a Nyugat-Dunántúli Régióban is tartós takarmánygabona túltermeléssel kell számolni. Ennek hatására, valamint a korlátozott export lehetőségek miatt, a takarmány-gabona féleségek beszerzési ára a fizikai piacon alacsonyabb szintre várható, mint az uniós intervenciós felvásárlási ár. Ez az állattenyésztést folytató gazdálkodók számára árelőnyt jelent. A Budapesti Árutőzsde határidős jegyzései alapján számolva, a különböző takarmánygabona féleségek beszerzési árelőnye 1 000-4 000 Ft között változhat a Régióban a különböző időszakokban.
2. A takarmánygabona tartósan alacsony beszerzési ára következtében kisebb fajlagos ráfordítások mellett állíthatók elő az egyes állati termékek. Az egységnyi állati termék előállítás érdekében felhasznált keveréktakarmány mennyiségétől függő a költségcsökkenés mértéke. A nagyobb abrakfogyasztó baromfi- és sertéságazatokban 3-5 %-os, míg a tejtermelésben 2-3 %-os ráfordítás-csökkenés kalkulálható a Nyugat-Dunántúli Régióban állattenyésztést folytató gazdálkodók esetében.
3. Megállapítottam, hogy az EU csatlakozást követően – a többi állattenyésztési ágazattal ellentétben – jelentősen nőtt a marhahíztlalás és a húshasznú tehéntartás támogatottsága. Az egy értékesített állat után igénybe vehető támogatás összege elérheti a 45 000 Ft-ot, amennyiben az extenzív tartás körülményei is megvalósulnak. Ez jó lehetőséget, kitörési pontot jelenthet a

Régióban alacsony hatékonysággal termelő, kis üzemi mérettel rendelkező, főként egyéni gazdálkodók számára. A termékváltáshoz a környezeti feltételek adottak, mivel elsősorban Vas és Zala megye nagyterületű és jó minőségű gyepterülettel rendelkezik.

4. A marhahízalással és húsmarha tartással foglalkozó családi gazdaság 14 ha szántó és 15 ha legelő használat mellett eleget tud tenni az extenzív tartás követelményeinek. Az éves 35 darab körüli átlagos állománylétszámból értékesített 25-28 db vágóállat elégséges jövedelmet termel egy átlagos családi gazdaságban dolgozó két főfoglalkozású személy számára. Az elvégzett számítás szerint az egy főre vetített elérhető jövedelem 1 200 000 Ft évente.

9. SUMMARY

The livestock population of the West-Transdanubian Region has been heavily decreased before Hungary joined to the EU. Expectedly this process will not continue and it is going to be stable from 2005. The production standard of the Region is good, the farming concentration is better than the former Member States. As a result of the EU accession the subventions of animal husbandry is going to be lower. In case of pig- and poultry breeding there will be no subvention any more. But the support of store-cattle and beef cattle will increase where the total amount of subvention can be reach 45 000 Ft pro head. Because of this fact the dinky, low efficiency farms have to change from dairy production to beef breeding. According to some calculations 25 beef cattle can produce enough income (2 400 000 Ft pro year) for a family farm.

After the EU accession lower grain prices can be expected in the Region. This grain price will lower than the intervention price and lower than the grain price in the surrounding countries. The difference between the 2 prices can be reach 1 400-4 500 Ft depending on the season. In spite of this effect lower feed price can be forecasted in the Region which can result 3-5 % cheaper poultry meat price and 2-3 % cheaper milk price than in other EU Member States.

10. IRODALOMJEGYZÉK

1. Abayné Hamar E. – Molnár M. – Marsalek S. (2002): Biotermelés Magyarországon az EU piacra. XXIX. Óvári Tudományos Napok. 1-5. p. CD lemez.
2. Ablayeva B. R. – Ames G. C. – Gunter L. F. (2002): US market share for poultry meat in Russia: trade policy and exchange rate effects. Paper submitted to the EAAE Congress, Saragoza, Spain, 2002. aug.
3. Andorka R. (1996): A községi és paraszti társadalom hátrányos helyzete. Gazdálkodás. XL. Évf. 1. sz. 3-15. p.
4. Ángyán J. (2004): Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés: az európai agrárfinanszírozás új útja.
5. Jövőkép az európai mezőgazdaságról, az agrár-köztestületek szerepéről. Agroinform Kiadó. BP. 33-87. p.
6. Bakos I. – Nagy J. (2002): Az Európai Unió Strukturális és kohéziós politikája. Szent István Egyetem Gazdasági és Társadalomtudományi Kar Európai Tanulmányok Központja. Felkészülés a Strukturális Alapok Fogadására. Agrárgazdaság és Vidékfejlesztés. 3 C-Grafika Kft.
7. Benet I. (2001): Az EU csatlakozás és a mezőgazdaság. Keszthelyi Akadémia Alapítvány. 3-20. p.
8. Budai – Sánta A. (2001): Agrárpolitika – vidékpolitika. Dialóg Campus Kiadó. Pécs
9. Csatai R – Salamon L – Tanyi Z (1994): Az Észak-Dunántúli Megyék állatállományának összehasonlító vizsgálata. Acta

- Agronomica Óvariensis. 37. évf. 2. sz. Mosonmagyaróvár, 1995. 231-237. p.
10. Csáki Cs. (1998): Gondolatok a magyar agrárpolitikai aktuális feladatairól. A falu. 13. évf. 1. sz. 5-12. p.
 11. Csete L. – Láng I. (1999): Az agrárstratégia minőségi dimenziói. In Minőség és agrárstratégia. Magyarország az ezredfordulón. Budapest, MTA. 15-38. p.
 12. Csete L. (2003): Az EU csatlakozás küszöbén. Gazdálkodás, 6. sz. különkiadás.
 13. Dorgai L. – Keszthelyi Sz. – Misko K. (2003): Gazdaságilag életképes üzemek az EU modernizációs támogatásának alkalmazása szempontjából. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2003. 2.
 14. Enyedi Gy. (1994): A fenntartható fejlődés – Mit és hogyan kell fenntartani? Magyar Tudomány. 10. sz. 1151-1160. p.
 15. Enyedi Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Budapest, Hilscler Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
 16. EUROSTAT. The statistical guide to Europe Data 1989-1999. Office for Official Publication of the European Communities, 2001.
 17. Erdősi F. (2000): Hangzatos frázis csupán, vagy korunk megvalósítható fő parancsa? In Alföld és nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. Szerk.: Dövényi Z. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet.
 18. Európai Bizottság (2002): Prospekt for Agricultural Markets 2002-2009. Brussels: European Commission. Directorate-General for Agricultural.
 19. Faragó L. (1999): Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához. Tér és Társadalom. 3-4. sz.

20. Fejes J. – Széles Gy. (2003): A vágósertés előállítás gazdasági értékelése Magyarországon, feladatok az EU csatlakozás kapcsán. Agrárgazdaság. Vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Debrecen. DATE. 2003.
21. Fodor I. (2001): Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon. Budapest-Pécs, Dialog Campus.
22. Gergely I. - Tenk A. - Szentirmay A. (2004): Növénytermelő Kft. jövedelmének várható alakulása az EU-ban. Gazdálkodás. XLVIII. évf. 2. p: 26-34.
23. G. Fekete É. (szerk.) (2002): Tartós munkanélküliség kezelése a vidéki térségekben. Miskolc – Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.
24. Glatz F. (2004): Az agrárium hagyományai és megkérdőjelezett jövője Magyarországon az Európai Unió küszöbén. Jövőkép az európai mezőgazdaságról, az agrárköztes területek szerepéről. Agroinform Kiadó. Budapest, 28-35. p.
25. Hajdu I. – Lakner J. (1999): Az élelmiszer gazdaságtana. Mezőgazdasági kiadó, Budapest. 1999.
26. Halmai P. (2004): KAP reform az Európai Unióban. Előadás 2004. Magyar Tudományos Akadémia, Agrárközgazdasági Osztály. Előadás 2004.
27. Hegyi J (2005): A Nyugat-dunántúli szarvasmarhatartó üzemek méretének változása és tendenciái. PhD értekezés. Mosonmagyaróvár, 2005. 56-70 p.
28. Hingyi H. et. al. (2004) : Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások. FVM-AKII. Budapest, 2004.

29. Horn P. (2000): Állattenyésztés 3. Sertés, nyúl, prémes állatok, hal. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 2000.
30. Horn P. (2001): A globalizáció a versenyképesség és a fenntartható fejlődés néhány kérdése az állattenyésztésben. ACTA Agraria Kaposváriensis, Állattudományi Kar. Kaposvár, 5. év. 1. sz. 43-53. p.
31. Horn P. et. al. (2002): Áttekintés Közép-Európa baromfitermeléséről. 11. Európai Baromfitenyésztési Kongresszus. Bréma. WPSA. 2002.
32. Internet (2005): www.bce-bat.com/gabonaszekció
33. Kapronczai I. (szerk.) (2001): Állattenyésztésünk hatékonyságának elemzése az EU csatlakozás tükrében, különös tekintettel a takarmányozás szabályozásának változásaira. Agrárgazdasági Szakértői Tanulmányok. AKII. Budapest, 2001.
34. Kapronczai I. (szerk.) (2003): A magyar mezőgazdaság adatok tükrében a rendszerváltás után. AKII. kiadvány 5. sz. 120-125. p.
35. Kapronczai I. (szerk.) (2003): A magyar Agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig. Szaktudás Kiadóház. BP. 1-47. p.
36. Kartali J. (szerk.) (2002): A magyar agrárkülkereskedelem a rendszerváltás után. AKII. Kiadvány. 9. sz.
37. Kartali J. (2004): A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén. Agrárgazdasági tanulmányok. AKII. Budapest.
38. Kovács F. (1999): Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai Kutatások az MTA-n. Állattenyésztés és takarmányozás. 1999. 48.évf. 6. sz. 579-888. p.

39. Kovács T. (2000): Integrált vidékfejlesztés. Integrált vidékfejlesztés. V. Falukonferencia. Szerk. Kovács T. Pécs. MTA Regionális Kutatások Központja. 26-32. p.
40. Kovács T. (2003): Vidékfejlesztési Politika. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2003. 5-85. p.
41. KSH (1997): Térségi vizsgálatok a területfejlesztés decentralizált rendszerében. Módszertani tanulmány. Budapest, 6-9. p.
42. KSH (1999): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Területfejlesztés a Nyugat-Dunántúli Régióban. Győr, 1999.
43. KSH (2000a): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében. 2000. április 1. Győr, 2000.
44. KSH (2000b): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében. 2000. augusztus 1. Győr, 2000.
45. KSH (2000c): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében. 2000. december 1. Győr, 2000.
46. KSH (2001a): A Magyar Régiók Mezőgazdasága. A Nyugat-Dunántúl Központi Statisztikai Hivatal Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala Megyei Igazgatóság. Győr, 2001.
47. KSH (2001b): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2001. április 1. Győr, 2001.
48. KSH (2001c): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2001. augusztus 1. Győr, 2001.

49. KSH (2001d): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2001. december 1. Győr, 2001.
50. KSH (2002a): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2002. április 1. Győr, 2002.
51. KSH (2002b): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2002. augusztus 1. Győr, 2002.
52. KSH (2002c): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2002. december 1. Győr, 2002.
53. KSH (2003a): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2003. április 1. Győr, 2003.
54. KSH (2003b): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2003. augusztus 1. Győr, 2003.
55. KSH (2003c): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2003. december 1. Győr, 2003.
56. KSH (2004a): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2004. április 1. Győr, 2004.
57. KSH (2004b): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Az állatállomány alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2004. augusztus 1. Győr, 2004.

58. KSH (2004c): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Győr-Moson-Sopron Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/1. Győr, 2004.
59. KSH (2004d): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Győr-Moson-Sopron Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/2. Győr, 2004.
60. KSH (2004e): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Győr-Moson-Sopron Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/3. Győr, 2004.
61. KSH (2004f): Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága. Jövedelem- és adókülönbségek a Nyugat-Dunántúlon. Győr, 2004. december
62. KSH (2004g): Vas Megyei Igazgatósága. Vas Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/1. Szombathely, 2004.
63. KSH (2004h): Vas Megyei Igazgatósága. Vas Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/2. Szombathely, 2004.
64. KSH (2004i): Vas Megyei Igazgatósága. Vas Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/3. Szombathely, 2004.
65. KSH (2004j): Zala Megyei Igazgatósága. Zala Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/1. Zalaegerszeg, 2004.
66. KSH (2004k): Zala Megyei Igazgatósága. Zala Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/2. Zalaegerszeg, 2004.
67. KSH (2004l): Zala Megyei Igazgatósága. Zala Megyei Statisztikai Tájékoztató 2004/3. Zalaegerszeg, 2004.
68. KSH (2004m): KSH Jelenti Gazdaság és Társadalom 2004/6. sz. Budapest, 2004.

69. KSH (2004n): KSH Jelenti Gazdaság és Társadalom 2004/8. sz. Budapest, 2004.
70. KSH (2004o): KSH Jelenti Gazdaság és Társadalom 2004/9. sz. Budapest, 2004.
71. KSH (2004p): KSH Jelenti Gazdaság és Társadalom 2004/10. sz. Budapest, 2004.
72. Lange de J. (2003): A magyar baromfiágazat az EU csatlakozás küszöbén. Baromfiágazat. 3. évf. 4. sz. 4-7. p.
73. Láng I. (2003): Agrártermelés és globális környezetvédelem. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 2003.
74. Láng I. (2003): A fenntartható fejlődés Johannesburg után. Agroinform Kiadóház, Budapest, 2003.
75. Lin, I. Y. – Guofu T. (1999): Policy burdens, accountability and the soft budget constraint. American Economic Review, Papers and Proceedings, 89. 426-431. p.
76. Magyar Statisztikai Zsebkönyv (2001): Budapest, 2002.
77. Magyar Statisztikai Zsebkönyv (2002): Budapest, 2003.
78. Magyar Statisztikai Zsebkönyv (2003): Budapest, 2004.
79. Mile S. (2004): Tejgazdaságunk versenyképessége. Tejipari Hírlap. 31. évf. 1.sz. 40. p.
80. Molnárné S.K.- Molnár P. (1998): A minőség meghatározó tényezői a sertéshús-termelésben. Minőség és megbízhatóság. (Minőségügyi rendszerek és módszerek) 1998/5, 1998/6. 199. p.
81. Nagy I. (2004): Kintlévőségek képződése és kezelése a mezőgazdasági vállalatoknál. Pénzügyi Szemle. II. évf. 2004. szept.

82. Németh A. (2000): A magyar sertésállományok állategészségügyi helyzete 1999-ben. Magyar Állattenyésztők Lapja. 2000. 11.sz. 643. p.
83. Nyári L. – Papp G. (2004): A brojler-ágazat várható jövedelempozíciója. Baromfiágazat 4. évf. 2. sz. 4-5. p.
84. Nyári L. – Papp G. – Vőneki É. (2004): A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban. AKII. Budapest, 2004.
85. Orbánné Nagy M. (2002): A magyarországi élelmiszerárak az Európai Unió árainak tükrében. Külgazdaság 2002. 7-8. sz. 6-12. p.
86. Pachinger I. (1998): A minőségi sertéshús előállítás gazdasági kérdései a Dél-Dunántúli Régióban. PATE Állattudományi Kar Üzemtani Tanszék. Kaposvár, 1998.
87. Papp J.- Udovecz G. (2003): Közöspiaci rendtartások haza alkalmazása (sertés). AKII. Budapest, 2003.
88. Pászthy Gy. (2003): gondolatok a magyarországi sertésenyésztésről az Európai Unióba lépés előtti utolsó hónapokban. Kézirat. 2003.
89. Pércsi K. (2000): Minőségi stratégiák a hazai sertéshús piacon. XLII. Georgikon Napok, Keszthely. I. Kötet 1-4 szekció. Az agrár termékpiacok és környezetünk. 243. p.
90. Popp J. (2004): KAP reform és egyszerűsített kifizetés. Jövőkép az európai mezőgazdaságról. Az Agrár-Köztestületek Szerepéről. Agroinform. Budapest, 2004.
91. Potori N. – Udovecz G. (2004): Az EU- csatlakozás rövid és középtávon várható hatásai a magyar mezőgazdaságban. (tervezet) AKII. Budapest, 2004.

92. Potori N. – Udovecz G. (2004): Az EU- csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig. AKI. Budapest, 2004.
93. Ráki Z. (2003): Sertéstelepeink műszaki állapota és állatvédelmi helyzete. A sertés. 2003. VIII. évf. 2. sz. 48-55. p.
94. Romány P. (1969): Alacsony gazdasági színvonalú mezőgazdasági területek ökomómiai problémái. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1969.
95. Salamon L. (szerk.) (2004): Vertikális termékpályák – Tej, gabona, hús. A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképessége. NKFP-2001/4/32. Agroinform Kiadó, Budapest. 41-66. p.
96. Salamon L – Csatai R – Tell I (1994): Az átalakulás hatása Győr-Moson-Sopron Megye agrártermelésére. Gazdálkodás, XXXVIII. Évf. 3. sz. Budapest, 1994. 13-19. p.
97. Salamon L – Hingyi H (1998): A mezőgazdaság alkalmazkodási lehetőségei az Észak-Nyugat-Dunántúli Régióban. VI. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös, 1998. 4. kötet 1-6. p.
98. Salamon L – Szalka É – Tell I (2001): A jövedelmező tejtermelés aktuális kérdései a Nyugat-Dunántúli Régióban. Debreceni Tudományos Napok. CD. Kiadvány
99. Sarudi Cs. (2003): Térség és vidékfejlesztés. A magyar külgazdaság és az európai integráció. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. Budapest, 2003. 24-28. p.
100. Sarudi Cs. (2003): Térség és vidékfejlesztés. Agroinform Kiadó. Kaposvár, 2003.

101. Sipos A. (2002): A mezőgazdasági gazdasági szervezetek differenciálódása. Agrártudományi Közlemények. Debrecen, 2002. 9. sz. 140-156. p.
102. Stefler J (2004): A magyar tejtermelés jövője az EU agrárreformjának és a támogatások kifizetésének rendjének függvényében, és teendők a versenyképesség javítására. IFM. Kaposvár, Agrár-és Vidékfejlesztési Témacsoport. 2004.
103. Szalka É (2003): Cost structure examination of milk production by factor analysis. Acta Agronomica Óvariensis. 45.évf. 1.sz. Mosonmagyaróvár, 2003. 107-117. p.
104. Szalka É – Salamon L (2001): A tejtermelés gazdasági elemzése néhány dunántúli gazdaságban. Acta Agronomica Óvariensis. 43.évf. 2.sz. Mosonmagyaróvár, 2001. 143-155. p.
105. Szentirmay A. – Gergely I. (2003): A baromfiágazat vertikális integrációja, mint stratégiai lehetőség. XLV. Georgikon Napok. Új stratégiák az agrárgazdaságban. Tudományos Napok, Keszthely. 2003. szept. 25-26.
106. Szűcs I. – Benedekné Szőke É. – Vas J. (2003): Birtokpolitika, üzemstruktúra a magyar mezőgazdaságban. In: Szűcs I. (programvezető) Birtokviszonyok és mérethatékonyság . SzIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 2003. 29-90. p.
107. Szűcs I. – Farkasné Fekete M. (szerk.) (2004): Tézisek. A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességére. Agroinform Kiadó. Budapest, 2004. 21-22. p.
108. Szűcs I. – Farkasné Fekete M. (szerk.) (2004): Lehota J. (témavezető) A tejszektor piacelemzése. Agroinform Kiadó. Budapest, 2004.

109. Szűcs I. – Farkasné Fekete M. (szerk.) (2004): Salamon L. (témavezető) A tej, gabona és húsvertikum versenyképessége. Agroinform Kiadó. Budapest, 2004.
110. Szűcs I. (szerk.) (2003): Észak-Magyarország agrárfejlesztésének lehetőségei. Gyöngyös, 2003. 37-95. p.
111. Tóth E. (1998): A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek. Agrárgazdasági Tanulmányok. 8. sz. AKII. Budapest, 1998.
112. Tóth E. (szerk.) (2002): Az agrárgazdaság átalakuló és lehetséges szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU csatlakozásra. Agrárgazdasági Tanulmányok 4. sz. AKII. Budapest, 2002.
113. 1995. évi XXI. törvény A területfejlesztésről és a területrendezésről.
114. 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ)
115. <http://www.fapri.org>
116. <http://www.ksh.hu>
117. <http://www.fvm.hu>
118. <http://www.bce.bat.hu>
119. [http:// portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/h2004/h218/f2181201.html](http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/h2004/h218/f2181201.html)
120. <http:// portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/h2004/h220/f2201201.html>

11. TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

Táblázatok

1. táblázat	31. o.	A mezőgazdaság területi alakulása Magyarországon (2003.)
2. táblázat	33. o.	100 ha mezőgazdasági területre jutó állatállomány Magyarországon és a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között (ME: 1000 db)
3. táblázat	34. o.	A magyarországi régiók erőforrás-ellátottsági mutatói (2001.)
4. táblázat	36. o.	Az állatállomány változása Magyarországon és a Nyugat-Dunántúli Régióban 1985-től (ME: 1000 db)
5. táblázat	37. o.	A Nyugat-Dunántúli Régió megyéinek állatállomány változása 2000-2003. között (ME: 1000 db)
6. táblázat	38. o.	A szarvasmarha, a sertés és a baromfifélék állományának változása Magyarországon 2000-2003. között (ME: 1000 db)
7. táblázat	40. o.	A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)
8. táblázat	42. o.	A szarvasmarhát és tehenet tartó gazdaságok számának alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2000-2003. között (ME: db)
9. táblázat	43. o.	A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)
10. táblázat	45. o.	A sertést és kocát tartó gazdaságok számának alakulása Győr-Moson-Sopron Megyében 2000-2003. között (ME: db)
11. táblázat	46. o.	A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Győr-Moson-Sopron Megyében (2000-2003.)
12. táblázat	47. o.	A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)

- 13. táblázat 48. o.** A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)
- 14. táblázat 49. o.** A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Vas megyében (2000-2003.)
- 15. táblázat 50. o.** A szarvasmarha állomány alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)
- 16. táblázat 51. o.** A sertésállomány alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)
- 17. táblázat 52. o.** A tyúkfélék állományának alakulása gazdálkodási formák szerint Zala megyében (2000-2003.)
- 18. táblázat 53. o.** A Nyugat-Dunántúli Régió pulykaállomány változása (2000-2003.)
- 19. táblázat 56. o.** Az egy tehénre jutó kifejt tej mennyiségének alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)
- 20. táblázat 60. o.** A Nyugat-Dunántúli Régió tejtermelésének önköltség és árbevétel viszonyai 2001-2003. között (ME: Ft/l)
- 21. táblázat 60. o.** A felvásárolt tej- és a kiosztott tejkvóta mennyisége a Nyugat-Dunántúli Régióban 2000-2003. között (ME: 1000 liter)
- 22. táblázat 61. o.** A marhahizlalás önköltségének és értékesítési árának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)
- 23. táblázat 62. o.** A sertéstartás néhány fontosabb mutatójának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2001-2003.)
- 24. táblázat 63. o.** 1 kg sertéshús előállítási költségeinek és értékesítési árának alakulása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2001-2003.)
- 25. táblázat 64. o.** A baromfitartás néhány fontosabb mutatójának alakulása 2002-ben
- 26. táblázat 65. o.** 1 kg baromfihús előállításának költsége 2003-ban (ME: Ft)

27. táblázat	68. o.	Az 1. gazdaság szarvasmarha ágazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)
28. táblázat	69. o.	Az 1. gazdaság tejtermelésének költségszerkezete (2001-2004.)
29. táblázat	70. o.	Az 1. gazdaság ágazati eredményének alakulása a tehenészetben (2001-2003.)
30. táblázat	71. o.	Az 1. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói
31. táblázat	73. o.	1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltségének alakulása az 1. gazdaság sertéságazatában (2001-2004.)
32. táblázat	75. o.	Az 1. gazdaság által felvett állattenyésztési támogatások, illetve befizetések (2001-2004.)
33. táblázat	78. o.	A 2. gazdaság szarvasmarha ágazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)
34. táblázat	79. o.	A 2. gazdaság tejtermelő ágazatának költségszerkezete (2001-2004.)
35. táblázat	80. o.	A 2. gazdaság tejtermelő ágazatának eredményei (2001-2004.)
36. táblázat	82. o.	A 2. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)
37. táblázat	84. o.	A 2. gazdaság sertéságazatának 1 kg tömeggyarapodásra számított szűkített önköltsége (2001-2004.)
38. táblázat	86. o.	A 3. gazdaság tejtermelő ágazata eredményének alakulása (2001-2003.)
39. táblázat	87. o.	A 3. gazdaság tejtermelésének költségszerkezete (2001-2003.)
40. táblázat	89. o.	A 4. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói (2001-2003.)

- 41. táblázat 90. o.** 1 kg tömeggyarapodás szűkített önköltsége a 4. gazdaság sertéságazatában (2001-2004.)
- 42. táblázat 92. o.** Az 5. gazdaság sertéságazatának főbb naturális mutatói (2003-2004.)
- 43. táblázat 94. o.** A 6. gazdaság baromfiágazatának főbb naturális mutatói (2001-2004.)
- 44. táblázat 95. o.** A 6. gazdaság baromfiágazatának főbb naturális mutatói (2001-2004.)
- 45. táblázat 96. o.** A 6. gazdaság ágazati eredményének alakulása a brojlerhizlalásban (2001-2004.)
- 46. táblázat 103. o.** A tehéntej költség- és bevétel alakulása 2000-2005. között
- 47. táblázat 113. o.** A vágósertés költség- és bevétel alakulása a társas vállalkozások esetében (2000-2005.)
- 48. táblázat 119. o.** Egységnyi főtermék előállítás abrakszükséglete és költsége
- 49. táblázat 120. o.** A piaci árak és az intervenció ár viszonya a Budapesti Árutőzsde határidős gabonajegyzései alapján kalkulálva (2004-2005.)
- 50. táblázat 127. o.** A horizontális integráció folyamatábrája

Ábrák

- 1. ábra 32. o.** Magyarország, a Nyugat-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúli Régió megyéinek földhasználati mód szerint megoszlása 2003-ban
- 2. ábra 35. o.** A vetésszerkezet alakulása régióként 2002-ben
- 3. ábra 37. o.** A szarvasmarha, a sertés és a baromfifélék %-os változása a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)
- 4. ábra 39. o.** A szarvasmarha, a sertés és a baromfifélék %-os változása Magyarországon 2000-2003. között

5. ábra	42. o.	A szarvasmarhát tartó gazdasági szervezetek megoszlása társasági formák szerint a 2000-2003. években
6. ábra	44. o.	A sertést tartó gazdasági szervezetek megoszlása társasági formák szerint a 2000-2003. években
7. ábra	58. o.	Az egy tehénre jutó kifejt tej mennyisége a Nyugat-Dunántúli Régióban (2000-2003.)
8. ábra	59. o.	A hús- és tejhasznú tehenlétszám aránya gazdasági formánként a Nyugat-Dunántúli Régióban (2003.)
9. ábra	67. o.	Az egy tehénre jutó tejmennyiség alakulása az 1. gazdaság, valamint a Régió gazdasági szervezeteinek tejelő tehenészeiben (2001-2003.)
10. ábra	70. o.	Az 1. gazdaság egy kg tejre jutó eredménye (2001-2004.)
11. ábra	74. o.	Az 1. gazdaság által kapott állattenyésztési támogatások és befizetések (2001-2004.)
12. ábra	77. o.	Az egy tehénre jutó tejmennyiség alakulása a 2. gazdaság, valamint a Régió gazdasági szervezeteinek tejelő tehenészeiben (2001-2003.)
13. ábra	83. o.	Az 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált abrak mennyiségi összehasonlítása
14. ábra	85. o.	Az egy tehénre jutó tejmennyiség alakulása a 3. gazdaság, valamint a Régió gazdasági szervezeteinek tejelő tehenészeiben (2001-2003.)
15. ábra	94. o.	A baromfitenyésztésben 1 kg tömeggyarapodáshoz felhasznált takarmány mennyiségi összehasonlítása
16. ábra	98. o.	Magyarország közösségi költségvetésből finanszírozott közvetlen támogatásai 2005-2013. között
17. ábra	101. o.	A nemzeti támogatás mértéke 2000-2005. között

18. ábra	103. o.	A tejtermelésből származó jövedelem alakulása 2000-2005. között
19. ábra	105. o.	A Közép- és Kelet-európai országok tej belső fogyasztásának és termelésének várható alakulása 2009-ig
20. ábra	106. o.	A nyers tehéntej termelői árának nemzetközi összehasonlítása (2002. január – 2004. március)
21. ábra	107. o.	A tejtermelés, felvásárlás és a tehénlétszám várható alakulása az EU-ban 2009-ig
22. ábra	109. o.	1 kg hízómarha testtömegre jutó támogatás az EU csatlakozás után
23. ábra	110. o.	A marhahús-piac kilátásai az EU-ban 2009-ig
24. ábra	113. o.	A vágósertés tenyésztés jövedelmezőségének alakulása a társas vállalkozásoknál 2000-2005. között
25. ábra	114. o.	A vágósertés termelés hatékonyságának nemzetközi összehasonlítása 2000-ben
26. ábra	115. o.	A sertéshús termelésének, fogyasztásának, export-importjának alakulása 2009-ig
27. ábra	115. o.	Az egyes húsféleségek árváltozása 1991-2009. között
28. ábra	117. o.	A vágócsirke tenyésztés jövedelmezőségének alakulása a társas vállalkozásoknál 2000-2005. között

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Dolgozatom elkészítéséhez a saját munkámon kívül számtalan ember szeretete, segítsége, gondoskodása, támogatása járult hozzá. Ez úton szeretném kifejezni hálás köszönetem irántuk.

Mindenekelőtt köszönöm témavezetőm Dr. Tenk Antal kitartását, buzdítását, irányítását és útmutatásait, aki időt és fáradságot nem kímélve javította, formálta disszertációmat, szervezte doktori cselekményemet.

Köszönettel tartozom az Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszék, valamint a Növénytermesztéstan Tanszék valamennyi dolgozójának, kollégáimnak, kiemelten Dr. Petróczki Ferencnek, akik segítettek, támogattak a disszertáció elkészítése során.